

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

IX.3 LES CORTS EXTRAORDINÀRIES DAVANT LA GUERRA CIVIL

Paral·lelament a l'adopció d'aquestes mesures a Catalunya³¹¹, s'iniciaven les sessions de les Corts extraordinàries d'octubre de 1822 a febrer de 1823, amb l'objectiu de *“proveer a las urgencias del estado, desembarazar la Nación de las bandas de facciosos que infestan varios puntos de su territorio, arreglar negocios con algunas Potencias extranjeras, y poner en armonia con las instituciones que nos rigen la ordenanza militar y el Código de procedimientos criminales”*³¹². La veritat era que a l'arribada de la tardor la guerra civil s'havia estès a altres indrets de la península:

*“Las provincias fronterizas de Navarra, Vizcaya, Aragón y Cataluña estaban en una guerra abierta, formidable, sangrienta y de fuerzas ya equilibradas; en Murcia, el famoso Ladrón Jaime Alfonso acababa de tomar el nuevo carácter de defensor de la fe; el Cura Merino hacía otra vez la guerra en Castilla contra la Constitución; el Rojo de Valderas también en Castilla, hostilizaba al Gobierno Constitucional; Zaldivar en Andalucía se sostenía aún en medio de sus continuas derrotas; el Cura Atanasio y Joaquinillo fomentaban la rebelión en la provincia de Toledo y en la de Cuenca; y en Sigüenza se organizaba la seria insurrección de Cuesta, que estalló algún tiempo después; en fin, la España en su totalidad se hallaba en un estado de verdadera crisis política”*³¹³.

Una de les primeres qüestions que es plantejaren a les Corts fou la necessitat de fer una lleva de 29.973 homes, a afegir als 7.983 decretats el 8 de juny d'aquest mateix any, i una remunta de 7.695 cavalls. El Secretari de Guerra assenyala a les Corts que la força de l'exèrcit en aquells moments era de 51.585 homes i 6.158 cavalls, i que la considerava del tot insuficient *“para las bastas atenciones que tiene que cubrir de una dilatada costa en ambos mares, dos fronteras y la tranquilidad interior de la Peninsula”*³¹⁴. El diputat català Adan manifestà que se sentia enganyat pel Ministeri perquè durant la legislatura anterior se'ls havia dit que l'exèrcit tenia 53.000 homes i calia arribar fins a 62.600, i que per això es decretà la lleva de juny, i ara resultava que no n'hi havia ni 53.000. Adan demanà als diputats que desconfiessin del govern i que s'investigués quina era la força real de l'exèrcit i quines les necessitats abans d'aplicar sobre el poble *“las dos más dolorosas y terribles contribuciones de sangre y de dinero, y hacerlas cautas para no proceder a otorgar pedidos de esta naturaleza guiadas de una*

³¹¹ El Cap polític de Barcelona va trametre aquestes mesures a les Corts per tal que les aprovessin, així com un expedient del Cap polític de Girona amb les mesures preses per evitar la emigració (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.307, sessió 21 de 24 d'octubre).

³¹² DSC, ext.1822-1823, pàg.18-19, sessió 4 de 7 d'octubre. Missatge del President de les Corts al rei.

³¹³ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.163-165.

³¹⁴ DSC, ext.1822-1823, pàg.22, sessió 5 de 8 d'octubre.

*ciega y absoluta confianza en los que los hacen, sin que antes se hallen completamente aseguradas de que el estado de la Nación en ambos puntos exige semejantes sacrificios*³¹⁵.

El Secretari de Guerra presentà una memòria més detallada sobre les necessitats de l'exèrcit, afegint que calien 325 milions per a fer-hi front³¹⁶: uns trenta-set milions es dedicarien a equipar els 40.654 homes de les Milícia activa (uns 20.000 dels quals estaven desplaçats fora de la seva província perseguint facciosos), uns vuit milions anirien a millorar l'estat de defensa de les set places fortes de Catalunya: Lleida (2.500 homes), Cardona (800 homes), Figueres (7.000 homes), Hostalric (1.500 homes), Barcelona (11.000 homes), Tarragona i Tortosa (4.800 homes), i uns tretze milions a l'aprovisionament per dos mesos de les places catalanes citades, més les de la Seu d'Urgell (2.500 homes) i Girona (3.300 homes)³¹⁷. Finalment, la proposta del Ministeri passà a una Comissió perquè l'estudiés i presentés un dictamen.

De forma paral·lela, el Secretari d'Hisenda presentà els resultats del segon any econòmic que assenyalaven un dèficit de 352 milions de rals, que s'havien d'afegir als pressupostat pel tercer any econòmic que eren 433 milions. Tot plegat feien 785 milions que havien de cobrir-se durant aquest any³¹⁸. A les Corts es discutí capítol a capítol la proposta del nou pressupost presentat pel despatx de Guerra. En el debat Alcalà Galiano posà l'exemple de la Seu d'Urgell per justificar la necessitat d'aprovar l'increment del pressupost: "*¡Cuanto menos hubiera costado el fortificarla, que lo que cuestan los estragos que ocasiona hoy día!*". Al qual respongué Septien que: "*la plaza de la Seo de Urgel, [...], no se ha perdido por falta de artillería ni de municiones, sino porque se ha querido perder, y mañana podrá perderse otra mucho más importante del mismo modo*"³¹⁹.

La Comissió encarregada d'estudiar les demandes del Secretari de Guerra, es mostrà partidària d'accedir a la lleva proposada, però aplaçà la seva decisió sobre les altres qüestions al·legant que els mancava informació³²⁰. En la discussió, el diputat Adan

---

³¹⁵ DSC, ext.1822-1823, pàg.22, sessió 5 de 8 d'octubre.

³¹⁶ Després es rebaixà aquesta xifra fins els 275 milions de rals (DSC, ext.1822-1823, pàg.365-377, sessió 25 de 27 d'octubre).

³¹⁷ Apèndix al DSC, ext.1822-1823, t.I, pàg.58-72, sessió 5 de 8 d'octubre. Vegeu també DSC, ext.1822-1823, pàg.363-378, sessió 25 de 27 d'octubre.

³¹⁸ DSC, ext.1822-1823, t.I, pàg.23, sessió 5 de 8 d'octubre.

³¹⁹ DSC, ext.1822-1823, t.I, pàg.370, sessió 25 de 27 d'octubre.

³²⁰ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.154-155, sessió 10 de 13 d'octubre. La comissió estava integrada per Grasses, Infante, Blake, Luque, Lillo, Mosquera, Llorente, Herrera Bustamante i Benito.

manifestà que abans de prendre mesures concretes calia conèixer a fons l'estat del país i les causes que l'havien portat fins aquell punt, però que en tot cas Espanya ja tenia uns 80.000 homes armats (50.000 de l'exèrcit i 30.000 de la MN) per combatre els facciosos. Afegia que el govern mentia ja que, per una banda assenyalava que a Mina se li havien facilitat tots els mitjans per vèncer els facciosos, i per altra demanava a les Corts una nova lleva de quasi 30.000 homes: *"yo conozco la necesidad de reforzarle, y estoy conforme en que debemos tomar una actitud imponente; pero esto no se opone a que cuando se trata de imponer al pueblo un sacrificio tan grande se le instruya de como y por qué se le impone, [...], porqué el pueblo está obligado a dar lo que debe pero no a que se le exija más de lo que se necesita"*. Per la qual cosa demanava informes més precisos al Ministeri³²¹.

La majoria de diputats es manifestaren a favor de decretar la lleva, uns de forma entusiasta (Alcalá Galiano, Infante) i d'altres posant-hi algunes observacions (Adan, Romero). Septien encara demanà una lleva més gran perquè considerava insuficients els 80.000 homes de l'exèrcit i proposaven d'ampliar-los fins els 100.000. Septien entenia que 60.000 s'havien de posar a la frontera francesa: *"la provincia de Cataluña necesita de más fuerza que la que tiene Mina, y desde luego digo que no se le deben dar menos de 30.000 hombres"*, als qual hauria d'afegir-se *"la Milicia activa, con los batallones y compañías que deberán formar todas las capitales de provincia y de partido, y otros pueblos como Reus, Vich, Santa Coloma y demás que han formado las suyas a su costa"*. Amb aquestes forces, segons Septien, *"la independencia nacional y la libertad estarán a cubierto de los ataques de nuestros enemigos interiores y exteriores"*³²². Cal tenir en compte que els francesos estaven procedint en aquells dies al reforçament del seu exèrcit d'observació en tots els seus punts forts: Baiona, Tolosa i Perpinya³²³.

Les Corts extraordinàries dedicaren els mesos d'octubre i novembre al debat de les causes que havien possibilitat el creixement dels facciosos³²⁴, sobretot a Catalunya. López Baños, Secretari del despatx de Guerra, presentà a les Corts un informe sobre l'estat de la nació, en el qual es dedicava força espai a l'actuació de la contrarevolució a

³²¹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.156-157, sessió 10 de 13 d'octubre.

³²² DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.19-160, sessió 10 de 13 d'octubre. El Reglament per executar la lleva es discutí i s'aprovà a les Corts els dies 25 i 26 d'octubre, amb alguna intervenció puntual del diputat català Adan (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.337-345, sessió 23, extraordinària de la nit del 25 d'octubre, i pàg.347-358, sessió 24 de 26 d'octubre).

³²³ *Diario de Urgel*, núm.4 de 12 d'octubre de 1822, pàg.1-2.

³²⁴ Vegeu les línies principals d'aquest debat a BAYO: *Historia...*, III, pàg.7-16.

Catalunya que havia provocat la guerra civil:

“En este distrito es en el que la sublevación ha tomado más cuerpo, en el que se ha pronunciado de un modo más decidido. [...] La sublevación de Cataluña es tanto más estraña cuanto hasta principios de este año no había aparecido ningún sintoma de sublevación en este país, y cuanto sus principales poblaciones, tales como Barcelona, Reus, Tarragona, Manresa, Mataró y otras han estado siempre animadas de un espíritu verdaderamente constitucional; y es tanto más temible cuanto el carácter de sus habitantes, los recursos y escabrosidad del país favorecen de un modo extraordinario la resistencia en él, como lo tiene bien de mostrado la historia. [...].

Hasta ahora es la población rural la que ha tomado parte en ella, y la población urbana se ha decidido fuertemente por el partido de la justa causa. Se hace esta distinción en vista de que casi todos los pueblos pequeños y mediterráneos son los que han abrazado la insurrección y la sostienen, en vez que los pueblos grandes y litorales se han decidido contra ella y la combaten, Barcelona, Mataró, Reus, Vilanova, Blanes, Vic, Tarragona, santa Coloma de Queralt, Valls i Sallent.”³²⁵

López Baños apuntava que les causes d'aquest aixecament massiu podrien ser que:

“Los catalanes han sido alucinados por las corporaciones o individuos que tienen interés en la contrarrevolución, donde domina la ignorancia y la superstición su marcha ha sido rápida y decidida. [...] Se deduce también de lo espuesto que la miseria actual de Cataluña dimanada de la sequia de muchos años, de la epidemia de Barcelona, y sobre todo de la pérdida del antiguo comercio de América, ha influido en las inquietudes; porque careciendo sus habitantes absolutamente de medios de subsistir, se han decidido a tomar las armas para una guerra que se ha recomendado desde el púlpito, y para la que se han renovado antiguos rencores y opiniones. Así pues queda explicado el motivo por el que la Cataluña, tan zelosa en todos tiempos de sus libertades, se ha pronunciado ahora por la defensa de instituciones introducidas en su país a consecuencia de las victorias que se obtuvieron sobre sus antepasados.”

La posició optimista del govern va ser contestada per un grup de seixanta-sis diputats (sis d'ells catalans) que, amb el record encara viu de la revolta de la Guàrdia Reial, assenyalaven que *“la impunidad, el desprecio de las influencia que debían tener las tentativas de los malvados contra el sistema constitucional, el equivocado concepto formado sobre la exaltación del patriotismo, y las maquinaciones de los Gabinetes extranjeros, son las causas originarias de los males que desgraciadamente nos afligen”³²⁶*. Aquests diputats assenyalaven el govern com a principal culpable, ja que la

---

³²⁵ ESPOSICION leída a las Cortes extraordinarias por el señor secretario de Estado y del despacho de Guerra en la sesión pública de 8 de octubre de 1822, Madrid, Imprenta Tomás Alban, Madrid, 1822 (BPR: XIX/2123), pàg.16-18. Reproduïda parcialment a l'Annex IX.7.

³²⁶ Exposición hecha a las Cortes extraordinarias por 66 diputados sobre las causas de los males que afligen a la Nación, Madrid, Imprenta de Cosme Martínez, 1822. Aquesta proposta fou presentada el 9 d'octubre de 1822 per un grup de 66 diputats que demanaven al govern que expliqués els motius que havien portat el país a la situació actual, entre ells hi havia els diputats catalans Ramon Busafia, Josep Melcior Prat, Ramon Salvato, Miquel Lluís de Septien, Ramon Adan, i Josep Bages. Tot i que hi estaven d'acord 68 diputats, finalment només la pogueren signar 66 (DSC, ext.1822-1823, t.I, pàg.75-87, sessió 6 de 9 d'octubre). Els diputats signants, a més dels catalans citats eren: José Canga, Juan Pacheco, Domingo Somoza, Mateo Miguel Ayllon, Antonio Martínez, Gregorio Agustín Sanz, Vicente Navarro, Andrés Rojo, Manuel de Silva, Basilio Neira, Santiago Sedeño, Manuel Ventura Gómez, Pablo Montesino, Vicente de Posada, Diego González Alonso, Jaime Gil Orduña, Manuel Maria Sáez, Alvaro

seva inacció vers els reialistes “*que por más que se disfrace con el nombre de prudencia, puede apedillarse indecisión, cobardía, o cuando menos debilidad*”, els animà a aixecar-se (Catalunya, València, Navarra, País Basc, Madrid):

“Si los asesinos de Cádiz; si los conspiradores que en Junio de 1820 y en el curso del año de 1821 osaron desafiar a la Nación, hubieran recibido el castigo con la rapidez que imperiosamente reclamaban la calidad de sus delitos y la urgente necesidad de contener con mano fuerte los progresos del mal, no hubiera este crecido; y ahogados en la cuna los proyectos liberticidas, no habríamos presenciado las tristes escenas que estamos viendo, con desconsuelo de los amantes de la Patria y desesperación de los fervientes defensores de su honor y felicidad.

Más la impunidad y apatía, cubiertas con el velo de la moderación laudable, y apoyadas en el justo respeto a las leyes, hicieron insolentes a sus profanadores, alentaron su osadía, y dieron lugar a que se realizasen homicidas empresas, fraguadas ante la misma representación nacional, y llevadas a cima con seguridad tanto mayor, cuanto los infames delincuentes que detestan la Constitución, que la insultan y despedazan, cuentan con su amparo y con las inmunidades que dispensa a todos los ciudadanos para el caso en que la suerte de las armas les haga caer en manos de los liberales.”

Pel que fa a Catalunya s’assenyalava que:

“Los triunfos de Misas despreciados en su origen, pasaron, si, en misas de difuntos, porque han llevado al sepulcro a muchos infelices, seducidos a la sombra de la indiferencia del Gobierno, y han servido de base a la sangrienta sublevación de Cataluña, para cuyo exterminio es preciso ocupar al ejército, sacar de sus hogares a los milicianos y poner en estado de guerra a la provincia mas industriosa de la Península, sujetándola a sufrir los mayores horrores.”

A més d’indiferència vers els reialistes, aquests diputats acusaven al govern de

“*la encarnizada persecución que sufrieron los patriotas*”:

“Una exclamación inocente en loor de Riego, las canciones patrióticas y los movimientos bulliciosos de la alegría, compañera de la libertad, alarmaron no pocas veces el celo de los jefes de las provincias, alterando la quietud del Gobierno; cesaron las reuniones que enlazan en dulce unión a los ciudadanos; se persiguieron las sociedades patrióticas, que la policía del Gobierno de 1821 miró con sospecha; un silencio mortífero cubrió el teatro, las confinaciones y los destierros se emplearon con los patriotas.”³²⁷

Gómez, Fecundo Infante, Melchor Marau, Mariano Moreno, Manuel Llorente, Ramon Reillo, Manuel Bertran de Lis, Vicente Salva, Francisco Javier Isturiz, Duque del Parque Castrillo, Domingo Maria Ruiz de la Vega, Pedro Juan de Zulueta, Manuel de la Sierra, Juan Oliver y Garcia, Padro Álvarez Gutierrez, Dionisio Valdes, Juan Rico, Felix de Ovalle, Bartolome Garcia Romero, Manuel Saen de Vizmanos, Francisco Garoz, Pedro Luque, José Pumajero, Lorenzo Villanueva, Joaquin Garcia Domenech, Juan Alix, Graciliano Alfonso, Pedro Lillo, Mateo Belmonte, Ramon Luis Escobedo, Joaquin Abreu, Angel de Saavedra, Martin Serrano, Joaquin Maria Ferrer, Angel José de Soveron, Antonio Perez de Meca, Mateo Soane, Antonio que Sequera, Ramon Trujillo, Jose Joaquin de Garmendia, José Ojero de la Vega, Miguel de Atienza, José Rafael Fernández Cid. I els dos que no arribaren a temps de signar-lo tot i estar-hi d’acord eren: José Santiago Muro, i Paula Soria.

³²⁷ El baró de Carandolet, comandant militar de Saragossa, i l’ajuntament d’aquesta ciutat enviaren a les Corts una exposició on assenyalaven que “*los desastres de la guerra civil que asola las provincias de Navarra, Aragón y Cataluña*” es devia a “*la moderación con que hasta ahora han sido tratados los enemigos de la Constitución, al propio tiempo que se perseguía como tales a los más acérrimos defensores de las libertades patrias*” (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.160, sessió 10 de 13 d’octubre).

També destacaven el suport que els contrarevolucionaris rebien des de França, tot aprofitant el cordó sanitari, *“convirtiéndose en un ejército que, amenazando nuestra independencia, sirve de apoyo a los traidores de dentro y fuera de la península que procuran trastornar las libertades públicas”*, i la poca energia mostrada pel govern espanyol per plantar cara al francès per aquestes qüestions³²⁸. Uns dies més tard l'informe de la Comissió sobre les demandes del Secretari de Guerra assenyalava també que *“de las fronteras de Francia han salido inmensos recursos para fomentar la insurrección en nuestras provincias limítrofes”* i que *“el cordón llamado sanitario se ha convertido en un ejército de observación”*³²⁹. Finalment, els seixanta-sis diputats demanaven al govern que prengué mesures urgents i excepcionals per fer front a la temptativa contrarevolucionària: *“pues que el ensayo hecho por espacio de tres años de una moderación de que no ofrece ejemplo la historia, nos ha envuelto en los desastres de una guerra doméstica, y nos ha expuesto a ser juguete de los Gabinetes extranjeros, fuerza es que mudemos de táctica, adoptando de una vez la marcha que las circunstancias indican”*.

Romero Alpuente en el seu Discurso sobre el Ministerio actual, responsabilitzava al govern de no fer prou per impulsar la revolució i d'ésser excessivament compassiu amb els facciosos, i en definitiva d'adormir el poble:

“Nace en fin, de que todos, aun los amigos más decididos de la libertad con sus temores fantásticos sobre el abuso de las tertulias patrióticas, parece que se han conjurado para no hacer presente a nuestro pueblo sino únicamente los males pasajeros de toda mudanza de gobierno, sin llamar la atención a los bienes inmensos que ya están tocando, en ser igual a todos los españoles la contribución de sangre o quintas, que antes cargaba solo sobre las clases más laboriosas y pobres; en entrar en sus graneros, laneras, almacenes y casas la mitad del diezmo que antes les arrebatában sin retribución alguna; en pagar con la baja del precio en la sal casi el todo de sus contribuciones; en repartirse entre los parientes sin costarles nada las capellanías vacantes; en dividirse entre dos generaciones el cúmulo prodigioso de bienes vinculados; en haber abierto la puerta de la libertad y salvación temporal y eterna a tantos y tantas infelices como la política, la mal entendida piedad, la seducción, las ilusiones y el despecho habían encerrado en los claustros; en haber trasladado a manos laboriosas y propietarias las tierras fecundas que antes se trabajaban por mercenarios; en haber repartido entre jornaleros honrados las grandes porciones de terrenos que antes servían al pasto del ganado de los magnates; en haber librado de la horrenda y tiránica carga de los señoríos cerca de trece mil pueblos; y haberse en fin elevado esta nación de esclava a soberana, y de

³²⁸

El paper de França com encobridor i protector de les activitats reialistes pot apreciar-se a la majoria d'obres de l'època, per exemple Agustín de ARGUELLES: De 1820 a 1824, Madrid, 1864, pàg.93, 97 i 199-200: *“el cordón sanitario era en realidad un reconocimiento público de que el gabinete de las Tullerías ya estaba plenamente convencido de la debilidad de aquella bandería”* (pàg.97). En canvi, deien que els liberals exaltats eren objecte de persecució per part del govern: *“la enérgica persecución que sufrieron los patriotas sirvió de apoyo a las maquinaciones de aquellos [els reialistes]”*.

³²⁹

DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.154 sessió 10 de 13 d'octubre.

recibir, a dar la ley a sus reyes.”³³⁰

Una opinió força semblant a la que manifestava el diputat català Adan, que assenyalava que la moderació de les autoritats constitucionals, i sobretot dels governs, havia estat la causa principal de la situació que vivia el país:

*“Si desde el año 1820 hubiera encontrado acogida la idea de que no son las leyes las que hacen las revoluciones, y se hubiesen adoptado medidas para la consolidación de un sistema que tantos enemigos debía encontrar, el estado tendría otro aspecto de que en el día tiene; pero se creyó que la fuerza del convencimiento era bastante para ponernos en el caso de sostener estas instituciones, y se persuadieron muchos de que a favor de este mismo convencimiento de los principios de moderación, podríamos conseguir que nos respetasen. Las Cortes anteriores, así como los gobiernos que unos a otros se han sucedido, han profesado siempre estos principios; han decretado reformas terribles que espantan al más valiente y atrevido, al mismo tiempo que quitaban todos los elementos y apoyos que habían de sostener estas reformas.”*³³¹

En resposta a les acusacions de les Corts, el govern encapçalat per Evaristo San Miguel presentà una memòria sobre les causes de la contrarevolució i les possibles mesures a emprendre³³². Primer assenyalava que tota revolució provoca la seva contrarevolució: *“toda mudanza política por más ordenada y bien dirigida que sea va siempre acompañada de agitaciones más o menos violentas según los intereses y pasiones que en ella se agitan y se chocan”*. A aquest fet general s’hi afegien altres causes, tant generals com immediates:

“Reducidas a la ignorancia, la pobreza, el influjo del clero secular y regular, la indiferencia por la causa pública que muestran algunos magistrados, funcionarios civiles y autoridades municipales que han dejado apagar el espíritu público, descuidando sus deberes, el disgusto de algunos gefes de la Guardia Real y las intrigas de los extranjeros.”

Pel que fa a la ignorància:

“Hija de tres siglos de Inquisición y de tif[ni]eblas, es un uno de los mayores males que afligen a la España. Descuidada hasta ahora la educación primaria de las clases menesterosas que forman el mayor número de la sociedad o encomendada a personas o corporaciones cuyos intereses estaban en contradicción con las luces y la utilidad pública, la mitad de la nación no ha recibido ninguna educación o si la ha recibido ha viciado su entendimiento inculcándole errores que le han extraviado i predispuerto el corazón a recibir la funesta semilla que se ha querido depositar en él.”

Quant a la misèria:

³³⁰ Juan ROMERO ALPUENTE: Discurso sobre el ministerio actual compuesto por los señores San Miguel, Gasco, Vadillo, Navarro, Egea interino, López Baños, Capaz, Madrid, Imp. Repullés, 1822, reproduït per GIL NOVALES: Juan Romero..., II, pàg.1-26, pàg.11 per la cita.

³³¹ DSC, ext.1822-1823, t.II, pàg.1.169, sessió 87, de 29 de desembre.

³³² DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.147-151, sessió 9 de 12 d’octubre. Vegeu la crítica a l’actuació d’aquest govern respecte de la revolució i la contrarevolució a Juan ROMERO ALPUENTE: Discurso sobre el ministerio actual compuesto por los señores San Miguel, Gasco, Vadillo, Navarro, Egea

“Sabido es que la mayor parte de nuestra población no tiene otra propiedad que su honradez y sus brazos. La pobreza de la clase más productiva y numerosa de la sociedad, debida en gran mayoría a la amortización civil y eclesiástica de la propiedad territorial, a los errores económicos de muchos años, a la guerra de la independencia dilapidadora de seis años, a la disminución de nuestro comercio e industria por los sucesos de nuestras posesiones de Ultramar, aumentada en algunas provincias por la sequía que les ha privado últimamente de los frutos de su desmedrada agricultura ha reducido a un número considerable de personas a un ocio necesario por falta de trabajo en que emplearse; y los malvados que quisieran recobrar sus privilegios [...], han sabido seducir y extraviar con preocupaciones y con su oro seductor a muchos que, aquejados de la necesidad, o arrastrados del engaño, se han alistado en las filas de la traición para proporcionarse, aunque con algún riesgo, los medios de alimentar sus familias”.

La conclusió era que *“todas estas causas reunidas no habrían acaso sido suficientes a producir la conflagración en que arden nuestras provincias fronterizas con la Francia, si la intriga extranjera no hubiese puesto en agitación y movimiento todos estos elementos de discordia.”*

Ignorància i pobresa que eren aprofitades pels sectors reaccionaris que *“han sabido seducir y extraviar con preocupaciones y con su oro seducir a muchos que aquejados de la necesidad o arrastrados del engaño se han alistado a las filas de la traición para proporcionarse aunque con algún riesgo los medios de alimentar sus familias”*. També la Comissió que informava sobre les propostes del Secretari de Guerra assenyalava els *“malos sacerdotes”* com a causa fonamental de la insurrecció a Catalunya:

“La Cataluña abunda en los primeros, ellos son los que han seducido y alucinado a los incautos moradores del campo, y ellos los excitan al pillaje y al asesinato. Prevaliéndose de la poderosa influencia que ejercen sobre el pueblo por las funciones de su alto ministerio, le han persuadido que la Constitución es contraria a la religión católica, y que de consiguiente la guerra declarada a los liberales es una guerra santa, y los asesinatos, los robos y los incendios otros tantas obras meritorias para ganar la gloria eterna. Si a esto agregamos las calamidades que han pesado en estos últimos años, sobre la antigua provincia de Cataluña, y el estado de penuria de sus habitantes, tendremos los principales elementos que componen la funesta insurrección de aquella parte de España. Estos elementos, aunque muy poderosos, carecían de aquella fuerza de afinidad tan necesaria para formar cuerpos, y esta la encontraron en los partidarios del despotismo de una Nación vecina.”³³³

Per tot plegat, continuava proposant com a solució les obres públiques *“muchos brazos que se ocuparían útilmente en la reparación y construcción de caminos, canales y otras obras públicas, están asociados a las feroces gavillas”*-, a més d'altres mesures com el control del eclesiàstics i assegurar un millor repartiment de la còngrua (mesures 1-4), actuar contra els funcionaris i les autoritats municipals que no oferissin resistència

---

interino, Lopez Baños, Capaz, Madrid, Imp. Repullés, 1822, reproduït per GIL NOVALES: Juan Romero..., II, pàg. 1-26.

³³³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg. 154, sessió 10 de 13 d'octubre.

als facciosos (5-8), agilitzar les causes contra els facciosos (9-11), atorgar poder excepcionals al govern per canviar els caps militars i funcionaris (12-14), foment de les societats patriòtiques “*con el objeto de mantener el espíritu público*” i del teatre cívic (15-16)³³⁴. El diputat Adan criticà que l’anàlisi fet pel govern era massa general: “*no ha hecho más que una enumeración de las causas generales y de origen conocido, ayudadas del fanatismo y de la seducción*”³³⁵.

La Comissió encarregada d’emetre el dictamen assenyala que les mesures proposades “*se cifran en armar al Gobierno de facultades nuevas, extraordinarias y grandes, a fin de darle fortaleza tal, que pueda combatir con vigor y esperanza de feliz éxito a los fautores de la sedición*”, però que creia convenient d’aprovar-les perquè tots els estats, fins i tot els més liberals, havien hagut de recórrer a mesures semblants per fer front a la involució, tot i que posant-hi un límit temporal: “*la comisión no ignora que muchas de las providencias por cuya adopción opina deben causar susto y celo a los amantes de la libertad, por lo mismo, conoce que su duración debe ser muy limitada, y ceñida al tiempo que duraren las alteraciones y peligros*”³³⁶. Les mesures proposades eren molt semblants a les que havia plantejat el ministeri: control sobre el clergat i els funcionaris (1-5), pressió sobre els pobles i les seves autoritats perquè s’enfrontessin als realistes, fins el punt que el govern podria “*suspender a los individuos de los Ayuntamientos, reemplazándolos con otros que lo hayan sido de ellos en los años anteriores después de restablecida la Constitución*” (6-8), agilització dels judicis als facciosos (9-11), poders al govern per traslladar caps militars i funcionaris (12-14), potenciació de les societats patriòtiques i els teatres cívics (15 i 16) que mereixien una regulació específica³³⁷, supressió dels convents en despoblats o en pobles de menys de 2.000 veïns (18). Septien assenyala que davant “*la dolorosa propensión que había tomado el desgraciado e incauto pueblo en algunos puntos de la Península de pasarse a los bandidos enemigos del sistema*” requeria de mesures extraordinàries per tal “*de exterminar a los padres y a los parientes hasta el cuarto grado de los que contribuían a*

³³⁴ MIÑANO: *Examen...*, vol.I, pàg.143-152, ha criticat aquest document i especialment les mesures proposades contra el clergat.

³³⁵ *DSC*, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.156, sessió 10 de 13 d’octubre.

³³⁶ Els membres de la Comissió eren els diputats Alcalá Galiano, Canga Argüelles, Alfonso, Marau, Velasco, Ruiz de la Vega i Oliver (*DSC*, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.203-207, sessió 14 de 17 d’octubre).

³³⁷ La discussió sobre aquesta proposta que comptava amb un decret específic se celebrà el dia 24 d’octubre (*DSC*, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.352-355, sessió 24 de 26 d’octubre).

aprovada mitjançant una votació nominal que donà el resultat de 85 vots a favor (entre ells els diputats catalans Salvato, Surrà, Bages, Prat, Septien, Busaña, Grasses, i Adan) i 58 en contra (entre ells Roset i Martí)³⁴⁹. El diputat català Adan, a més, intervingué per defensar la mesura sisena que permetia actuar al govern contra els pobles que no oferissin resistència als facciosos. Davant la resistència d'alguns diputats a aprovar-la, assenyala:

*“Parece que queremos desconocer el estado de nuestras provincias y de los pueblos, y que se quiere también desconocer la apatía de los mismos pueblos. ¿Cuántos no son los ejemplos de esta apatía de que somos testigos, ocurridos recientemente en esta guerra fratricida? El Rojo de Valderas, Salaberri, Zaldivar, Salazar y otros ¿no han estado dando principio a sus hordas con cuatro o seis hombres, dispensándoles los pueblos protección, auxilio y armamento? ¿No se ha visto con escándalo de la Nación que se han presentado en los pueblos cuatro o seis individuos con carácter de facciosos, que han tomado de los mismos pueblos los uniformes de los milicianos y se han marchado con ellos? ¿Hasta que punto ha de llegar la paciencia de las Cortes, y si se quiere, su frialdad en este punto?”*³⁵⁰

També portà una forta discussió el debat sobre els privilegis que s'atorgava a les autoritats militars per sobre de les civils. S'hi oposaren els diputats Varela, Calderón, i Munárriz, que la trobaven “*primero, ineficaz; segundo, perjudicial, y tercero injusta*”; i l'hi donaren suport Alcalá Galiano, Ruiz de la Vega, i Velasco: “*los pueblos no han sido felices en la elección de los individuos de sus respectivos Ayuntamientos; que estos, lejos de fomentar la prosperidad pública la han entorpecido, y que en lugar de adoptar cuantas medidas han estado a su alcance para impedir el espíritu de desunión, han sido los primeros en fomentarla*”³⁵¹. En la votació sobre aquesta mesura que permetia de separar els ajuntaments i multar-los en cas que no mostressin oposició als facciosos, la majoria de diputats es mostraren favorables i la mesura fou aprovada per 79 vots a favor (entre ells els diputats catalans Salvato, Bages, Prat, Septien, Busaña, Grasses, i Adan) i 51 en contra (entre ells Roset, Surrà i Martí). La mesura aprovada atorgava poders excepcionals als caps de l'exèrcit per multar pobles o canviar regidors allà on entressin els facciosos³⁵². El mes de desembre es discutí a les Corts d'atorgar nous poders als

³⁴⁹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.267-268, sessió 18 de 21 d'octubre.

³⁵⁰ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.269-270, sessió 18 de 21 d'octubre.

³⁵¹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.273-287, sessió 19 de 22 d'octubre.

³⁵² Circular de 18 de novembre de 1822. Vegeu també ACD, lligall 77, expedients 116, 117 i 120. Aquestes mesures havien estat demanades insistentment al Consell d'Estat (vegeu les sessions de 5, 12 i 26 d'octubre de 1822, AHN, Estado, llibre 26). Segons les noves normes tots aquells que cobressin de l'estat i no defensessin el seu poble atacat pels facciosos, se'ls reduiria el sou les dues terceres parts. Les autoritats municipals que no donessin part de la presència de facciosos al poble o rodalies “*serán multadas o procesadas con arreglo a las circunstancias y a la trascendencia y gravedad de la culpa*”. Que tots aquells que fossin declarats “*conspiradores*” tindrien “*responsabilidad pecuniaria*”

comandants militars. El diputat català Salvato s'oposà a que s'hagués de comunicar als governadors militars qualsevol acte que es realitzés a la ciutat ja que *“dice que no se ejecuten fiestas ni acto alguno público sin darse conocimiento al gobernador o comandante de armas; de suerte que parece se da por este artículo una autoridad al gobernador o comandante de una plaza para impedir o consentir que se verifiquen aquellos actos.”*³⁵³

Pel que fa a l'agilització dels tràmits per a jutjar els facciosos, es repetí la divisió anterior entre aquells diputats que creien que era del tot necessari suspendre provisionalment algunes garanties constitucionals per a perseguir millor als facciosos (Saavedra, Alcalà Galiano), i aquells altres que no ho creien necessari (Argüelles, Buey, Romero). En aquest cas la mesura fou reprovada per les Corts per 74 vots en contra i 57 a favor, també entre els diputats catalans havien canviat les majories, ja que els diputats Surrà i Prat es passaren al costat dels moderats -Torres, Roset i Martí-; mentre entre els exaltats només restaren Septien, Busaña, Adan i Salvato³⁵⁴. La resta d'articles, tot i que amb discussió i divisió d'opinions, s'anaren aprovant³⁵⁵. Per tal de dur a la pràctica les mesures aprovades, la Comissió plantejà un projecte de decret per tal de poder actuar contra els facciosos sense els tràmits regulars, tant pel que fa a l'empresonament com al judici³⁵⁶. Mesures justificades pels membres de la Comissió amb aquestes paraules:

*“¿Será mayor el perjuicio que se seguirá de que una familia sufra un poco a fin de prevenir con tiempo una conspiración, que el que se podrá seguir de que esta estalle y envuelva tal vez entre sus víctimas a la misma familia? Si las conspiraciones de Cataluña, Navarra y Aragón se hubieran prevenido con tiempo, ¿ardería acaso en estas provincias la guerra civil, y lloraríamos los desastres y amargos sacrificios que esta trae consigo? Yo creo que cualquiera que se haga cargo de las circunstancias en que nos encontramos, de la necesidad de contener a los conspiradores y de llevar adelante el sistema constitucional, y compare los beneficios que pueden resultar de la adopción de estas medidas aun a las mismas familias, aunque sea con dolor, como a mí me sucede, en que son precisas e indispensables para la salvación de la Patria.”*³⁵⁷

La discussió d'aquestes mesures provocà un llarg debat a les Corts i la reproducció de la divisió que s'havia produït amb motiu de l'adopció de mesures extraordinàries per tal d'aturar la contrarevolució. Es manifestaren a favor González Alonso, Canga Argüelles,

---

mancomunada para indemnizar, según las reglas que se darán, a la Nación y a los amantes de la ley fundamental, de los daños y perjuicios que los facciosos les ocasionan”.

³⁵³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.903-904, sessió 65 de 6 de desembre.

³⁵⁴ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.289-306, sessió 20 de 23 d'octubre.

³⁵⁵ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.307-321, sessió 21 de 24 d'octubre.

³⁵⁶ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.409-410, sessió 29 de 31 d'octubre

³⁵⁷ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.429-430, sessió 29 de 31 d'octubre.

*la guerra civil*³³⁸.

En la discussió, com sempre, el tema del clergat ocupà molt de temps, i sortiren a relluir les crítiques a l'actitud de les Junes diocesanes que recollien el mig delme i “*tienen a los párrocos en la mayor miseria*”, al mateix temps que els prelats cobraven grans sumes, com assenyalaren els diputats Canga, Galiano i Moreno³³⁹; mentre altres diputats s'oposaven a atorgar poders especials al govern per controlar el clergat com els diputats Pardo, Casas, Castejón³⁴⁰. Especial atenció va merèixer la proposta de suprimir tots els convents i monestirs en descampat i en nuclis de menys de 2.000 veïns, criticada, entre d'altres, pel membre de la Comissió Isturiz -“*el resultado de esta medida será centralizar la fuerza del enemigo, aumentándola en las grandes poblaciones, que será donde los individuos de los conventos suprimidos se acojan*”-, i pel diputat català Martí perquè la considerava “*un atentado y la han llamado usurpadora de los derechos de la Iglesia*”³⁴¹. La proposta fou defensada per un altre membre de la Comissió Ruiz de la Vega:

*“Que se meterán a facciosos, [...]. Pues que, ¿en el estado actual solo nos perjudican los facciosos que llevan las armas en la mano? Pues por ventura, aquellos que induciendo al fanatismo y a falsas ideas de religión y política, están concitando los ánimos y difundiendo por todas partes la zozobra y la desconfianza, ¿hacen menos daño que los que llevan armas? Así se quitarán de los pueblos pequeños estos elementos de fanatismo, que producen las semillas de donde resultan luego los otros males e inconvenientes.”*³⁴²

El diputat català Septien manifestà que la proposta de reduir el nombre de convents a suprimir als pobles de menys de 450 veïns (una quarta part de la que proposava la Comissió en la seva primera proposta) li semblava excessivament ambigua: “*con esto no haremos más que poner, [...], decretos de medios diezmos y medios frailes, y a mi no me gustan las cosas a medias*”. Afegia que:

*“Esto lo conocen ellos mismos: yo tengo cartas de varios religiosos en que claman por su disolución. Un recoleto me escribe que mientras subsistan tres frailes reunidos no faltaran conspiraciones en el paraje donde se hallen. Se dijo el otro día que esto sería admisible respecto de las provincias de Cataluña; y yo digo que allí es inútil, porque las bayonetas y las llamas están cumpliendo lo que no hace la ley. Tengo la satisfacción de que el convento de recoletos de mi pueblo está reducido a cenizas, y los frailes con su carabina defendiendo la fe.”*³⁴³

³³⁸ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.216, sessió 15 de 18 d'octubre.

³³⁹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.237-239, sessió 17 de 20 d'octubre.

³⁴⁰ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.237-250, sessió 17 de 20 d'octubre.

³⁴¹ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.392, sessió 27 de 29 d'octubre.

³⁴² DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.334, sessió 22 de 25 d'octubre.

³⁴³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.392, sessió 27 de 29 d'octubre. Decret de 15 de novembre de 1822, sancionat pel rei amb data d'1 de desembre de 1822, i circulada als pobles de Catalunya amb data de 14 de gener de 1823 (AHG-ADG, caixa 4).

El diputat Saenz de Buruaga realitzà unes manifestacions força interessants:

“Se dice que el pueblo agrícola no reflexiona, y que su opinión es que haya frailes; más yo responderé a esto que el pueblo agrícola reflexiona cuando quiere y en las cosas que le interesan; y en cuanto al deseo de que haya frailes, si no estuviera en este sitio me explicaría en otros términos. Sin embargo, no puedo dejar de decir que yo no he visto amar a los frailes en los pueblos y quererse confesar con ellos sino a la gente relajadísima, que huye de su verdadero pastor, de su verdadero médico, como es el párroco, el cual conoce mejor sus enfermedades, porque las está inspeccionando siempre; y por esto, este año se van a confesar muchos con un fraile, el año siguiente con otro, y así sucesivamente.”³⁴⁴

La majoria de les Corts aprovaren les mesures referides als eclesiàstics³⁴⁵. A finals de novembre, quan es discutien algunes qüestions relacionades amb les difícils relacions entre la cúria romana i el govern espanyol, el diputat català Adan reiterà els atacs als eclesiàstics com a principals inspiradors de la contrarevolució:

“Si nosotros no fuéramos desgraciadamente testigos del influjo que tiene el estado eclesiástico en España; si no tuviésemos tantas pruebas de que estos han sido los agentes inmediatos de la discordia civil que está abrasando muchas de nuestras provincias, yo me abstendría de entrar en esta cuestión, y diría tal vez que no era necesario que las Cortes se ocupasen de ella; pero cuando vemos que el estado eclesiástico ha desplegado sus pendones haciendo el abuso más escandaloso del influjo que ejerce sobre las conciencias de los tímidos y de los ignorantes, desacreditando las instituciones y dándolas interpretaciones odiosas, ¿no debe remediar este mal el Cuerpo legislativo con todos los medios que estén a su alcance? Así, el decreto de la Congregación romana y del Índice debe ser detenido, pues que pone en desprecio, y si se quiere en ridículo, las conocidas exenciones que la Constitución da a los Diputados, y las Cortes deben manifestar solemnemente a la Nación española que no se deja sorprender por las acostumbradas insidias de la corte romana.”³⁴⁶

Un altre tema de debat fou la necessitat o no d'atorgar al govern determinats poders especials per desplaçar funcionaris i militars. Aquesta proposta fou criticada pels diputats Buey, Argüelles, Prado, que hi veien un antecedent del que havia passat a França -“*toda ley de excepción es perjudicialísima, [...], y en el abuso que se hizo de ellas, experimentó la Francia el principio de sus males y los de toda la Europa, y nada es peor que el despotismo militar en que vino a parar*”³⁴⁷-, i aprovada per Alcalá Galiano i Romero: “*Hay criminales que pueden calificarse de tales ante la ley, y este debe perseguirlos; más hay otros criminales ocultos, que sin presentarse abiertamente ni ofrecer datos ni sospechas legales, han dado sin embargo pruebas suficientes extrajudiciales de su modo de proceder y de que caminan en sentido opuesto a lo que exige de ellos el bien y la seguridad pública*”³⁴⁸. Finalment, aquesta mesura fou

³⁴⁴ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.335, sessió 22 de 25 d'octubre.

³⁴⁵ De l'extinció de monestirs en poblacions de menys de 450 veïns es salvà expressament el de l'Escorial (DSC, ext. 1822-1823, t.I, pàg.624-625, sessió 44 de 15 de novembre).

³⁴⁶ DSC, ext. 1822-1823, t.I, pàg.771-772, sessió 54 de 25 de novembre.

³⁴⁷ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.264, sessió 18 de 21 d'octubre.

³⁴⁸ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.257, sessió 18 de 21 d'octubre; pàg.256-271 per tot el debat.

Ruiz de la Vega, entre d'altres; i en contra Argüelles, Buey, i Munárriz, entre d'altres³⁵⁸. Malgrat tot, les mesures foren aprovant-se de forma individual per una majoria que voltava els setanta-cinc vots a favor (entre ells els diputats catalans Bages, Prat, Septien, Busaña, Grasses, Adan i Salvato) i els seixanta en contra (entre ells els diputats catalans Surrà, Roset, Torres i Martí)³⁵⁹. El problema vingué quan es discutí si calia la sanció reial (mostrant-s'hi partidaris els diputats catalans Surrà, Roset, Prat, Torner i Martí), o no calia (mostrant-se partidaris d'aquesta opció Grasses, Septien, Busaña, Adan i Salvato). Finalment es decidí que si que calia per un ajustat marge de vuit vots (73 vots a favor i 65 en contra)³⁶⁰.

A començaments de desembre, en aplicació d'aquestes mesures, la Comandància General del setè districte militar demanava a l'Audiència de Catalunya i als jutjats de primera instància que li passessin els expedients dels facciosos, per tal d'accelerar la repressió i l'execució de les mesures contra aquests, d'acord amb el decret d'11 de novembre de 1822. Aquest decret contemplava la possibilitat que els indultats reincidents fossin enviats a Ultramar deu anys (art.2) i els nous, sis anys (art.3). També es contemplava la possibilitat que els empresonats ingressessin sis anys a l'exèrcit (art.4)³⁶¹. Per altra banda, el Cap polític de Girona insistí als habitants de la província que entre les mesures preses per les Corts calia destacar l'autorització de fer reunions de les Societats Patriòtiques, "*para que todos sus habitantes puedan aprovecharse de este medio que la ley les concede para ilustrarse reciprocamente y concurrir de este modo a la felicidad de la patria*"³⁶².

---

³⁵⁸ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.409-431, sessió 29 de 31 d'octubre; pàg.435-442, sessió 30 d'1 de novembre; pàg.443-457, sessió 31 de 2 de novembre; pàg.459-475, sessió 32 de 3 de novembre;

³⁵⁹ Vegeu per exemple la votació de l'article 1er., aprovat per 76 vots a favor i 61 en contra (DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.430-431, sessió 29 de 31 d'octubre).

³⁶⁰ DSC, ext. 1822-1823, t.I, pàg.643-644, sessió 45 de 16 de novembre.

³⁶¹ ACD, lligall 77, expedients 117 i 120. ACA-RA, Registre 1.420, expedient 779 i 789 (caixa 18). Seguint amb aquesta tònica, el Cap Polític de Tarragona, Jacobo Gil de Avallé, envià el 13 de novembre una circular als pobles, recordant el ban de 25 de maig, i atorgant un termini de quatre dies perquè els facciosos tornessin als seus pobles "*y encargó muy estrechamente a los Ayuntamientos y Cura párrocos procurarán desengañar a los ilusos y seducidos habitantes, persuadiéndoles a que se presentasen en el tiempo que se les designaba*" (carta del Cap Polític als batlles al lligall 2.237 de l'AHMVG; caixa I.1.2 de l'AHS). El mateix va fer el Cap polític de Girona, Josep Perol amb data de 18 de novembre de 1822. Per la seva part, el comandant militar de Vilafranca, Manuel Félix de Camus Herrera, demanava parts setmanals als ajuntaments sobre l'actuació dels facciosos i de les mesures de prevenció preses per les autoritats municipals, "*para evitar los males que suelen seguirse a los pueblos y prevenir para lo sucesivo lo que crea más conveniente*" (carta de 20 de desembre de 1822 a l'Ajuntament de Vilanova al lligall 2.237 de l'AHMVG).

³⁶² Ban de Josep Perol, Cap polític de Girona, amb data de 14 de gener de 1823, reproduint el decret d'1 de novembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4).

Un altre tema que sortí a la palestra al llarg de la discussió de les Corts sobre la guerra civil, fou el de la distinció entre facciosos obligats a enrolar-se i aquells que ho havien fet voluntàriament. En paraules d'Infante: *“en las provincias donde desgraciadamente se sostiene la guerra civil, ha habido, y hay facciosos que han sido indultados y hoy se encuentran en las filas de los rebeldes por haber sido obligados a ello de un modo que no han podido resistir, porque además del engaño y la seducción se ha empleado la exacción y aun la violencia”*. Unes afirmacions que corroborava plenament Septien, al fer esment que la qualificació dels que eren voluntaris o forçats no podia deixar-se en mans de les autoritats locals, ja que:

“Todos los facciosos tienen en su lugar al alcalde, al regidor, al cura, a los magnates, por tíos, por parientes, por amigos, y todos por protectores. Nadie puede hacer la clasificación de estos delitos sin tener que acudir a los pueblos a tomar informes sobre los reos; y será necesario que las autoridades superiores crean lo que el alcalde, regidores y cura digan, y en su vista resolver de la suerte de unos y otros. Ocurrirá tal vez que darán un informe el más terrible contra un patriota a quien violentamente sacaron de su casa los facciosos, al mismo tiempo que estarán defendiendo a otro que siempre ha manifestado su oposición al sistema: inventaran delitos contra el primero, aparentando ser constitucionales, y al mismo tiempo estarán ocultando y protegiendo a los facciosos que hay en el mismo pueblo. [...] y en este caso, yo estoy seguro de que en mi pueblo, que para honor suyo tiene una compañía entera entre los facciosos, no resultará que ninguno quiso ir voluntario, sino que todos fueron violentados por Rambla.”³⁶³

Discussiren a continuació les Corts l'ampliació dels pressupostos amb partides extraordinàries per poder fer front a la situació que patia el país. Entre les discussions més interessants cal destacar la que es realitzà al voltant dels sis milions que demanava el despatx de Governació per a imprevistos, tot i que quasi bé tots els diputats hi estaven d'acord, el que els dividia era la finalitat que se'ls havia de donar. Així mentre Adan i Surrà volien que es destinessin a obres públiques:

“Bien conocen las Cortes la importancia y buenos resultados que puede producir la inversión de esta cantidad en remediar y precaver los males que han ocasionado y continuaran ocasionando las escaseces y miserias que afligen a muchas provincias, y que en esto, y no en pagar espías ni en averiguaciones secretas, debe invertirse la cantidad de los 6 millones que se piden. Quizá si una cantidad igual se hubiese invertido con tiempo en proporcionar trabajo y ocupación a los habitantes de una provincia [Catalunya] en que con más encarnizamiento se ha encendido la guerra civil, no nos halláramos en las apuradas circunstancias en que nos vemos. [...] El crimen y el extravío será tanto menos frecuente cuanto más sea la facilidad de proveer a su subsistencia; porque la primera y principal atención del hombre es subsistir, y en el día el que no tiene con que subsistir, se hace faccioso.”³⁶⁴

Septien es mostrava favorable a què es dediquessin a qüestions de policia contra els facciosos, tot i que rebaixant-ne la quantitat:

³⁶³
³⁶⁴ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.480, sessió 33 de 4 de novembre
DSC, ext.1822-1823, pàg.506, sessió 35 de 6 de novembre.

“El Gobierno no ha pedido esta cantidad para caminos ni canales, ni otros gastos de esta especie, de que trata por separado, sino para el espionaje y otros gastos precisos en circunstancias como las actuales, y como estos no se sabe a cuanto ascenderán, por eso se aplican al imprevisto. Más la comisión, haciéndose cargo de que las provincias en que hay facciosos en gran número están declaradas en estado de guerra, y que por consiguiente el espionaje y noticias acerca del movimiento y fuerzas de los facciosos debe correr a cargo de los comandantes militares en gran parte, ha creído muy prudente el rebajar la mitad de lo que se pide, respecto a que también ha aumentado el presupuesto de la Guerra.”³⁶⁵

Més endavant es discutí sobre la necessitat o no d'atorgar dotze milions extraordinaris per a *“la construcción y reparo de caminos”*. Una discussió que va fer aparèixer un sentiment quasi unànime de la doble utilitat d'aquesta mesura: com estímul econòmic i per a reduir les files dels facciosos, tal i com assenyalava el diputat Falcó:

“¿Como es posible que prosperen la agricultura, ni la industria, ni el comercio interior, que son los verdaderos manantiales de la riqueza pública, sin canales que faciliten el riego, y sin los medios de transporte? ¿Como es posible que prospere la agricultura, por ejemplo, de Castilla, cuyo sobrante de frutos no hay quien lo consuma, si es tal la dificultad de tra[n]sportarlos a las provincias litorales, que son las que más escasean y que se surten de los frutos del Archipiélago? [...] Quanto mayores sean los apuros, tanto más necesario es este sacrificio; y estoy bien seguro de que muchos infelices que por 4 rs. han tomado las armas contra la Patria, las trocarían por el azadón con utilidad de la misma”³⁶⁶

Una opinió compartida pel diputat Melendez, que afirmava que *“sabido es que el faccioso español es faccioso porque es pobre, porque no tiene que trabajar a consecuencia de la abundancia de granos en estos últimos años; déseles trabajo y se verá que en muchas partes soltarán las armas para convertirlas en beneficio de la Nación”*. I en la mateixa línia es manifestà, un mes més tard, el diputat català Adan al defensar unes propostes de Bertran de Lis que consistien en facilitar fons per a fomentar el comerç i la indústria:

“Porque si se consideran las causas que han cooperado al aumento de las partidas de facciosos, una de ellas ha sido la falta de ocupación en las obras públicas, que les ha puesto en la indigencia y en el caso de buscar, aunque criminalmente, este medio de sobrellevarla. Por estas razones el Gobierno está en el caso de tratar de proporcionar ocupación para los que con este motivo se hayan incorporado a esas partidas.”³⁶⁷

Radicalment en contra es manifestà el diputat català Septien, per qui les obres públiques eren una qüestió ordinària i no pas extraordinària, i per tant no era el moment d'aprovar una consignació extra dels pressupostos, i a més qüestionava que els enrolats a les files realistes només ho fossin per qüestions econòmiques:

“Se acaba de decir que la miseria es la causa principal de los facciosos. Pues yo voy a probar a las Cortes que no hay tal causa principal: es una causa sí, pero remotísima, porque una gran parte de los miserables que se morían de hambre están aquí, en Andalucía y en otras partes

³⁶⁵ DSC, ext.1822-1823, pàg.507, sessió 35 de 6 de novembre.

³⁶⁶ DSC, ext.1822-1823, pàg.525, sessió 36 de 7 de novembre.

³⁶⁷ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.912-913, sessió 66 de 7 de desembre.

*ganando su jornal; pero la provincia de Lérida tenía trabajando por su cuenta más de 1.000 hombres cuando se levantó Romanillos: llega Romanillos, dice: 'a peseta pago al que tome las armas', y desde luego se van todos con él. De modo que no es la miseria sino una causa remota de seducción”*³⁶⁸.

Un altre diputat català, Prat, es quedava a mig camí:

*“Tampoco estoy de acuerdo con algunos de los señores preopinantes en que la miseria sea la causa de la existencia de los facciosos: más supuesto que con motivo de las rapiñas de esos mismos facciosos y de otras muchas desgracias que han ocurrido, muchísimos pueblos están en el día en un verdadero estado de miseria y no tienen medios para poderse aplicar a la fabricación de los artefactos u otras labores, por lo mismo es preciso que las Cortes destinen alguna cantidad determinada para que pueda repararse esta miseria de los pueblos, y evitar que se aprovechen de esta ocasión los facciosos respecto de aquellos a quienes la pobreza hace más fáciles de seducir.”*³⁶⁹

Finalment, les Corts tornaren aquest tema a la Comissió perquè presentés un nou dictamen, que s'aprovà a mitjan mes de novembre³⁷⁰. A continuació es discutí sobre la possibilitat d'atorgar un milió de rals per a continuar i conservar el canal de Castella, proposta ferotgement criticada pel diputat català Surrà que entenia que hi havia una discriminació vers les altres províncies:

*“Enhorabuena que al canal de Castilla se le asigne ese millón de reales; pero ¿por qué no se atiende igualmente a otros de riego o acequias que producen réditos aún más abundantes? [...] Los canales se pueden mirar como un medio de fomentar, no solo el comercio y comunicaciones, sino la agricultura y cosechas, y como un medio también que proporciona a muchas gentes el trabajo y la utilidad.”*³⁷¹

Una altra discussió interessant fou la de dotar de recursos al ministeri per a “fomentar los ramos de instrucción”, una necessitat ineludible si es té en compte que s'assenyalava la ignorància com una de les causes principals del suport popular als reialistes, tal i com assenyalava el diputat Díez:

*“La ignorancia, junto con la pobreza, que también se asigna como causa, es el manantial más fecundo de los males que turban el orden social. Si es obligación de toda clase de Gobierno el procurar desterrar la ignorancia, lo es aun más del constitucional como el nuestro, en el que existe una ley por la que desde el año 30 en adelante no podrá entrar a gozar de los derechos ni tener el nombre de ciudadano español el que no sepa leer ni escribir. Por otro lado, siendo las nuevas instituciones un resultado de las luces y de la ilustración, interin estas nos e generalicen entre nosotros no podrán arraigarse aquellas.”*³⁷²

³⁶⁸ DSC, ext.1822-1823, pàg.525, sessió 36 de 7 de novembre.

³⁶⁹ DSC, ext.1822-1823, pàg.526, sessió 36 de 7 de novembre.

³⁷⁰ DSC, ext. 1822-1823, t.I, pàg.623-624, sessió 44 de 15 de novembre.

³⁷¹ DSC, ext.1822-1823, pàg.527, sessió 36 de 7 de novembre.

³⁷² DSC, ext.1822-1823, pàg.507-508, sessió 35 de 6 de novembre.

IX.4 LES CAMPANYES DE L'EXÈRCIT D'OPERACIONS A CATALUNYA LA TARDOR DE 1822

IX.4.1 La campanya de Manso a la Catalunya Meridional

El 9 d'octubre de 1822, el general Josep Manso i Solà³⁷³ fou nomenat per Mina comandant general de la segona divisió de l'exèrcit constitucional a Catalunya que abastava la província de Tarragona³⁷⁴. Per reforçar la posició de Manso, i tenint en compte que al camp de Tarragona era on es concentrava una part important de les tropes reialistes, el 25 d'octubre arribaren a Tarragona mil dos-cents soldats per reforçar les tropes liberals de la província³⁷⁵. Manso establí una línia d'operacions que tenia tres punts clau -Tarragona, Les Borges del Camp i Montblanc-, a partir de la qual s'esperava "*pacificar el devastador Priorato y Rivera*"³⁷⁶. La "pacificació" de Manso significà coses ben diferents per uns i altres. Així mentre l'anònim reialista J.M.R. feia referència a que els liberals "*hostigaron a los pueblos con crecidas multas y exorbitantes contribuciones, saqueando muchos de ellos y entregando a otros a las llamas*"³⁷⁷; els liberals, en canvi, posaven èmfasi en les desercions que es produïen a les files reialistes, tal i com relata un cronista anònim: "*muchos de los ilusos engañados vuelven a sus casas, según lo vemos en esta provincia, y los pueblos que se contaban en el número de facciosos se presentan a ofrecerse en defensa de la justa causa y a pagar las contribuciones*"³⁷⁸.

Les tropes de Romagosa i el Trapense, a les quals s'hi afegiren les de Josep

---

³⁷³ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1ª, lligall M-396. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1, i als DHC, pàg.645 i DBTL, pàg.405. Vegeu una biografia més completa a Antonio BUXÈRES: Necrologia del teniente general D. José Manso conde de Llobregat. Recuerdo de gratitud, estimación y respeto por don, Barcelona, 1863 (pàg.23-29 pel Trienni). D'aquí ha sortit el material per fer les biografies posteriors: Isidre CLOPAS BATLLE: El invicto conde de Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la independencia. Luchas civiles de la primera mitad del siglo XIX, Barcelona, 1961, especialment les pàg.145-167. Menys interessant és la de Francisco GRAS y ELIAS: El General Manso, Barcelona, 1894. GALLI: Memorias..., pàg.77, diu de Manso que aconseguí de mantenir la província de Tarragona tranquil·la més com a polític que com a militar.

³⁷⁴ La reorganització de l'exèrcit liberal a Catalunya la completà Mina amb el nomenament de Milans del Bosch com a cap de la 2n divisió; d'Antonio Roten com a cap de la 4n i d'ell mateix com a cap de la 1n.

³⁷⁵ Es tractava del regiment de la Princesa, comandat per Piquero, que deixà destacaments al Vendrell, l'Arboç i Vilafranca. Paral·lelament, Sesé sortia de Tarragona cap a Valls per reunir-se amb Mina (Diario de Barcelona, de 26 d'octubre de 1822). Vegeu també

³⁷⁶ Carta de Josep Esteve a Antoni Satorras amb data de 9 de novembre de 1822 (APPTR, "Correspondència 1821-1826").

³⁷⁷ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.24.

³⁷⁸ Diario de Barcelona, de 26 d'octubre de 1822. Vegeu també, El Indicador Catalan, núm.273 de 9 de novembre de 1822.

Miralles, tornaren al Penedès a començaments d'octubre, arribant, segons el batlle del Vendrell, fins als "*tres mil infantes y ciento veinte y dos caballos*"³⁷⁹. Mentre, les tropes liberals, tant de l'exèrcit com de la Milícia mòbil, es trobaven amb dificultats econòmiques creixents que dificultaven la seva actuació fora dels closos de les viles que dominaven, i sovint restaven aquarterades i fent sortides per mantenir a ratlla els reialistes, poder fer la verema i cobrar les contribucions. Per fer front a la nova amenaça que representaven pel Penedès i Camp de Tarragona, sortí de Tarragona el 6 d'octubre una columna de tropa i Milícia de Valls, Reus i Tarragona amb un total de mil cinc-cents homes, comandada pel general Haro, que perseguí i s'enfrontà a Romagosa i el Trapense a la Conca de Barberà (Montblanc dia 6 i l'Espluga de Francolí dia 9)³⁸⁰. El dia 9 d'octubre les tropes constitucionals trepitjaven els talons a les partides reialistes del Trapense i Romagosa que, amb 2.500 homes i 120 cavalls, començaren a retirar-se del Penedès en direcció a Castellfollit. Als voltants d'aquest punt es produïren diversos enfrontaments armats entre reialistes i constitucionals els dies 24 i 26 d'octubre a la Guda, Biosca i Torà³⁸¹. Romagosa reconeixerà més tard que hagué de sortir del Penedès i Camp de Tarragona perquè "*habiéndose aumentado considerablemente el Ejército de los revolucionarios y careciendo la Regencia de pronto y efectivos auxilios, hubo de trasladarse a Francia, encargándole al exponente la defensa de dichos fuertes de Urgel, desprovistos de los necesarios víveres para la manutención de los intrépidos soldados de V.M.*"³⁸².

Un cop desallotjats els reialistes del Penedès, el general Haro dirigí les seves tropes al Camp de Tarragona. L'11 d'octubre aconseguia de foragitar els reialistes del seu quarter general de Cornudella, cremant, segons el testimoni força parcial del rector, més de cinquanta cases, afusellant alguns veïns i destruint l'església³⁸³. Els reialistes anaren perdent progressivament la seva força a la Catalunya Meridional, tot i que a

³⁷⁹ Carta del batlle del Vendrell al de Vilanova amb data de 6 d'octubre de 1822, també la del batlle de l'Arboç de 5 d'octubre (AHMVG, lligall 2.237). MINA: *Memorias...*, I, pàg.334-338, dona la xifra de 3.000 reialistes comandats per Romagosa i Miralles.

³⁸⁰ MINA: *Memorias...*, I, pàg.355-356, situa, pensem que exageradament, en quatre mil homes les forces reialistes en de Romagosa i el Trapense en aquestes dates. Vegeu *Diario de Barcelona*, de 10 d'octubre de 1822.

³⁸¹ Expedient personal de Jaume Junqué a l'AGMS. Vegeu, per aquests enfrontaments, COBERÓ: *Les guerres...*, pàg.13-39. MINA: *Memorias...*, I, pàg.342 i 354.

³⁸² Carta ja citada de Joan Romagosa a Ferran VII (AGMS). Vegeu, també, J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.23.

començaments d'octubre Francesc Sans "Alegre", mariner i capitost reialista, robà una barca i capturà una embarcació carregada de blat, amb el qual "*acaso intente hacer el corso y piratería contra el comercio nacional*"³⁸⁴. La campanya de Miguel de Haro va permetre que, tant Milícia mòbil com la MNV de Reus es poguessin desplaçar en persecució dels reialistes pel Priorat i Ribera d'Ebre a les ordres de Manso³⁸⁵.

Un cop "pacificats" el Penedès i el Camp de Tarragona, Manso instal·là el seu quarter general a Montblanc a mitjan mes de novembre. La posició de Manso, procliu a cercar un pacte amb els reialistes, es veu reflectida en la decisió de deixar tornar a col·locar les campanes als campanars, d'on havien estat retirades per evitar que es toqués a sometent, i en la proclama que publicà el 12 de novembre a Montblanc dirigida als "*Habitantes de la Provincia de Tarragona*", en la qual senyalava les causes de la guerra civil que patia el país:

*"La ambición de algunos, intereses encontrados de otros, y el deseo de medrar a la sombra de los abusos, con muchas causas más, no menos conocidas, han sido el origen de las desgracias que lloráis, y que no acertasteis a prevenir en tiempo. El extravío a que la seducción de hombres inmorales y perversos ha conducido gran parte de los incautos y sencillos habitantes de esta provincia, han obligado al gobierno a declararla en estado de guerra."*³⁸⁶

Manso oferia "*perdón y Paz*" a aquells que es penedissin i es retiressin a les seves cases:

"Catalanes estraviados, aun podéis evitar los males sin cuento que os van a sobrevenir si desoís mi voz, y no abandonáis la carrera del crimen. Por más que me veáis al frente de tantos valientes y rodeado de un aparato destructor, no temáis. Yo no vengo a hacer la guerra a los pueblos, sino a convidarlos con la paz. [...]. Concededme la gloria de restablecer la tranquilidad entre vosotros."

La campanya de Manso ha estat criticada per alguns caps liberals com Mina que deia que "*era el que daba menos resultados contra facciosos*"³⁸⁷, però altres, com Galli el defensaren: "*Hay quien le echase en cara haber procurado cubrir con un velo el fuego de la rebelión más bien que extinguirle, haber obrado más bien como político que como militar: ¿que importa empero? Como quiera reinó la paz en la parte de Cataluña que le*

---

³⁸³ Testimoni reproduït per GORT: *Història de Cornudella...*, pàg.288. Vegeu *Diario de Barcelona*, núm.259(289), de 17 d'octubre de 1822, que afegeix que "*los facciosos vuelven a ocupar los mismos puntos del Priorato que ocupaban antes de la expedición de nuestra columna*".

³⁸⁴ *Diario de Barcelona*, núm.276, de 4 d'octubre de 1822, pàg.2.605.

³⁸⁵ Vegeu els oficis creuats entre Manso i l'ajuntament de Reus dels mesos de novembre i desembre (AHMR, lligall 2.7.2.2). No es per tant cert el que afirma el seu biògraf CLOPAS: *El invicto...*, pàg.147, quan diu que "*los pueblos en masa, con el cura párroco, el Alcalde y Ayuntamiento, salían a recibirle*"

³⁸⁶ "Habitantes de la provincia de Tarragona", Montblanc, de 12 de novembre de 1822 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

³⁸⁷ MINA: *Memorias...*, I, pàg.371.

*estaba confiada*³⁸⁸. I el mateix va fer Roten assenyalant que *“por opuestos medios, llegó a obtener lo propio”*. Aquesta campanya preocupà als dirigents de la contrarevolució, perquè ofería una imatge dels constitucionals més moderada de la que tenien Mina o Milans. Per això esmerçaren esforços per a desacreditar-la, com feia el Diario de Urgel: *“Desgraciats dels que se deixan atrapar, no menjaran moltes sopas. Manso no es lo que fou; tan temps ha anat ab los coixos que ja necessita crossas”*³⁸⁹.

Des de Montblanc Manso marxà, al capdavant de tres mil homes, cap el Priorat que era, junt a Mora d'Ebre, el principal reducte dels reialistes a les terres de Tarragona. En aquesta zona (Falset, Cornudella, Prades, el coll d'Alforja, i la serra del Montsant) els reialistes dirigits per Josep Miralles i Bartolomé Talam comptaven amb uns 1.200 homes (400 d'ells procedents de Castellfollit, que havia estat ocupat pels liberals). En aquesta zona, la Junta reialista de Cornudella, que havia hagut de desplaçar-se, cobrava impostos i imposava multes com la de 24.000 duros als pobles del Priorat, pagadora en 24 hores. Tot plegat feia força difícil el control d'aquest territori per part dels liberals, com manifestava el comandant de la Milícia mòbil, Agustí Coll: *“hay pueblos (como sucede en Alforja y este [Borges]) que no existen por hallarse los unos con los facciosos y los otros espatriados por liberales”*³⁹⁰

Seguint les ordres de Manso des de Valls i Montblanc, una columna de la Milícia mòbil comandada per Agustí Coll (comandant militar de Reus) intentà establir-se a Alforja i des d'allà iniciar a ocupació del territori dominat pels reialistes. Però com l'esmentat comandant manifestà *“hallo dificultad en permanecer en la Villa de Alforja, punto rodeado de alturas que hubiese tal vez tenido que ganar diariamente, o emplear la mayor parte de mi fuerza para conservarlas, providencia que pudiera tener aun peores resultados que aquella, y que siempre seria más difícil proporcionar viveres”*³⁹¹. Per aquest motiu s'establí de forma quasi permanent a Les Borges. Les ordres de Manso eren prou clares i ben diferents a la pràctica que seguien els altres caps militars:

---

³⁸⁸ GALLI: Memorias..., pàg.77-79.

³⁸⁹ Diario de Urgel, núm.37, de 13 de novembre de 1822, pàg.2-3. En canvi l'anònim reialista J.M.R.: Memorias..., II, pàg.205, reconeix la moderació de Manso en la seva campanya.

³⁹⁰ Carta d'Agustí Coll al general Manso, Les Borges a 1 de novembre de 1822. Més informació sobre aquesta zona en la correspondència de l'esmentat Agustí Coll al general Manso i datades a Reus, 26, 28 i 30 d'octubre de 1822 (totes a AHM, S2ª D4ª, “GFVII”, carpeta 2).

³⁹¹ Carta d'Agustí Coll al general Manso, Reus 30 d'octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”, carpeta 2).

*“Observando V. la disciplina más rígida para congratular los ánimos, y estenderá V. su comunicación a todos los Pueblos que fuese posible (con inclusión del Priorato), amonestándolos a dejar sus criminales proyectos, para esto convendrá se le presenten a V. los Ayuntamientos, y si estos son puestos por los facciosos se restablecerán los Constitucionales. [...] obrando V. siempre con aquella prudencia y circunspección que tanto reclama el estado actual de las cosas. [...] Pongamos de nuestra parte a los pueblos dándoles exemplo con las virtudes y la disciplina tan necesaria.”*³⁹²

Els dos primers èxits d'aquesta política foren el de guanyar per a la causa constitucional, si més no formalment, els pobles de les Borges i Vilaplana, on els *“Ayuntamiento y mayoría del pueblo quieren reconocer y cooperar a favor del sistema Constitucional en cuanto les sea dable”*, a canvi Agustí Coll els va prometre *“seguro de que las ideas de mi Comandante General Don José Manso son de llevar la paz a los pueblos olvidando lo pasado por no derramar tanta sangre Española; en su nombre y mio le prometo que esa Villa será tratada como amiga en adelante, incluso los facciosos si se me presentan en esta con arma.”*³⁹³

Des d'aquest punt de les Borges, i en combinació amb la resta de la columna mòbil que s'estava a Reus, comandada Domènec Schuriguer, es començà a fustigar els reialistes que, fins aquell moment, havien campat lliurement per aquestes terres del Baix Camp i Priorat. Un exemple de la seva actuació fou l'atac als reialistes aquarterats al coll d'Alforja i al puig Cerver el dia 31 d'octubre, en el qual participaren 500 homes procedents de Reus i 250 amb 25 cavalls procedents de Borges, tots de la Milícia mòbil. Els 400 reialistes que s'hi trobaven en una mena de campament improvisat a base de barraques i el seu cap Miralles, fugiren a les primeres de canvi i deixaren abandonats 200 caps de bestiar i 15 rucs, propietat d'un membre de la Junta de Cornudella. Immediatament després d'aquesta acció, l'Ajuntament de Maspujols *“ha prometido pagar lo que debe de contribución”*, i a més es presentaren dos reialistes a l'indult, i segons Agustí Coll, molts més ho anirien fent, ja que *“de estos Pueblos inmediatos han salido una infinidad de mujeres en busca de sus maridos e hijos facciosos para hacerlos acoger al indulto; ayer se me presentaron siete y hoy he hecho entregar las armas que llevaban los que lo han verificado desde que estoy aquí al Magnífico Ayuntamiento de Reus.”* A finals d'octubre s'informava des de les terres de Tarragona que *“Muchos de los ilusos engañados se vuelven a sus casas, según lo vemos en esta provincia, y los*

---

³⁹² Carta del general Manso a Agustí Coll, datada a Valls el 28 d'octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”, carpeta 2).

³⁹³ Carta del general Manso a Agustí Coll, datada a Valls el 28 d'octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”, carpeta 2).

pueblos que se contaban en el número de facciosos, se presentan a ofrecerse en defensa de la justa causa, y a pagar las contribuciones'. I s'afegia que la manca d'informació que tenien les partides era molt gran, i que quan s'assabentaren de que al camp de Tarragona les coses anaven mal dades, un cap de partida digué als seus homes: "*Ca..., Ca..., minyons com nos enganyan aqueixos fu... de la Seu [...] Anemnose'n a casa y que vaigian a enganyar a la P ... de sa mare*"³⁹⁴. A Riudecanyes també foren sorpresos un grup de 10 reialistes, la majoria oficials i caps que foren atacats per la milícia mòbil de Reus, comandada pel Sergent Joan Vilella, que en matà set (el capità Antoni Miralles, el tinent Francesc [?]tres, el sots-tinent Marià Ferraté, l'alcalde i cap Antoni Savall i Jaume Nolla) i en feren dos de presoners (Francesc Savall i Miquel Sangenis).

El problema, malgrat la bona voluntat dels seus caps, era que la Milícia mòbil cobrava amb retard i això dificultava la seva actuació, tal i com es queixava el seu cap Agustí Coll: "*el inconveniente de no haberse dado a la tropa ayer más que dos días de haber, motivo por el que no pude antes de anoche hacer el movimiento que manifesté a V.S. y que imposibilitará mi permanencia en las Borgas, si la Excma. Diputación no proporciona dinero.*"³⁹⁵ Agustí Coll proposava que per a solventar aquests problemes l'Intendent autoritzes a la columna mòbil a recaptar impostos "*para que satisfaga a los que de continuo nos hallamos aquí la mensual paga, y lo que necesite para Espionage*"³⁹⁶

L'actuació d'aquesta columna mòbil buidà de reialistes la zona del Baix Camp i part del Priorat, com assenyalava Agustí Coll: "*apenas se halla un faccioso en todo este campo hasta el Coll de la Taixeta y Alforja inclusives, sus pueblos disfrutan de una tranquilidad hace tiempo desconocida y la villa de Reus se halla tan concurrida como antes de la guerra.*"³⁹⁷ Els reialistes es veieren obligats a retirar-se a Falset sota el comandament de Josep Miralles i Elias Courten, on reberen el reforç de 500 reialistes vestits i armats, procedents de Mora d'Ebre. A més, sembla que aconseguiren una important mobilització al Priorat, que els va permetre d'arribar als 1.500 homes, encara

---

³⁹⁴ Diario de Barcelona, núm.299, de 26 d'octubre de 1822, pàg.2.806.

³⁹⁵ Carta d'Agustí Coll a Manso, amb data de 30 d'octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, "GFVII", carpeta 2). Una queixa semblant formulà el cap de la milícia mòbil del corregiment de Vilafranca Antoni Baiges.

³⁹⁶ Carta d'Agustí Coll a Manso, datada a les Borges el 7 de novembre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, "GFVII", carpeta 2).

³⁹⁷ Carta d'Agustí Coll a Manso, datada a les Borges el 5 de novembre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, "GFVII", carpeta 2).

que molts d'ells sense armes, tal i com assenyalava Agustí Coll: *“los facciosos parece que se han aumentado considerablemente en Mora. La circular que he pasado a los pueblos ha llegado hasta Poboleda y otros pueblos, peor no se me ha presentado aun ningún Ayuntamiento del otro lado de la Sierra”*³⁹⁸. A començaments de novembre, i davant la pressió de l'exèrcit liberal del sisè districte (Aragó) sobre Mora d'Ebre (capital reialista del sud català), van sortir de Falset en direcció a l'esmentada vila 1.200 reialistes comandats per Miralles, restant uns 300 a Falset.

Per Antoni Satorras, a començaments de novembre de 1822 era un bon moment per acabar amb els reialistes: *“si ara no se consigueix la llibertat del Priorat y ribera de Ebro, no crech en res, pues no sembra que hi pugue haber cap obstacle, ni que descuidian per més temps un objecte tan principal e interessant”*³⁹⁹. Però a finals de més reconeixia que aquella zona continuava *“ocupada por los facciosos, los quales y muestras tropas unos por otros hacen impracticable o mui peligrosas las comunicaciones de aquel país con este. Ahora suponen que el Sr. Manso va a despejar aquellos pueblos”*⁴⁰⁰. Per la seva banda, la Diputació de Tarragona intentà aprofitar la bona conjuntura per les forces constitucionals, i a començaments de novembre adreçà un manifest als habitants de la província en el qual intentava, com havia fet la diputació de Barcelona tres mesos abans, afermar els principis constitucionals:

*“El Gobierno que desea vuestra felicidad quiere que se os trate con la debida dignidad y decoro, y que todas las cargas sean repartidas con justa proporción; que todos los Españoles sean iguales ante la ley; que altivos opresores, no encorven al Pueblo con derechos Señoriales; que este sea ilustrado, grande, lleno de costumbres y de consideración. Esta es la ley benéfica y suave que os proporcionan los representantes de la Nación. Esta es aquella misma que os hacen despreciar vuestros seductores a nombre de la religión.”*⁴⁰¹

I també desfer els principis ideològics del reialisme:

“¿Y porque os hacen pelear? Para que seáis un Pueblo ignorante, despreciado, esclavo, y abatido; que vosotros llevéis todas las cargas, y ellos ninguna; que para los opresores haya un tribunal privilegiado, y otro para los oprimidos. No veis que vuestros seductores os engañan, y que ellos no tienen más objeto que haceros pagar los diezmos y los señoríos? Increible cosa parecerá por cierto a nuestros sucesores, que una parte del pueblo de esta Provincia, haya combatido con las armas en la mano para despojarse él mismo de sus más sagrados derechos, y reducirse al estado de la vil servidumbre.”

³⁹⁸ Informació sobre aquestes dues columnes al AHM, S2^a D4^a, “GFVII”. La cita correspon a la carta d'Agustí Coll (Borges, 6 de setembre de 1822). Aquesta xifra sembla molt més acceptable que la que ofereix el biògraf de Manso CLOPAS: *El invicto...*, pàg.148-149.

³⁹⁹ Carta d'Antoni Satorras a Josep Tudó de Falset amb data de 4 de novembre de 1822 (CA-50 bis, fol.458).

⁴⁰⁰ Carta d'Antoni Satorras al pare Joan Martí carmelita calçat de Barcelona amb data de 25 de novembre de 1822 (CA-50 bis, fol.512).

⁴⁰¹ La Diputación provincial a los Habitantes de la provincia de Tarragona, Tarragona, 1 de novembre de 1822.

A finals de novembre la Diputació es dirigia al rei queixant-se per la lentitud dels processos contra els reialistes:

“¿Podrá en el día dejar de manifestar a V.M. la ansiedad con que se encuentra esta Diputación, y los patriotas de su Provincia, por ver pasado el término decretado por las Cortes para la conclusión de la complicada causa de Cádiz? ¿Podrá tampoco dejar de horrorizarse al ver que van a espirar cinco meses de la execrable conjuración del tremendo día 7 de Julio, y que tan solo se haya visto subir al patíbulo a un oficial de los Guardias rebeldes, y a muy pocos soldados del mismo? ¿Acaso en cerca de tres años que median desde que dio principio la causa de Cádiz, y en cinco meses de la conjuración de esa Corte, no han podido todavía concluirse muchas piezas de autos y verse su resultado para que espiesen sus crímenes los entes desnaturalizados que han tratado de perder la patria y a V.M. con ella? Es preciso, Señor, confesar francamente, y V.M. convencerse, de que si bien el régimen constitucional pone algunas trabas al rápido curso de las causas, no es este el principal resorte que las entorpece, y si los mismos elementos que están complicados en ellas, y que trabajan sin cesar noche y día para detener su curso. Y evitar con ello que la cuchilla de la ley descargue sobre sus cabezas, y ver si con las dilaciones consiguen el horroroso plan que se han propuesto y no han abandonado todavía”⁴⁰².

El mes de novembre les tropes de Manso ocupaven la vila de Cornudella i derrotaven els reialistes entre Poboleda i Torroja obligant-los a traspassar l'Ebre. Bona part dels seus efectius i el mateix comandant, Bartolomé Talarn, s'incorporaran a la divisió reialista de l'Ebre, que realitzà una important campanya militar per Aragó i Castella el primer trimestre de 1823⁴⁰³. La necessitat de passar pels colls de la Teixeta, Alforja i Prades dificultà l'acció de Manso que, malgrat tot, aconseguí ocupar Falset el dia 7 de desembre, després que els reialistes l'abandonessin. Això sí, havent afusellat prèviament la placa de la Constitució⁴⁰⁴. A començaments de desembre arribaven les tropes constitucionals a Falset, desallotjant els reialistes que l'havien convertit en una segona capital reialista de les comarques meridionals. Una situació caracteritzada, segons Josep Esteve, per *“cinco meses continuos con un eslabonamiento de casos y cosas las más crueles como incendios, saqueos, muertes, y todo lo que hay de [h]orror ha sido lo que he presenciado en este tiempo”*⁴⁰⁵.

Mentre una columna de Castelló i la Milícia Mòbil d'Antoni Bages ocupaven el

⁴⁰² “La Diputación Provincial de Tarragona A.S.M. Señor”, Tarragona, 28 de novembre de 1822.

⁴⁰³ Vegeu RÚJULA: *Contrarrevolución...*, pàg. 80-82. Vegeu també DIAZ-PINTADO: *Revolución liberal...*, pàg. 143-154.

⁴⁰⁴ Segons Manso, quan ell va arribar a la província de Tarragona *“este país estaba en completa insurrección, ensañados los partidos y las autoridades del Gobierno, no tenían otro dominio que el de las plazas fuertes”*. Per això es va proposar *“estinguir los odios y difundir la tolerancia de opiniones, cuya falta fue el origen de la insurrección”* (extret de l'escrit “Campañas, acciones de guerra donde se ha hallado y mandos que ha desempeñado”, fol.6 [31 de desembre de 1852], servat a l'expedient personal de l'AHMS). Vegeu també FERÁNDEZ PELLICER: *Un guerriller...*, pàg. 31-32.

20 de desembre la vila de Xerta on s'estaven Chambó i Ullman amb uns 3.000 homes, la meitat dels quals es retiraren cap a Mora comandats per Ullman, i l'altra meitat defensà la ciutat, i posteriorment es retirà cap al País Valencià. Manso aconseguí que, amb excepció del nucli de Mora d'Ebre (que comptava amb uns tres mil reialistes), desapareguessin la resta de focus reialistes actius de la província⁴⁰⁶.

Mora d'Ebre fou el següent objectiu de Manso, que passà l'Ebre en una acció combinada amb l'exèrcit d'Aragó i València, tot i que no arribaren a intervenir, perquè el 31 de desembre els reialistes es rendien, després que haguessin sortit cap a l'Aragó les columnes reialistes comandades per Ullman i Montagut amb uns 3.000 homes⁴⁰⁷. A continuació Manso expulsà cap a l'Aragó la columna que comandava Bèssieres que s'estava a Batea amb uns 2.000 homes. Algunes de les partides foragitades de Mora, com la de Montagut, formaren a començaments de 1823 el regiment del Priorat que participà en la divisió de l'Ebre, comandada per Sánchez Cisneros i Bèssieres en la campanya d'Aragó i Castella, amb uns cinc mil homes⁴⁰⁸. El 17 de gener atacaren Saragossa i uns dies abans havien atacat Calatayud. Posteriorment es dirigiren cap a Madrid, i els dies 24 i 25 derrotaren les tropes liberals sortides de Madrid i comandades pel general Plasència i el Empecinado a Brihuega⁴⁰⁹. A mitjan mes de febrer de 1823 se li separà la columna de Chambó, que s'uní a la de Sempere al País Valencià⁴¹⁰. Per la seva banda, Montagut, amb uns 200 homes i 20 cavalls, tornà a Catalunya a finals de gener i després d'intentar salvar el setge de Mequinensa, es dirigí cap a la Segarra vistes les poques possibilitats de mantenir-se a les terres de l'Ebre, però tampoc a la Segarra pogué mantenir-se i hagué d'entrar a França⁴¹¹.

A Mora s'hi estacionà el batalló de Màlaga amb 500 homes i 30 cavalls, mentre

---

⁴⁰⁵ Carta a Antoni Satorras amb data de 6 de desembre de 1822 (APPTR, "Correspondència 1821-1826").

⁴⁰⁶ El mes de febrer de 1823, Manso rebé del rei la faixa de Mariscal de Camp, en reconeixement de les seves activitats "pacificadoras" a la província de Tarragona, a proposta de la Diputació de Tarragona que elogiava la seva tasca: "*El ha sabido desarmar a los criminales para prevenir y castigar el crimen, y en fin, ha sabido correr un velo como a veces se cubren las estatuas de los dioses. Sucesos tan rápidos, tan felices por la casi ninguna efusión de sangre, que los ha distinguido y distinguirá siempre*" (text reproduït a CLOPAS: El invicto..., pàg.153).

⁴⁰⁷ Per l'ocupació de Mora d'Ebre vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.180-190.

⁴⁰⁸ RELACIÓN..., pàg.3-7. Vegeu-ne la descripció a VINAIXA: La postguerra..., pàg.191-208. També a DIAZ-PINTADO: Revolución liberal..., pàg.143-154. Un altre relat, que inclou nombroses dades sobre enfrontaments entre els caps de l'expedició al Manuscrit 1.532 de la BNM: Memoria de los méritos y servicios contraídos por el Mariscal de Campo de los Reales Ejércitos don Nicolás Ezequiel de Ysidro, desde 24 de Enero de 1823 hasta 20 de mayo del mismo (Madrid, 1 de febrer de 1825, dirigida al Rei).

⁴⁰⁹ Expedient personal de Roman Chambó (llogall 64, AGM-S).

⁴¹⁰ MURIÀ: "Uildecona...", pàg.60.

⁴¹¹ Vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.197-199.

les partides de miquelets tombaven contínuament per la Ribera d'Ebre "*de manera que no deixan asosegar a las partides de Lladres que han quedat*", i Manso se'n tornava a Reus⁴¹². La caiguda de Mora comportà un degoteig de reialistes que s'acollien a l'indult. A finals de gener, Josep Tudó manifestava que al Partit hi havia tranquil·litat, i que "*cada dia se presentan facciosos al indult, abans de ahir se'n presentaren 13, ahir 20 i vuy se han portat 20 de Tivissa*", però que malgrat això "*Mora continua en mal sentit y encara confian que tornaran los defensors de la fe, pero crech que amb la arribada de tans dispersos se aniran desengañan encara que les costarà molt respecte que encara y són tots los principals*"⁴¹³.

Només a començaments de 1823 Antoni Satorras podia manifestar que per fi s'havia produït la "*toma de Mora y su fuerte de un modo peculiar y digno de Manso. Con esta queda adquisición queda libre una grande extensión de país*"⁴¹⁴. El problema que s'originà a continuació fou que una part dels reialistes dispersos voltaven per la província de Tarragona com a simples bandolers saquejant pels descampats "*de resultas de los ataques y dispersiones que han sufrido los facciosos, divagan varias partidas sueltas de estos de 50, 60 y más hombres*"⁴¹⁵-, que una altra part que s'havia acollit a l'indult foren obligats pels reialistes a reincorporar-se a les seves files, i que entre els que havien marxat de Mora encara continuaven més o menys organitzats uns 600 infants i vuitanta cavalls que es dirigien a Mequinensa⁴¹⁶. Que no hi havia tranquil·litat del tot ens ho mostra el fet que Josep Tudó fixés la seva residència a Reus i deixés Mora, i que el masover del mas de Mora de la casa Cortadellas "*a tingut que deixar el mas per las barbaritats dels facciosos que van per aquells alreduors, pues que de Miravet no se n[']ha presentat encara cap*"⁴¹⁷.

Manso va rebre les felicitacions dels responsables polítics de la província de Tarragona, que fins i tot es dirigiren al rei exaltant Manso:

---

⁴¹² Carta de Josep Tudó des de Mora a Manuel Lasala amb data de 16 de gener de 1823 (APPTR, "Correspondència 1821-1826")

⁴¹³ Carta de Josep Tudó des de Mora a Manuel Lasala amb data de 20 de gener de 1823 (APPTR, "Correspondència 1821-1826")

⁴¹⁴ Carta d'Antoni Satorras a Ramon de Ciscà de Barcelona, amb data de 2 de gener de 1823 (CA-51, fol.2). El 3 de gener a Reus hi hagué repic general de campanes per a celebrar-ho (AHMR, lligall 2.7.2.2).

⁴¹⁵ Circular de Josep Manso amb data de 1 de gener de 1823 (AHMR, lligall 2.7.2.1).

⁴¹⁶ Carta de Josep Tudó des de Mora a Manuel Lasala amb data de 8 de gener de 1823 (APPTR, "Correspondència 1821-1826"), i carta d'Antoni Satorras a Josep Moret de Roda, amb data de 6 de gener de 1823 (CA-51, fol.8). Vegeu també J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.209-211.

“El ha sabido desarmar a los criminales para prevenir y castigar el crimen, y en fin, ha sabido correr un velo como a veces se cubren las estatuas de los dioses. Sucesos tan rápidos, tan felices por la casi ninguna efusión de sangre, que los ha distinguido y distinguirá siempre. Y tan favorables a la causa de la libertad, ni han tenido ejemplo ni es fácil que sean imitadas por nuestros adalides, y no podrían contarse del general Manso a no haber tenido de su parte toda la fortuna hasta de serle natal el idioma del país.”⁴¹⁸

Tot plegat es concretarà amb la faixa de Mariscal de Camp (17 de febrer de 1823).

IX.4.2 La campanya de Roten a la Catalunya central

Al centre de Catalunya els reialistes continuaven assetjant Cardona. El 27 de setembre el seu governador, el coronel Manuel Fernández, publicava un ban on s'assenyalava que *“el castillo y la plaza de Cardona debe considerarse desde ahora reducida a un estrecho sitio”*; mentre els caps de les tropes reialistes que assetjaven la fortalesa, Felipe de Fleyres i José Valero, dirigien un ofici al governador comminant-lo a la rendició de la plaça argumentant que *“todo hombre sensato, tanto en España como han adoptado algunos pocos españoles, y que por tener a su favor la fuerza armada la sostienen largo tiempo, no es ni puede ser duradero”*. El governador respongué amb una crida a la resistència: *“nuestra divisa es y será Constitución o Muerte”⁴¹⁹*. Entre finals de setembre i començaments d'octubre els reialistes intentaren assaltar la fortalesa però foren refusats en totes les ocasions que ho intentaren, i a més foren desallotjats dels seus campaments que envoltaven Cardona⁴²⁰. A finals d'octubre, Josep Bossoms i Francesc Capdevila tornaven a oferir als oficials de la guarnició un augment de graduació, si es passaven de bàndol, *“bajo las órdenes que tenemos de la regencia del reino un grado más, sea lo que fuera ahora”*, i Valero afegia que *“prometo un grado a todo oficial, sargento y cabo, y a los soldados se les darán tres duros a cada uno si se presenta con armamento, se ofrece toda seguridad y protección y se previene que en breves días, será el ejército francés dentro de España”⁴²¹*. Com a resposta el Governador va tornar a publicar l'indult *“a los seducidos”*, als quals a més recompensaria amb vuit unces d'or, si

---

⁴¹⁷ Carta de Josep Tudó des de Reus a Manuel Lasala amb data de 8 de febrer de 1823 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”)

⁴¹⁸ Reproduït a COPLAS: *El invicto...*, pàg.153.

⁴¹⁹ Ban de Manuel Fernández amb data de 27 de setembre de 1822, ofici de Valero amb data de 26 de setembre, resposta de Fernández amb data de 28 de setembre, i contraresposta de Felipe Fleyres amb la mateixa data. Tots aquests oficis reproduïts al *Diario de Barcelona*, núm.306 de 2 de novembre de 1822, pàg.2.861-2.865. Vegeu també J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.478-491.

⁴²⁰ *Diario de Barcelona*, núm.307 de 3 de novembre de 1822, pàg.2.873-2.877.

⁴²¹ Ofici de Bossoms i Capdevila, i de Valero amb data de 23 d'octubre de 1822, reproduïda al *Diario de Barcelona*, núm.306 de 2 de novembre de 1822, pàg.2.865-2.866.

presentaven un dels seus caps presoner:

“Catalanes: hasta donde llegará vuestra tenaz ceguera; ya es tiempo de que abráis los ojos y contempléis por un momento el hermoso cuadro a que ha reducido este desgraciado suelo, el egoísmo de estos impostores que quisieran nos destruyésemos mutuamente para dominar sobre nuestra ruinas. ¿No habéis conocido todavía que los corifeos de la rebelión, esos lobos carnívoros que os mandan, están profanando con sus acciones la religión que afectan defender? Ellos viven en el fausto, en el devaneo, y en la abundancia, mientras que vosotros apenas tenéis un bocado de pan con que acallar los clamores de vuestras desgraciadas familias. Ellos abusando de vuestra ignorancia y credulidad, os han convertido en ordas de asesinos y ladrones, y lo que es más en enemigos de vuestro reposo y felicidad. Ellos en fin, están dilatando una lucha desigual y desastrosa, con el objeto único de engrosar sus bolsillos a costa de vuestra sangre, para abandonaros a vuestra suerte en el instante que amenace un peligro eminente que no está lejos.

[...].

El fin, la muerte y esterminio de vuestro país y familias, es seguro si continuáis vuestros pasos, a la salvación de todos si os acojeis al indulto que se os concede; no creáis la venida del ejército francés con que os entretienen esos miserables, que a vuestra sombra desean ocultar sus crímenes, labrar su fortuna y adornar sus despreciables personas con fajas y galones, cuyas divisas no se han hecho para traidores ni forajidos como ellos; lejos de vosotros tan quiméricas ideas y sabed que el gobierno francés ha declarado por facción liberticida, el gobierno que han formado en la Seo de Urgel y que las tropas que hace un año puso en el cordón por causa de la epidemia las ha mandado retirar a lo interior. Esta es la verdad, cuarenta y ocho horas se os dan para cercioraros de ella; aprovechaos de la ocasión por que quizá será la última que se os presente”⁴²².

L'arribada a Cardona d'una gruixuda tropa constitucional d'un miler d'homes, comandada per Roten, i els èxits militars de Mina van contribuir a deixar lliure de reialistes els voltants de Cardona a començaments de novembre, motiu pel qual es celebrà un ball *“donde he visto con satisfacción desaparecer la vanidades y etiquetas de aquellos desgraciados tiempos; todos eran ciudadanos, todos eran iguales”*, segons el Governador⁴²³. Tot i això, encara a mitjan mes de novembre tingueren una darrera topada amb els reialistes pel control de les mines de sal, que els constitucionals tornaren a poder controlar i comercialitzar al restar lliure la comunicació amb Manresa⁴²⁴.

Les partides de Marià Vilella i Josep Bossoms, que havien estat expulsades per Roten del setge de Cardona a finals de novembre, es desplaçaren cap el Berguedà, entrant a la Pobla de Lillet (28 de novembre) i Berga (7 de desembre) en combinació amb el Mariscal de Camp Felipe de Fleires⁴²⁵. La presència de Roten al Solsonès i el

⁴²² Ban amb datat a Cardona el 26 d'octubre de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.306 de 2 de novembre de 1822, pàg.2.866-2.867.

⁴²³ Diario de Barcelona, núm.310 de 6 de novembre de 1822, pàg.2.900.

⁴²⁴ Diario de Barcelona, núm.325 de 21 de novembre de 1822, pàg.3.037-3.040.

⁴²⁵ Expedient personal de Fleires, AGM-S, D1ªS1ª, lligall C-1490. Vegeu també Diario de Urgel, núm.41 i 42, de 23 i 24 de novembre de 1822, pàg.1-3, que assenyala que les tropes constitucionals comptaven amb 3.500 infants i 160 cavalls, causant-los-hi 50 morts i 100 ferits i que després eixamplaren fins a 100 morts i 150 ferits, i reben només les baixes de 2 morts i 20 ferits. Marià Vilella

Berguedà obligà les forces de Jep dels Estanys a desplaçar-se cap el Bages. Segons l'anònim reialista J.M.R., Roten imposava contribucions extraordinàries als reialistes que restaven als pobles quan desallotjava les partides:

*“Pagaron bien caro los cinco o seis meses que estuvieron libres de pagar las contribuciones a los revolucionarios pues que llevando en listas los sujetos que tenían fama u opinión de serviles, les exigía contribuciones extraordinarias, sin dejar otro arbitrio a los infelices que el de satisfacerlas pronto, o llevárselos presos espuestos a la licencia de sus brutales soldados o ser fusilados. Sacó una infinidad de dinero de aquellos desgraciados particulares a más de las contribuciones que se imponían a la masa del pueblo.”*⁴²⁶

De fet, Roten imposà diverses multes a ajuntaments del Moianès “*en que los facciosos eran recibidos con sobrada afabilidad*”⁴²⁷. Jep dels Estanys s'uní a Saperes i Piquer i ajuntaren prop de 2.000 homes a Navarcles i Castellterçol, amb la intenció d'ocupar Manresa i Sallent, aprofitant l'absència de Roten. Però aquest des de Moia el sorprengué per la reraguarda i els obligà a retirar-se⁴²⁸. Tot i això encara intentaren atacar Sallent el 13 de desembre⁴²⁹. Després es desplaçaren cap al Vallès, on atacaren Granollers el 26 de desembre, i posteriorment es desplaçaren cap a la costa del Maresme, atacant i ocupant Vilassar els dies 13, 14 i 22 de gener de 1823, i Calella el dia 28⁴³⁰. Mentre Roten ocupava Berga, a la Pobla de Lillet Camprubí fou sorprès pels reialistes, i la majoria de la seva columna feta presonera i finalment assassinada a Ripoll⁴³¹.

IX.4.3 La campanya de Milans i Llobera a les províncies de Barcelona i Girona

Al llarg del mes d'octubre, tant la MNV de Barcelona com l'exèrcit aquarterat en aquesta ciutat realitzaren contínues sortides pels voltants per tal d'evitar que els reialistes s'apropessin excessivament a la ciutat comtal. El dia 11 sortien dues columnes de la MNV de Barcelona: una amb 500 milicians, dirigida pel tinent coronel Van-Halen, cap a

---

des de Ripoll demanà ajuda a Felipe de Fleyres per les pèrdues sofertes per l'atac liberal i per la deserció (carta servada a l'Expedient personal de Marià Vilella).

⁴²⁶ J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.113-114.

⁴²⁷ *El Indicador Catalán*, núm.278, de 14 de novembre de 1822, pàg.3.

⁴²⁸ Ofici de Roten amb data de 10 de novembre de 1822, reproduït al *Diario de Barcelona*, núm.317 de 13 de novembre de 1822, pàg.2.969-2.970.

⁴²⁹ En les darreres bregues morí el cap de la MNV de Sallent Josep Torres (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 16 de desembre de 1822). Vegeu SÁNCHEZ AGUSTÍ: *Bandolers...*, pàg.117-118 i 131-138, i *Carlins...*, pàg.443. Vegeu també J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.157-158.

⁴³⁰ Carta de Marià Vilella datada a Banyoles el 6 de desembre de 1823 i servada a l'expedient personal de Tomàs Costa a l'AGM-S, D1°S1ª, lligall C-3661.

⁴³¹ J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.131-145, justifica aquest assassinat col·lectiu al·legant que “*era imposible mantenerlos prisioneros, y que no pudiéndolos llevar a Francia, tarde o temprano habían de ser rescatados supuesto que no tenían ningún punto seguro, tomaron la bárbara decisión de asesinarlos. [...] Con todo es preciso confesar que los realistas tenían algunas razones a su favor, que si bien no podrán justificar al que mandó asesinar, hacen el caso menos horroroso*” (pàg.145).

Sant Feliu de Codines i Hostalric, i una altra amb 100 milicians, comandada pel tinent coronel Montero de Vigodet, cap a Sarrià⁴³². Per altra banda, un batalló de la MNV de Barcelona, que s'anà tornant de forma periòdica, es mantingué al llarg de la tardor de 1822 al Vallès, i un altre al Baix Llobregat a les ordres del coronel Antonio Bray. A més, recordem que Costa, al capdavant d'un miler d'homes, s'estava al Vallès. Mentre, a Barcelona es proposava acabar la reforma de la porta de Mar i la plaça de la Constitució, perquè:

*“La realización de esta útil y grande obra no lleva otra mira que el del resplandor del país; que los pobres jornaleros tengan ocupación, y que las negociaciones obtengan nuevas ventajas; al paso que el ciudadano acomodado debe emplear parte de su numerario en objetos de compasión y bienandanza, siendo tan patentes las necesidades de nuestros hermanos en este capital.”*⁴³³

A mitjan mes d'octubre les tropes de Milans foren atacades a la Selva i al Montseny per les partides de Monclús (500 homes) i Mossèn Anton (1.000 homes), obligant-lo a refugiar-se a Vic. En paraules del mateix Milans: *“todo era causado por el somatén del país que al abrigo de lo fragoso del terreno hacian fuego de todas partes”*⁴³⁴. A finals de mes, Misses i Targarona es presentaven a l'Esquirol i Roda amb uns 2.500 homes amb la intenció d'alliberar el bisbe de Vic, que havia de ser portat pres a Barcelona per Milans, però no ho aconseguiren, i a més patiren una sagnant derrota amb uns cent setanta morts⁴³⁵. Malavila i Fleires s'estaven a Torelló amb uns 1.500 homes, però no s'atreviren a intervenir. Mentrestant, uns 400 reialistes entraven a Calella comandats per Caralt, Nas, Bofi, i Isidre Casas, saquejaven algunes cases, imposaven una contribució de 10.000 duros, el repartiment de la qual ja portaven fet, i donaven un termini de sis dies per a fer-lo efectiu, prenent com a ostatges a quatre veïns. Es tractava d'una operació de càstig de Caralt contra els constitucionalistes de la vila on se li havien requisat bona part dels seus béns⁴³⁶.

A començaments de novembre les tropes de Mossèn Anton, Saperes i Malavila tornaren als voltants de Vic per intentar establir de nou el setge amb la intenció d'ocupar aquesta ciutat, *“según los deseos que la Regencia de Urgel nos había manifestado”*, en

⁴³² CRESPI: Diario..., fol.81.

⁴³³ Diario de Barcelona, núm.257(287), de 15 d'octubre de 1822, pàg.2.708.

⁴³⁴ Carta de Milans al Comandant militar datada a Vic el 25 d'octubre de 1822, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.302 de 29 d'octubre de 1822, pàg.2.791-2.792.

⁴³⁵ Informe de Milans des de Vic amb data de 4 de novembre de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.314 de 10 de novembre de 1822, pàg.2.939-2.941.

⁴³⁶ Diario de Barcelona, núm.299 de 26 d'octubre de 1822, pàg.2.792-2.793.

paraules de Malavila⁴³⁷. Però, vet aquí, que la Regència nomenà al Mariscal de Camp Felipe de Fleires per a comandar aquest conjunt de tropes amb el títol de comandant general de les divisions reialistes de l'Empordà, cosa que no agradà gens a Malavila. Misses s'havia desplaçat amb uns 1.200 homes cap a la Garrotxa, la Selva i el Gironès, on fou perseguit per Llobera a començaments de novembre⁴³⁸. A Vic els liberals havien aquarterat un important nombre de tropa i milícia, comandats per Milans, i s'hi havien refugiat pagesos i milicians de diversos pobles del voltant (Tona, Senfores)⁴³⁹. Milans s'estigué a Vic la primera quinzena de novembre i des d'aquest punt s'enfrontà en nombroses ocasions a les partides de Fleires i Malavila (1.500 homes a Torelló), de Plandolit (800 homes a l'Esquirol), de Coll (2.000 homes a Sant Hilari Sacalm), de Saperes (800 homes a Centelles) i de Costa (Olot). Aquestes partides foren desallotjades dels voltants de Vic, amb la col·laboració de les columnes de Cerezo i Mier⁴⁴⁰. Tot i que els reialistes continuaven dominant Vidrà, Vallfogona, Ripoll i Camprodon. L'atac i l'ocupació de Blanes el 18 de novembre fou un dels més importants dels reialistes que reuniren per l'ocasió les forces de Saperes, Coll i Costa fins un total de 2.500 homes, motiu pel qual els liberals intentaren ràpidament de controlar la situació: des de Barcelona sortí una divisió de 800 soldats i 400 milicians, i de Granollers una altra comandada per Milans, "*para impedirlos que no pasen de esta a Calella, Areñs, y Mataró*"⁴⁴¹. A finals de novembre, Milans ocupava Olot i prohibia el seu saqueig. Per la seva banda, Butrón i Costa foragitaven els reialistes de mossèn Anton i Targarona del Vallès. Des de mitjan mes de novembre i fins el gener de 1823, Milans es dedicà a

---

⁴³⁷ MANIFIESTO..., fol.317v. També J.M.R.: Memorias..., I, pàg.456-464, i la carta del Cap de policia de Ceret al Prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 5 de novembre de 1822 (ADPO, lligall 4MP-260).

⁴³⁸ Informe de Esteva Llobera amb data de 6 de novembre de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.317 de 13 de novembre de 1822, pàg.2.968-2.969.

⁴³⁹ "Actes. Vic. 1820-1823", sessions de 25 d'octubre, 5 de novembre, 2 i 12 de desembre de 1822.

⁴⁴⁰ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.177-181. La Regència informava que els constitucionals comptaven amb 3.500 infants i 160 cavalls, la meitat de la seva força al Principat (Diario de Urgel, núm.40, de 21 de novembre de 1822, pàg.4), mentre Milans parlava de 2.500 homes i 70 cavalls, i que foren derrotats a Roda de Ter causant-los uns 170 morts i que posteriorment elevà fins a 400 (Informe de Milans datat a Vic el 4 de novembre de 1822, reproduït sencer a El Indicador Catalán, núm.275, d'11 de novembre de 1822, pàg.3-5). El Diario de Urgel, núm.30, de 7 de novembre de 1822, pàg.3-4, la tenia jurada a Milans: "*El Monstruo Milans defiende la Constitución!!! Es falso lo que defiende es su vida sobre la qual pesan tantos crímenes y atrocidades. [...] De aquí su furor en hacer la guerra a los fieles realistas valiéndose del nombre constitución para no ser abandonado de sus soldados*", en realitat el problema era que Milans havia derrotat constantment les partides reialistes de Misses, Mossèn Anton, Malavila i Saperes, que voltaven per l'Osona, el Vallès i el Maresme.

⁴⁴¹ CRESPI: Diario..., fol.91 (1822). Vegeu també J.M.R.: Memorias..., I, pàg.445-456, i Diario de Barcelona, núm.327 i 328 de 23 i 24 de novembre de 1822.

fustigar les tropes reialistes que en nombre d'uns 3.000 voltaven pel Maresme, el Montseny i la Selva, des d'on feien incursions al Gironès i a l'Empordà⁴⁴².

La Diputació de Girona, a imitació del que havia fet la de Lleida, també va trametre a la Diputació permanent de les Corts una exposició amb una *“sucinta relación del levantamiento y progresos de la revolución en esta provincia, indicando sus principales causas y caracteres”*, i *“una reseña de los proyectos y planes que había concebido la Diputación: obertura de la carretera Olot-Figueras; recomposición de la de Francia; el riego del Ampurdán y la rectificación de los ríos Ter y Daron, la construcción de cárceles en todas las cabezas de partido, formación de un puerto”*⁴⁴³. Afegien que, fins ara, no s'havien tingut en compte les reclamacions que havien fet a les autoritats perquè enviessin reforços militars i queviures per afrontar les males collites, i que el clergat de la província era anticonstitucional: *“puede decirse que en general el Clero de esta provincia no es afecto a la Constitución, y se ha observado que en algunos pueblos en que ha habido un párroco liberal, o no ha prendido la insurrección, o ha sido más tarde.”* Pel que fa als empleats públics, assenyalava que *“la Diputación observaba con disgusto el lujo dispendioso, y totalmente desigual a sus dotaciones con que se presentan y viven algunos de esta clases (empleados), especialmente de los que manejan caudales de la hacienda pública, circunstancia que indica mala administración”*. Per tot plegat:

*“Penetrada la Diputación del deplorable estado en que se halla esta Provincia, por las continuas correrías de los facciosos, que no puede impedir la escasisima fuerza militar que hay en ella; se acordó dirigir una enérgica representación al general gefe del ejercito de operaciones del séptimo Distrito, reclamando el pronto envío de tropas.”*⁴⁴⁴

També demanaven una reducció de la contribució, sobretot la d'aquells pobles dedicats a la producció d'arròs de la província: *“digaseles también que tengan presente la poca industria y comercio respectivos, que hay en esta provincia a fin de que procuren se disminuya el cupo sobre patentes”*, ja que excepte Olot i Figueres, els altres municipis eren agrícoles⁴⁴⁵.

Per la Diputació de Girona la província es trobava en una delicada situació perquè

⁴⁴² J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.181-188.

⁴⁴³ “Actes Diputació Girona”, sessió de 7 d'octubre de 1822.

⁴⁴⁴ S'oferia també la formació d'una companyia de voluntaris a Girona, i s'esmentava la possibilitat de formar una comissió de persones que podrien contribuir a “pacificar” la província: Josep Brandia (advocat, alcalde 1er. de Figueres), Ramon Aremar (rector de Roses), Salvador Armet (hisendat de la Jonquera), Josep A. Gallart (advocat de Palamós), Josep Vinyals (hisendat de Flaçà), Joan Carreras (hisendat d'Amer), Josep Ramon de Camps (hisendat de Girona), Josep Constantí (metge de Peralada), Antoni Bergoñós (hisendat de Palafrugell), Josep Casabona i Joan Carreras (advocats d'Olot) i Ignasi Solà (hisendat d'Olot). Les dades a “Actes Diputació Girona”, sessió de 14 d'octubre de 1822 i en l'ofici de la Diputació al Cap polític amb data de 17 d'octubre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4).

⁴⁴⁵ “Actes Diputació Girona”, sessions de 10 i 14 d'octubre de 1822.

hi havien anat a parar algunes de les partides reialistes més importants, com les de Mossèn Anton, Misses i Malavila:

“Pues que aumentando considerablemente el número de facciosos a la vista de la indiferencia con que miraba el Gobierno esta provincia, a la qual después de sus primeras tentativas en impunidad por la absoluta falta de tropas con que contenerlos, invadieron la villa de Olot y su Partido formando en aquella su centro y principal punto de apoyo, [estableciendo] una línea desde Santa Coloma de Farners a Lladó cuyo centro puede considerarse la villa de Olot. De aquí empezaron a derramar por los Partidos de Gerona y Figueras, se hicieron nuevos prosélitos y a pesar de ser batidos en todos sus encuentros con las pocas tropas del Ejército y Milicias, han logrado finalmente penetrar hasta las poblaciones más numerosas y decididas de la provincia, algunas de las quales como Blanes y San Feliu de Guíxols han sido pasto de las llamas y víctimas de su patriotismo.”⁴⁴⁶

La Diputació de Girona acusava les autoritats catalanes i espanyoles d'aquest fet, ja que no respongueren a les seves crides reclamant des del mes de maig *“socorros de tropas y caudales, socorros que enviados oportunamente habrían con facilidad sofocado en su origen la revolución”*. I això malgrat ser aquesta província fronterera amb un país hostil com era França. Quan esclatà la revolta reialista, el maig de 1822, només hi havia uns dos-cents homes de l'exèrcit aquarterats al castell de Sant Ferran de Figueres, i el mes de setembre havien arribat fins els 1.400, encara del tot insuficients per combatre amb garanties els reialistes de la província. La majoria d'ells estaven destinats a protegir les places fortes de Figueres, Roses, illes Medes, Girona i Hostalric. Situació agreujada, com en el cas de Lleida, per la manca de recursos *“para acudir a los gastos del Ejército y demás ramos de la administración pública, sino también y muy principalmente para ocupar en obras públicas un sin número de jornaleros que gimen en la inacción y la miseria”*-. A més, el Cap polític de Barcelona s'havia quedat amb els 250.000 rals destinats a la província de Girona per a obres públiques. A diferència de la de Lleida, la Diputació de Girona manifestava que no hi havia un suport massiu i actiu als reialistes als pobles de la província, sinó que degut a les poques garanties que podien oferir les tropes liberals, els pobles no s'oposaven als reialistes:

“Forzoso es decirlo, y lo repite con dolor la Diputación, el Gobierno hubiera sofocado fácilmente la revolución de esta provincia, si enviara a tiempo mil hombres solamente, sus pueblos no se han levantado en masa, ni hay uno siquiera que haya tocado a somatén, o resistido a las tropas nacionales, al contrario han hecho sacrificios de todas clases y los hubieran hecho y harían todavía mayores si pudiesen contar con una fuerza respetable y permanente que los protegiese.”

A mitjan mes de novembre, el Cap polític proposà a la Diputació de Girona l'adopció d'un seguit de mesures per intentar netejar la província de partides reialistes davant la creixent

⁴⁴⁶

Carta amb data de 18 d'octubre de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

dificultat per a mantenir en moviment les tropes de l'exèrcit. Les mesures del Cap polític anaven orientades a disminuir el suport civil dels pobles a la revolta, contra *“los que permanecen en pueblos ocupados por los rebeldes, hallándose con facultades para huir de ellos, otros que estando [en] un país libre pasan a vivir al que ellos invaden, y finalmente entre los que han tomado una parte activa en la sedición”*. Unes mesures que la Diputació:

*“Crea mui delicadas y peligrosas en las actuales circunstancias las medidas propuestas por cuanto es muy difícil clasificar un país ocupado por los facciosos, es injusto obligar a todos los propietarios a abandonar sus casas, como también a los padres de familia aprontar antes de tiempo la legitima de sus hijos y finalmente que dichas medidas producirían un efecto contrario al que se desea, pudiendo escusarse las que se miren más convenientemente para cuando haya mas fuerza en la provincia.”*⁴⁴⁷

Independentment de les mesures proposades, el veritable problema de les autoritats civils i militars de Girona era la manca de recursos per mantenir la Milícia i l'exèrcit, ja que els endarreriments en el pagament de la contribució eren cada cop més grans, i les subscripcions voluntàries, com la de capots per la tropa, no tenien l'efecte desitjat. La Diputació proposà al Cap polític que fes sortir tropa per a cobrar les contribucions als pobles:

*“Salga [tropa] para su ejecución, abonando a su comandante el uno y medio por ciento de lo que cobrase, según lo ha verificado también la Diputación de Provincial de Barcelona, cargándolo a los mismos pueblos por el déficit que del contrario resultaría en el presupuesto de estos gastos. Atendiendo sin embargo que por incluir el último plazo corriente, comprende el estado todos los pueblos del Partido y que es indispensable detallar a cada pueblo el cupo que le corresponde y el aumento por su morosidad, para no esponerlos a exacciones y arbitrios antes de pasar el indicado oficio al Gefe Politico, donde se detalle el cupo que actualmente están debiendo, conminándoles la pena del uno y medio por ciento, sino se presentan a pagarlo inmediatamente, y que a los Comandantes de partidas que salgan, se les entreguen el número de circulares de los pueblos que deben recorrer, señalando en cada una el tanto de apremio que le corresponda, con relación a dicho uno y medio por ciento.”*⁴⁴⁸

A finals de novembre, però, la situació continuava igual i la Diputació seguia queixant-se del *“deplorable e incomprensible abandono en que se hallan las tropas de esta provincia por falta de sus correspondientes haberes y a la poca fuerza Militar que hay en ella insuficiente para proteger el país contra las correrías de los facciosos”*⁴⁴⁹. El Cap polític sol·licità al Cap militar *“el envío a ella de tropas y caudales, a fin de libertarla de los males que la afligen, y restituirla su tranquilidad.”* Al final s'acordà de sol·licitar un préstec forçós als *“pudientes moradores de cada pueblo”*, que s'aniria tornant a mesura que els pobles paguessin les seves contribucions, i que es destinaria directament als Comandants militars⁴⁵⁰.

⁴⁴⁷ “Actes Diputació Girona”, sessió de 14 de novembre de 1822.

⁴⁴⁸ “Actes Diputació Girona”, sessió de 18 de novembre de 1822, fol.119v.-120.

⁴⁴⁹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 22 de novembre de 1822, fol.126.

⁴⁵⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 25 de novembre de 1822.

Per tal de sostenir la Milícia: “no teniendo dicho cuerpo fondo alguno de que poder echar mano para socorrer a los Milicianos que hacen el servicio, se propone el arbitrio de recargar con cinco dineros cada libra de carne fresca que se venda en esta Ciudad sobre el de once que está ya sufriendo”, i establir tres arbitris més sobre els productes entrats a la ciutat per “armamento y completo el equipo del tercio de la Milicia Voluntaria de Artillería”⁴⁵¹. Finalment la Diputació donà marxa enrera en la seva pretensió de cobrar el préstec forçós al·legant que:

*“Quedaban muchos pueblos en blanco, y en los otros no se pudo encontrar datos, ni aun aproximativos; como la circunstancia política, entre otras de que la reciente llegada de tropas a esta provincia facilitará notoriamente el cobro de las contribuciones ordinarias atrasadas y corrientes, cuya dificultad, por razón de los facciosos, era el motivo principal de apuros de esta tesorería”*⁴⁵².

Aquesta manca de recursos es va fer patent quan el comandant dels emigrants italians, Pau Olini, demanà d'ampliar fins a tres companyies la seva força, i la Diputació respongué que:

*“No pudiéndose por ahora disponer de otros fondos para el sostén y armamento de la fuerza cívica, que de los asignados y correspondientes a la Junta de Defensa, observaba con dolor la Diputación, que no se había uniformado aún, como se ofreció, el Batallón de Milicia ligera, y que además eran continuos y urgentes los apuros que había para mantener a dicho Batallón y a la Compañía de Emigrados; y que aunque era muy de desear y aplaudir el celo de fomentarla, no podía atinarse con los medios de verificarlo hasta que las obligaciones del estado.”*⁴⁵³

Al Partit d'Olot per intentar racionalitzar els subministraments a l'exèrcit s'elaborà un Reglament que fou aprovat per la Diputació de Girona. La Junta de Defensa d'Olot decidí la “formación de dos Compañías de Voluntarios pagados por todo el Partido, a cuyo fin se imponga a sus pueblos un tercio de contribución”⁴⁵⁴. La Diputació també aprovà el “Reglamento para el Gobierno de la Junta auxiliar y administrativa de Defensa de esta provincia”, les funcions de la qual “se limitarán a la conservación de la fuerza cívica existente y de la que deba aumentarse por razón de las circunstancias; y a la recaudación y a la inversión de los fondos y arbitrios destinados o que en adelante se destinen, no solo para el mantenimiento de dicha fuerza, si que también para su preciso armamento y equipo” (art.3)⁴⁵⁵. Estava integrada pel Cap polític, l'Intendent, el Governador de la plaça, un membre de la Diputació (Josep Fina) i un de l'ajuntament (el regidor Antoni Oliva), a més de

---

⁴⁵¹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 3 de desembre de 1822. A començaments de 1823 davant el creixent malestar a les files de la Milícia gironina el batlle de la ciutat, Valentí Comas, hagué de dirigir una proclama “A los Milicianos de Gerona”, Girona, 7 de gener de 1823, en la qual demanava unitat dintre les seves files i cridava als altres ciutadans a ingressar-hi.

⁴⁵² “Actes Diputació Girona”, sessió 16 de desembre de 1822.

⁴⁵³ “Actes Diputació Girona”, sessió de 5 de desembre de 1822, fol.139. També a l'expedient 382 de la Diputació de Girona (AHG-ADG, caixa 4).

⁴⁵⁴ “Actes Diputació Girona”, sessions de 19 de desembre de 1822 i 3 de febrer de 1823.

⁴⁵⁵ “Actes Diputació Girona”, sessió de 20 de gener de 1823, fol.173-174.

tres individus nomenats per la Diputació (el coronel Ventura Vallgornet), Francesc Camps i Roquer i Narcís Garrigolas.

La Diputació de Girona, a mitjan mes de desembre, es queixà al govern perquè, malgrat les continuades demandes de tropes, la província continuava *“olvidada y casi abandonada a sí misma y a sus propias fuerzas desde los principios de este fatal insurrección”* i que *“apenas queda un soldado para hacer una salida a muy corta distancia de los puntos fortificados con el objeto de recoger alguna contribución y proteger el paso de los correos”*⁴⁵⁶. Aquests punts fortificats es reduïen a Girona, Figueres, Roses, Sant Feliu de Guixols i Hostalric. Tot plegat havia fet que la Diputació

“Ha visto sin poder remediarlo, engrosar rápida y extraordinariamente las bandas de los rebeldes a la sombra de la protección y con los medios que no ignora V.E., y llegar hasta el extremo y la audacia de presentarse y hacer fuego a la misma capital, y atacar otros pueblos fortificados y sobretodo, lo que es más doloroso, correr impunemente todo el país, exigir crecidas contribuciones y cometer las tropelías y robos de costumbre.”

A mitjan mes de desembre, la Diputació insistia al Cap polític que la situació era molt crítica:

“La Facción entre tanto recorre los pueblos grandes y pequeños, imponen contribuciones y al momento cobran, reclutan jóvenes a bandadas, se apoderan de todas las armas y caballos que encuentran, y se ocupan muy tranquilamente en dar a sus infames gavillas cierta organización y disciplina, que si no se destruye en sus principios puede ser muy funesta. [...]”

*La mayor parte de los pueblos de esta provincia están adeudando sus contribuciones: van los facciosos y se les arrancan de grado o por la fuerza. Los pueblos consternados y perdido enteramente el espíritu público ni se atreven ni pueden resistirse; ¿y que recursos hallaremos después nosotros? [...]. Estéril casi la última cosecha de grano, el poco comercio e industria del todo abatidas, desbaratado y saqueado el país por esas hordas de forajidos, que nos quedarán sino ojos para llorar?”*⁴⁵⁷

A finals d'any, però, la situació a la província de Girona continuava sent força dolenta pels liberals, tal i com assenyalava la Diputació a l'hora d'excusar la no matriculació dels alumnes de la província a la Càtedra de Dret de Barcelona, al·legant que *“concorre la poderosa circunstancia de estar infestados de facciosos los Caminos y siendo Milicianos Voluntarios la mayor parte de los cursantes, no pueden sin un gravisimo riesgo, pasar a Barcelona”*⁴⁵⁸. Una mostra d'aquest domini és que els reialistes impediren amb la presència de mil cinc-cents homes i setanta cavalls les eleccions municipals a Castell d'Aro⁴⁵⁹. La mateixa Diputació reconeixia *“el estado de incomunicación que se ha encontrado esta corporación desde el momento en que se instaló, y la absoluta falta de relaciones con*

⁴⁵⁶ Ofici de la Diputació de Girona amb data de 10 de desembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 7).

⁴⁵⁷ Ofici de la Diputació de Girona al Cap polític amb data de 14 de desembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 7).

⁴⁵⁸ “Actes Diputació Girona”, sessió de 31 de desembre de 1822, fol.160.

⁴⁵⁹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 9 de gener de 1823.

algunos partidos por hallarse de continuo ocupados por los rebeldes”⁴⁶⁰.

A mitjan mes de desembre Saperes, perseguit per les tropes liberals, hagué de refugiar-se amb la seva columna a França, d'on tornà al cap de pocs dies. A començaments de desembre els reialistes foren expulsats de la Cerdanya per Mina⁴⁶¹. Després, el Cap polític de Barcelona inicià una expedició per desallotjar els reialistes del Vallès, la Selva, Osona i el Maresme⁴⁶². A mitjan mes de desembre un seguit d'ajuntaments dels voltants de Barcelona demanaren que la companyia de miquelets que dirigia Francesc de Paula Vidal recorregués el pla de Barcelona per evitar les incursions dels facciosos⁴⁶³. L'11 de desembre uns 230 reialistes, comandats per Ramon Solà, foren desallotjats de Maçanet de Cabrenys per setanta milicians de la Jonquera, comandats per Jaume Roca. Els reialistes fugiren cap a Sant Llorenç de la Muga, on es reuniren amb les partides de Plandolit i Saperes, però foren desallotjats per Milans, que aconseguí expulsar-los a França:

*“Haberles muerto doze hombres alomenos, entre ellos un coronado, prisionero ninguno, tomado una capa de guerra, cuatro marmitas, muchos fusiles de los que se han armado varios paisanos, una porción de mantas y capotes que por la multitud de piojos que contenian los despreciamos, haber libertado a dos paisanos de San Lorenzo de la Muga y librado a la Villa de Massanet de una contribución de quinientos duros y ochocientas raciones que la exigian, salvando también la fortificación de ella que estaban derruyendo cuando los atacamos.”*⁴⁶⁴

IX.4.2 La campanya de Mina: de Cervera a la Seu d'Urgell

El principal objectiu de Mina era conquerir els forts de la Seu d'Urgell per foragitar la Regència. De la importància de conquerir la Seu se'n feia ressò The Times, que reproduïa i comentava uns extractes d'un interessant article publicat al Journal des Debats sobre la situació dels exèrcits reialista i constitucional a Catalunya a finals

---

⁴⁶⁰ Ofici al Cap polític amb data de 24 de desembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 2, expedient 8).

⁴⁶¹ L'actuació de Mina causà força maldecaps als pobles de la Catalunya interior, així un veí de Prats de Rei, Geroni Llobet que havia estat segrestat pels reialistes i portat pres fins a la Seu d'Urgell, aconseguí escapolir-se i presentar-se davant de Mina a Calaf, i aquest en represàlia feu afusellar uns quants veïns, i ara no podia tornar al poble (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 de desembre de 1822).

⁴⁶² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 9 i 12 de desembre de 1822. El Cap Polític manifestà des de Moià que la seva expedició havia “*reanimado el espíritu público en los pueblos de su tránsito*” (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822)

⁴⁶³ Aquests ajuntaments foren els de Sant Vicenç dels Horts, Cervelló, Torrelles, Viladecans, Prat, Sant Boi, Sant Feliu i Sarrià (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822). No eren temors infundats, ja que mitjan mes de desembre els reialistes mantingueren una brega amb la MNV a Gràcia (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 de desembre de 1822).

⁴⁶⁴ Carta de Jaume Roca al Cap polític de Girona amb data de 12 de desembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 2, expedient 9).

d'octubre de 1822⁴⁶⁵. S'assenyalava la importància de la fortalesa de la Seu per controlar la Cerdanya, i les dificultats de conquerir-la, ja que només s'hi podia arribar per l'Urgell i aquest camí no permetia el transport de material bèl·lic pesat. A més d'aquest punt els reialistes ocupaven Ripoll i Olot, des d'on realitzaven les incursions sobre l'Empordà. A les terres de ponent ocupaven Balaguer i la Conca de Tremp des d'on pressionaven el Pla d'Urgell, i junt amb Mequinensa feien una tenalla sobre Lleida. Però Mina no s'interessà mai per aquest darrer punt, malgrat ser una zona de contacte entre els reialistes de l'Aragó i Catalunya.

Per conquerir la Seu Mina havia de foragitar primer els reialistes de Castellfollit, Balaguer i la Conca de Tremp, on tenien concentrades la major part de les seves forces i que li barraven el pas. Per tant, el primer objectiu de Mina fou la conquesta de Castellfollit, i per aconseguir-ho formalitzà un setge amb quatre columnes: una amb 686 homes i cinquanta cavalls comandada per Torrijos sortí el dia 5 des de la Manresana, una altra de 570 homes i 20 cavalls comandada per Roten sortia de Manresa via Cardona, la tercera amb 620 homes i 20 cavalls la comandava Espoz y Mina i sortia de Calaf, i la quarta amb 400 homes i 20 cavalls la manava Zorraquín. En total més de 2.200 homes, 120 cavalls i artilleria⁴⁶⁶. Després de més d'un mes de setge, el 24 d'octubre Castellfollit caigué en mans dels liberals. Aquesta ocupació es relatada així pel governador reialista de la plaça, Josep Auguet:

“Después de arruinada toda su fortificación y voladas las dos torres que en ella había por el horroroso fuego de artillería y minas que al efecto construyó el enemigo, se vio precisado a abandonar aquellos escombros y al abrigo de la obscuridad salió entre doce y una de la noche del 23 al 24 de Octubre del arruinado fuerte con los 150 hombres que componían su guarnición, consiguiendo con sus esfuerzos romper la línea e incorporarse en la Villa de Sanhauxa con el Ejército al mando del Excmo. Señor Varón de Heróles”⁴⁶⁷

Els reialistes intentaren vendre com una victòria aquesta derrota, i parlaren de 5.000 constitucionals contra “250 bravos realistas [que] se defendieron intrépidamente, y salieron gloriosamente cuando les vino en gana salir”, i afegiran que aquest punt no

⁴⁶⁵ The Times, de 18 de novembre de 1822, pàg.3.

⁴⁶⁶ Pel setge de Castellfollit vegeu MINA: Memorias..., I, pàg.353-360 i GALLI: Memorias..., pàg.58-63 que assenyala: “Al penetrar en la población vimos una multitud de labriegos de todas edades, que, hacinados en el fondo de una iglesia, daban el último suspiro, sin embargo que les obligaran a comprar con el oro su existencia: eran ricos labradores, a quienes, para robarlos con visos de justicia, los llamaron constitucionales”. També COBERÓ: Les guerres..., pàg.23-38, i Joan FARELL: Castellfollit de Riubregos, Barcelona, 1994.

⁴⁶⁷ Expedient Personal de Josep Auguet, AHM-S, lligall A-2656. Vegeu una nota biogràfica a l'Apèndix 1. Antoni Satorras es fa ressò que “ha estat cosa horrorosa la matanza que hi ha hagut, y en veritat que és un escarment[t] ben terrible” (carta d'Antoni Satorras a Francesc Dodina amb data de 28 d'octubre de 1822, CA-50 bis, fol.444).

tenia cap importància: “*ya dijimos lo que era la altura de Castellfullit, [...] El pueblo está situado en un profundo valle, y casi nos haría decir que está más cerca del núcleo terrestre que de la cumbre del monte*”⁴⁶⁸. De fet, no era una percepció del tot falsa, tal i com deia un oficial de Mina, queixós per “*la pérdida de tanta gente como nos cuesta aquel punto inútil*”⁴⁶⁹. Per altra banda, l’oficial constitucional deixa entreveure la manca d’acceptació que tenia el seu exèrcit per aquestes terres que tenien “*el espíritu público pronunciado contra nosotros*”.

Mina s’apressà a comunicar la bona nova de l’ocupació de Castellfollit: “*Por fin, después de un sitio de siete días, y una resistencia obstinadísima, Castellfollit con todas sus fortalezas han caído en poder de las tropas Nacionales*”⁴⁷⁰. Mina felicità als seus soldats:

*“Que lo sepa, pues, la Nación; que lo sepa la Europa entera; pero que sepan también que con gefes, oficiales y soldados tan dignos como los que componen el ejército español, no hay que temer a enemigos propios ni extraños. No los primeros desistirán bien pronto de su loca empresa; y nunca los segundos hollarán impunemente nuestro suelo.”*⁴⁷¹

També adreçà un manifest als “*Habitantes del séptimo distrito*” que començava: “*Bien sabréis la triste suerte del inespugnable Castellfullit y de los incautos cuantos desventurados que quisieron encerrarse en él*”. I continuava amenaçant els que continuessin donant suport als reialistes:

“Desengaños a su vista, ilusos y seducidos catalanes; conoced de una vez a esos infames que no han trabajado ni trabajan sino por su propio interés; que solo buscan el restablecimiento de los abusos de que vivían; que quisieran teneros siempre sumergidos en la ignorancia y en la esclavitud, y sobretudo que os abandonan en los peligros. [...] ¿Necesitáis más pruebas, infelices todos que os halláis con las armas en la mano, para convenceros?, [...] Desengaños, repito nuevamente; corred, volad a la reconciliación que todavía puede otorgaros la

⁴⁶⁸ Diario de Urgel, núm.22 i 28, de 30 d’octubre i 5 de novembre de 1822, pàg.2-4 i 1-3.

⁴⁶⁹ Es tracta d’una carta interceptada pels reialistes, datada a Balaguer el 4 d’octubre de 1822 i reproduïda al Diario de Urgel, núm.33, de 10 de novembre de 1822, pàg.2-4. El reialistes deien que Mina havia perdut 564 homes a Castellfollit, una tercera part del total que havia perdut des de que entrà a Catalunya (Diario de Urgel, núm.43, de 24 de novembre de 1822, pàg.3-4). Vegeu també Diario de Barcelona, núm.296, 298, 299 i 300, de 23, 25, 26 i 27 d’octubre de 1822.

⁴⁷⁰ Carta d’Espoz i Mina a Manso, Calaf 25 d’octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”). La Diputació de Barcelona fou informada pel tinent coronel Juan Van-Halen de l’esmentada conquesta (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió extraordinària de 25 d’octubre de 1822). Tot i que Castellfollit era el primer cas d’un poble sencer cremat, aquesta tàctica ja s’havia seguit a diferents pobles de Catalunya, tot i que limitant la crema a les cases dels acusats de reialistes (la Bisbal del Penedès, Montblanc, Ponts, Cornudella). La dona de Mina justificava la destrucció de Castellfollit com una “*medida que si parece dura a primera vista, atendidas todas las circunstancias del país insurreccionado, fue de alta política y hasta de humanidad si desapasionadamente se reflexiona y analiza los efectos que debía producir y de hecho produjo en Cataluña*” (CONDESA de ESPOZ Y MINA: Memorias..., pàg.68). Vegeu notícies al respecte a El Indicador Catalán, núm.256, 258 i 259, de 23, 25 i 26 d’octubre de 1822, que xifra en 450 els reialistes que hi havia al seu interior.

⁴⁷¹ Discurs imprès i facilitat als Caps polítics de Catalunya amb un ofici amb data de 28 d’octubre de 1822 (un exemplar a Acuerdos, 1822-III, vol.29, doc.733, AHMT)

*compasiva madre patria, o no dudéis del pronto castigo que en otro caso va a imponeros como hijos espúreos y enemigos de su reposo y felicidad.”*⁴⁷²

La proclama anava acompanyada d'un seguit de mesures contra els pobles que donessin suport directe o indirecte als reialistes, com per exemple que: *“todo pueblo en que se toque a somatén, obligado por una fuerza armada de los facciosos inferior a la tercera parte de su vecindario, será saqueado e incendiado”*, o en tot cas les cases dels que donessin suport als facciosos. També s'amenaçava amb afusellar els regidors dels pobles que donessin subministraments a les partides reialistes o amb multar-los, si no informaven amb urgència del pas o de la presència de partides als seus termes. Els Caps polítics respectius s'encarregaren de fer imprimir la proclama i d'afegir-hi petits comentaris, com el que realitzava Josep Perol, Cap polític de Girona:

*“Ciudadanos, no dudo que comportandoos todos como debéis, y dando con este motivo pruebas nada equívocas de que no tenéis la menor parte en los proyectos de los rebeldes, cumpliréis exactamente cuanto en él se previene, con lo que al paso que adquiriréis la gloria de ser tenidos como a buenos Españoles, amantes de nuestro sabio Sistema Constitucional, evitareis los rigurosos castigos que os conmina el indicado General en Gefe. Tened presente la triste suerte de Castellfullit, cuyos escombros y ruinas recordarán eternamente a todos los Catalanes el horro con que deben mirar a los viles seductores que les han acarreado tantos males.”*⁴⁷³

Fins i tot, l'abril de 1823, quan la quarta divisió del primer exèrcit d'operacions comandat per Gurrea s'instal·là a Balaguer, va publicar una proclama que reproduïa el ban de Mina i amb el qual s'amenaçava als col·laboradors amb els francesos i els reialistes⁴⁷⁴.

La Diputació de Barcelona manà que la proclama de Mina *“se traduzca al catalán y se circule a los pueblos de esta provincia con un exhorto en el mismo idioma”*⁴⁷⁵, cosa que va fer per pròpia iniciativa. Des de Vic el general Francesc Milans, manà que *“els Ajuntaments dels pobles compresos en lo territori señalat a la Divisió del meu mando, que fassan publicar en tot son terme lo present bando, y als Rectors de las*

---

⁴⁷² “El General en Gefe del Egército de Operaciones del séptimo distrito militar. Habitantes del séptimo distrito”, amb data de 24 d'octubre de 1822. Reproduït pel Cap polític de Tarragona, amb data de 4 de novembre de 1822, i amb l'afegit que deia *“Todo lo que hace saber al público para su inteligencia y que nadie pueda alegar ignorancia”* (Acuerdos, 1822-III, vol.29, doc.733, AHMT).

⁴⁷³ “Gobierno político de la provincia de Gerona”, Girona, 9 de novembre de 1822 (AHCG, I.1.2.5, “Ajuntament”, lligall 2 (1820-1823).

⁴⁷⁴ “Habitantes del Partido de Balaguer”, Balaguer, abril de 1823, signat pel Comandant militar del partit, el coronel José Muñoz de la Torre (còpia manuscrita a l'AHCL, caixa 1.451, doc.63).

⁴⁷⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 d'octubre de 1822, fol.250v. La Diputació publicà un manifest propi amb motiu de la presa de Castellfollit “Barceloneses”, amb data de 25 d'octubre de 1822, en el qual demanava ajuda per tal de recollir i fer capots per les tropes que lluitaven *“para conservarnos nuestras fortunas y nuestras vidas”*

parròquias que l' llegendes moltes vegades en lo ofertori de la Missa més concorreguda, y quem' remetan certificació de haberho aixís executat"⁴⁷⁶. La Diputació de Lleida publicà un manifest als "*Habitantes de la provincia de Lérida*" en el qual assenyalava que, amb l'exemple de Castellfollit, Mina havia ensenyat el que els passaria als facciosos: "*Una multitud de victimas ha caído ya. Infelices! No hubieran desoído los paternales consejos que por dos veces les ha dado esta Diputación. [...] Evitad más desgracias que bastantes habéis sufrido y bastantes habéis hecho sufrir por vuestra ignorancia*"⁴⁷⁷. La de Tarragona també adreçà un manifest als seus habitants recordant les avantatges del sistema constitucional:

*"El Gobierno que desea vuestra felicidad, quiere que se os trate con la debida dignidad y decoro, y que todas las cargas sean repartidas con justa proporción; que todos los Españoles sean iguales ante la ley; que altivos opresores no encorven al Pueblo con derechos Señoriales; que este sea ilustrado, grande, sano de costumbres y de consideración. Esta es la ley benéfica y suave que os proporcionan los representantes de la Nación. Esta es aquella misma que os hacen despreciar vuestros seductores a nombre de la religión. ¿Y porque os hacen pelear? Para que seáis un Pueblo ignorante, despreziado, esclavo, y abatido; que vosotros llevéis todas las cargas, y ellos ninguna; que para los opresores haya un tribunal privilegiado, y otro para los oprimidos. No veis que vuestros seductores os engañan, y que ellos no tienen más objeto que hacerlos pagar los diezmos y los señoríos? Increible cosa parecerá por cierto a nuestros sucesores, que una parte del pueblo de esta Provincia, haya combatido con las armas en la mano para despojarse él mismo de sus más sagrados derechos, y reducirse al estado de la vil servidumbre."*⁴⁷⁸

I l'ajuntament de Tarragona decidí "*publicar por bando y fijar en esta Ciudad*" la crida de Mina, al qual oferia cooperació "*con todos sus esfuerzos a que las providencias todas de V.E. sean obedecidas y respetadas*"⁴⁷⁹. La conquesta fou molt celebrada per les autoritats liberals catalanes, que organitzaren repics de campanes, il·luminacions i música, per celebrar-ho, igual que farien uns dies més tard amb l'ocupació de Balaguer⁴⁸⁰.

⁴⁷⁶ "Exèrcit de Operacions. Segona Divisió. Plana Major", Vic, 4 de novembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

⁴⁷⁷ "Diputación Provincial de Lérida. Habitantes de la provincia de Lérida", Lleida, 1 de novembre de 1822, reproduïda al *Diario de Barcelona* núm.327, de 23 de novembre de 1822, pàg.3.054-3.055, acompanyada d'una altra amb data de 15 de novembre de 1822 i amb el mateix títol, en la qual la Diputació de Lleida oferia dues alternatives davant les tropes de Mina: "*O borrados del mapa político, si rebeldes como los de Castellfullit, o acreedores al aprecio de los buenos, si cautos y sumisos como los de Tremp. Comparad y elegid*".

⁴⁷⁸ "*La Diputación Provincial. A los habitantes de la provincia de Tarragona*", Tarragona 1 de novembre de 1822 (*Acuerdos, 1822-III*, vol.29, doc.733, AHMT).

⁴⁷⁹ Carta de l'ajuntament de Tarragona a Mina amb data de 5 de novembre de 1822. Mina respongué agraint la col·laboració de l'ajuntament amb una carta data a Alàs el 8 de desembre de 1822 (*Acuerdos, 1822-III*, vol.29, sessions de 5 de novembre i 13 de desembre, doc.733 i 845, AHMT).

⁴⁸⁰ "*Acabo de recibir la agradable y satisfactoria noticia de haberse ganado a las tres de la madrugada de hoy el fuerte de Castellfullit por 800 cazadores y granaderos del patriótico Ejército mandado por el E.S.D. Francisco Espoz y Mina, con poca pérdida*" (Carta del batlle de Vilafranca al de

El 26 d'octubre Mina s'enfrontà i derrotà les tropes reialistes a Torà i Biosca, on es concentraren el baró d'Eroles, Romanillo, Miralles i Romagosa amb uns cinc mil reialistes⁴⁸¹. El 3 de novembre ocupava Balaguer, que havia estat abandonada per Romanillos:

*“En ella seguían entrando muchos de los habitantes pudientes que la habían desamparado a causa de los pasados disturbios... Todos están contestes, en que no se ve otro por los caminos que gente armada y dispersa que se retira a sus casas. De los ayuntamientos depende ahora que la facción se destruya en gran parte ¿y desdichados de aquellos que no hubiesen hecho su deber, según se previene en el bando del general en gefe, en una época tan crítica”*⁴⁸²

Des d'aquest punt, l'exèrcit constitucional es dividí en tres divisions: la de Piquero es dirigí cap a Agramunt, la de Montenegro cap a Olost, i la de Mina cap a Artesa de Segre, plaça que abandonaren a corre-cuita els més de mil homes que hi tenia el dirigent reialista lleidetà Bordalva, que solien cridar que volien “*Rei tot sol*”. Ben a prop s'estava Romanillos amb 1.500 homes⁴⁸³. Mina es dirigí posteriorment cap a la Seu amb l'objectiu de conquerir el darrer i més important reducte dels reialistes i seu de la Regència.

El 5 de novembre, la Regència adreçà una proclama en català arran de la pèrdua de Castellfollit i de Balaguer en la qual establia una diferència entre els dos abandonaments de les forteses. Així mentre s'acceptava la defensa de Castellfollit, s'acusava a Romanillos d'haver abandonat Balaguer sense oferir cap resistència: “*La primera, con la varonil resistencia de algunos días, hizo pagar cara a los enemigos la empresa de conquistarla; pero la segunda no los aguardó siquiera. La cobardía o la perfidia de algunos ha hecho inútiles los gastos hechos para repararlas y ha desvirtuado el valor de otros prontos a sostenerla a costa de sus vidas*”⁴⁸⁴. Afegia la

---

Sitges, amb data de 24 d'octubre de 1822 a l'AHS, caixa I.1.2 “oficis i correspondència. 1822”). El band d'Espoz y Mina a MINA: Memorias..., I, pàg.358-359, reproduït al Diario de Barcelona, núm.305 d'1 de novembre de 1822, pàg.2.854-2.856, i en la comunicació del Cap polític de Tarragona de 4 de novembre de 1822 (AHMR, lligall 2.6.47). Vegeu també GALLI: Memorias..., pàg.63-67. Al teatre de Barcelona el dia 29 es recità una llarga poesia “*En honor del general Mina y demás valientes que militan bajo sus órdenes*”, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.304 de 31 d'octubre de 1822, pàg.2.847-2.849. També fou celebrada de la mateixa manera, la fugida dels reialistes de Balaguer, “*abandonando artillería, pertrechos de guerra y provisiones de boca*” (carta d'Antonio Janer al batlle de Vilanova amb data d'11 de novembre de 1822 al lligall 2.237 de l'AHMVG).

⁴⁸¹ El reialista Xaconín, explica que els reialistes tenien 4.500 homes i els liberals 12.000 (La libreta..., pàg.75). Vegeu MINA: Memorias..., I, pàg.360-361 i J.M.R.: Memorias..., II, pàg.93-98.

⁴⁸² El Indicador Catalán, núm.272, de 8 de novembre de 1822, pàg.3. Vegeu també MINA: Memorias..., I, pàg.361-362 i J.M.R.: Memorias..., II, pàg.98-100.

⁴⁸³ El Indicador Catalán, núm.273, de 9 de novembre de 1822, pàg.2.

⁴⁸⁴ El reproduïm en castellà, ja que l'únic que hem localitzat és la traducció castellana que en fa Mina a Memorias..., I, pàg.382-383. Vegeu també J.M.R.: Memorias..., II, pàg.108-109: “*La victoria que ganó sobre Perena, sus operaciones sobre Mequinenza y lo de S. Ramón, le hacen tanto honor como lo deshonoran y degradan, la crueldad con que tiranizó a los pueblos que tuvieron la desgracia de verle en su recinto, la barbarie con que trató a algunos prisioneros, y sobre todo la indiferencia y la*

proclama que ara, més que mai, calia a Catalunya que “*sean las armas la ocupación de todo hombre útil y capaz de manejarlas*” per tal de perseguir “*a los enemigos de la religión y del rey, sin dejarlos descansar noche ni día*”. La pèrdua de Balaguer i de Castellfollit, les dues a les ordres de Romanillos, va fer que Eroles manés l’empresonament d’aquell:

“Hoy se repite la noticia de la sublevación completa de la gavilla del ‘presidiario aceytero’ (Romanillo o ‘general’ Badal) a quien antes de ayer se dice, despojaron los suyos de sus acémilas, equipage, dinero, ‘bordados’ en las cercanías de Oliana, dispersándose después hacia Urgel, y amenazando de muerte al que le acompañase. Este ‘bribón’ se ha quedado solito como un junco, sin quedarle otro partido que el del ‘judío errante’. Atribuyase este suceso á intrigas del ‘Vizco de Talarn’, a quien amenaza igual suerte por las de Romagosa. La mortandad de Artesa fue mucho mayor de lo que escribí a Vds. en mis anteriores y ni uno solo de los miserables que escaparon de aquella sorpresa, ha querido reunirse a las gabillas. Sigue la dispersión de los bribones y el entusiasmo de los nuestros, etc. etc.”⁴⁸⁵

La campanya de Mina rebé la felicitació d’ El Indicador Catalán: “*No está concluida la guerra; pero los Patriotas todo lo creen asequible y aún fácil con Mina al frente*”. Afegia que la situació millorava pels constitucionals arreu de Catalunya:

“La provincia de Tarragona parece haber adquirido un nuevo aliento con la llegada del Brigadier Manso. Ya no temen los patriotas por Reus no por Valls, [...]. El general Milans, encargado de una operación espinosísima, la ha desempeñado con la inteligencia y bizarría que todos le conocemos. [...]. La provincia de Gerona ha gozado de un momento de tranquilidad, [...]. Las tropas, milicianos y miqueletes de la segunda línea han operado con su acostumbrado zelo, para impedir las correrías y robos ordinarios de los facciosos en las faldas de Montserrat y el Vallés.”⁴⁸⁶

Una de les poques veus que s’aixecà en el bàndol constitucional contra la tàctica de Mina fou la de la Diputació de Girona: “*tal vez no son necesarias las medidas tan fuertes que conmina, particularmente el incendio de los pueblos en que se toque a somatén, para el objeto de pacificación*”, i afegia:

“No podía menos la Diputación de elogiar su patriotismo y celo para exterminio de los rebeldes, no creía necesarias medidas tan funestas como había comunicado, particularmente el incendio de los pueblos, supuesto que no solamente podrían padecer contra toda justicia muchos inocentes, sino que se arruinará inútilmente la provincia y se malograrían las propiedades de los facciosos que están sujetas a la mancomunidad pecuniaria para indemnizar a los buenos liberales.”⁴⁸⁷

La Diputació de Girona sempre es mostrà contrària a aquest tipus d’actuacions, i per

---

desprecio con que siempre miró las disposiciones que dimanaron del supremo gobierno de la Regencia y del señor Barón de Eroles”.

⁴⁸⁵ Carta datada a Pons el 9 de novembre publicada a El Indicador Catalán, num.277, de 13 de novembre de 1822, pàg.3. El núm.282 de 18 de novembre, pàg.2, informava que Romanillos estava pres a Oliana “*por su misma horda*” una part de la qual el portà a la Seu d’Urgell i una altre s’uní a les tropes de Romagosa i Eroles.

⁴⁸⁶ “Ojeada sobre facciosos” dins El Indicador Catalán, núm.273, de 9 de novembre de 1822, pàg.3-4.

aquest motiu també criticà les mesures preses per Costa el mes de desembre de 1822, quan havia amenaçat de cremar Arbúcies, tot i que tant sols s'emportà l'ajuntament per exigir una multa de 3.000 duros⁴⁸⁸. Conseqüentment amb aquesta política la Diputació de Girona no imposà cap multa als pobles que col·laboraven amb els reialistes, cosa que provocà la queixa del Cap polític⁴⁸⁹.

Més endavant Mina justificarà les seves accions com la crema de Castellfollit. Així aprofitarà l'entrada i saqueig de Tuixén (i altres pobles del Berguedà) per part de Bossoms el 4 de gener de 1823, per manifestar:

*“¡Y todavía nuestros filantrópicos cortesanos censuraban las medidas que yo había dictado en Castellfullit! ¡Y aun el Gobierno recomendaba moderación y más moderación! ¿Y con quienes? ¡Con los caribes que no respetaban lo más sagrado! [...]. Pero con tanta moderación por una parte, y con tanta traición por otra, así salimos los que marchábamos por el camino recto de la justicia, del honor y de las débiles consideraciones.”*⁴⁹⁰

Mina deixà escrit a les seves memòries que, *“en el sistema que me propuse seguir desde el principio en esta guerra entraba el ocasionar las menos muertes posibles, porque al fin todos éramos españoles, y lo que importaba era pacificar el país y no derramar sangre”*⁴⁹¹. I que des del govern i des d'alguns generals rebia els mateixos consells, per contra La Bisbal li manifestava que *“a mi entender debe fusilarse poco en Cataluña, porque se ha visto que los franceses adelantaron poco por tales medios. Los catalanes temen perder su dinero más que a la muerte, y por consiguiente es preciso imponerles terribles multas y ser inexorable en su cobro”*. Però, afegia a continuació que *“A enemigo que huye puente de plata, dice un adagio español, pero no para que vuelva a hacer mal, y este es mi proverbio particular; y para conseguir esto preciso era no dejarlo que marchase a sus anchuras; al contrario, debía estrechársele cada día”*.

El darrer obstacle que se li presentà a Mina en el seu trajecte a la Seu fou la dèbil resistència dels homes del baró d'Eroles i de Romagosa a la conca de Tremp. Mina

---

⁴⁸⁷ Carta de la Diputació de Girona a Espoz y Mina amb data de 14 de novembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 7). “Actes Diputació Girona”, sessió de 14 de novembre de 1822.

⁴⁸⁸ “Actes Diputació Girona”, sessió de 9 de desembre de 1822, i AHG-ADG, caixa 2, expedient 13.

⁴⁸⁹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 19 de desembre de 1822.

⁴⁹⁰ MINA: *Memorias...*, I, pàg.388. Més endavant afegirà: *“A nosotros nos era prohibido bajo las más estrechas responsabilidades, el menor acto de rigor contra los enemigos, sin que su delito se prosiguiese por todos los términos de la ley, al menor descuido sufriamos fuertes convenciones del Gobierno. A ellos no solo se les autorizaba a cometer todas las infamias a que su bárbara inclinación y saña los conducían sino que el mismo Gobierno suyo les señalaba los asesinatos que debían cometer. ¡Gran diferencia por cierto de armas con que se nos obligaba a pelear en una guerra civil por nuestros cortesanos, filántropos para con los asesinos, nuestros enemigos, y severos, crueles para con los defensores de la ley patria, a quien no se perdonaba el más insignificante desliz!”* (pàg.403)

adreçà una manifest als “*Habitantes de la Conca de Tremp*” amb data de 12 de novembre al entrar en aquesta comarca⁴⁹². El dia 15 derrotava les tropes reialistes, obligant a Eroles i Camarlot (governador de la Vall d’Aran) a refugiar-se a França (29 de novembre)⁴⁹³. En la seva retirada Camarlot s’emportà a França els 137 soldats i oficials de l’exèrcit liberal que tenien presoners a Esterri d’Aneu. L’exèrcit constitucional, en represàlia, destrossà les cases i hisendes d’Eroles i Camarlot a Talam: “*demolida la casa, [...], después de saqueada y confiscados todos sus bienes y efectos*”⁴⁹⁴. La conca de Tremp havia estat molt de temps sota control de la Regència, i era una mena de salvaguarda dels forts d’Urgell:

*“Estos pueblos robados y atropellados, y tan miserables aunque no menos criminales, ecsitan ya hoy la compasión del soldado, que no puede ver sin lágrimas los funestos efectos del atroz fanatismo. Sí amigo mío; no hay en el mundo un codigno castigo para el Sacerdocio de todas estas comarcas, que había llegado a convertir los hombres en fieras; estos infelices los marcan ya como autores de todas sus desgracias, y a los confesionarios mismos como los focos de esta infame y cruel guerra, etc. etc”*⁴⁹⁵.

Eroles havia intentat distreure l’atenció de Mina i ocupar els reforços que havien de venir a Catalunya procedents de l’Aragó, enviant homes a la Franja, que mantingueren ocupades les tropes de Zarco del Valle tot el mes de setembre. Gallí va escriure al respecte que Eroles:

*“Conservaba aún el barón de Eroles una especie de prestigio. Naciera en la Conca, y los habitantes de este distrito unian a su nombre ideas de profundidad y prepotencia que de todos modos nos era fuerza destruir. Preciso se hacia convencerlos de la impotencia de quien los revueltos. Arrasamos sus lares en Talam, persuadidos de que caería de su mismo peso que si tal hubiese sido su poderío, hubiérale empleado sin duda en defensa de su propiedad; y no nos engañamos, según más tarde tuvimos ocasión de conocerlo”*⁴⁹⁶.

---

⁴⁹¹ MINA: *Memorias...*, I, pàg.362-363.

⁴⁹² Reproduït al *Diario de Barcelona*, núm.322 de 18 de novembre de 1822, pàg.3.010-3.011.

⁴⁹³ Hom pot trobar informació detallada i per tots els gustos a MINA: *Memorias...*, II, pàg.366-370; GALLÍ: *Memorias...*, pàg.53-76; J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.100-107. També a *El Indicador Catalán*, núm.275-285 de l’11 al 21 de novembre de 1822 i *Diario de Barcelona*, núm.323-325 del 19 al 21 de novembre de 1822. Vegeu també l’expedient personal de Jaume Junqué a l’AGM-S, on assenyala que el 15 de novembre mantingueren una batussa amb les tropes de Mina a la Poble de Segur. Mina conscient de l’acceptació que en aquesta Conca tenien els reialistes, llençà una proclama als seus habitants tot just entrar-hi el 12 de setembre intentant desacreditar els reialistes i, sobretot els seus caps, alhora que presentava les tropes constitucionals com a única garantia de pau i tranquil·litat (reproduïda a MINA: *Memorias...*, I, pàg.367-368). Vegeu un extens comentari de la campanya de Mina a *The Times*, de 5 de desembre de 1822, pàg.2.

⁴⁹⁴ Carta de l’ajuntament de Talam amb data de 18 de setembre de 1824, al seu expedient personal.

⁴⁹⁵ *El Indicador Catalán*, num.275, d’11 de novembre de 1822, pàg.2. En el núm.282, de 18 de novembre, pàg. 3 deien: “*Estos habitantes no se cansan de admirar la severa disciplina, al paso que la alegría y la afabilidad del soldado, y a esta virtud que brilla en supremo grado en nuestro General, y que ha sabido comunicar hasta al último soldado, se deberá en gran parte la pacificación de la alta Cataluña*”.

⁴⁹⁶ GALLÍ: *Memorias...*, pàg.67-73, pàg.67-68 per la cita.

Un cop a la Cerdanya, des del quarter general instal·lat primer a Adrall i després a Bellver, Mina inicià la neteja de reialistes de la comarca i a continuació inicià el bloqueig de la fortalesa de la Seu, on quedaren atrapats un miler de reialistes manats per Romagosa, que hi entrà el dia 21 de novembre⁴⁹⁷. Mina adreçà des de Puigcerdà un manifest als habitants de la Cerdanya, un cop foragitats els reialistes, amb l'excepció de la Seu, el 4 de desembre de 1822: *"Suspirabais largo tiempo ha por la llegada de las tropas nacionales que debian libertaros del insoportable yugo con que una facción ominosa os abrumaba. Llegó tan feliz momento"*⁴⁹⁸. Tot i que, com el mateix Mina deixà anotat a les seves memòries, *"las justicias de varios pueblos a pesar de las órdenes comunicadas para que dieran puntuales avisos de los movimientos de los facciosos, se desentendian de ellas"*, i que *"aquellos pueblos con mucha imprudencia manifestaban su mayor adhesión a nuestros enemigos"*⁴⁹⁹. En canvi Galli ha deixat escrit arran de l'entrada de l'exèrcit liberal a la Cerdanya: *"Resonaran por los aires gritos de júbilo, y unía la música sus armoniosos acentos a los cánticos de los habitantes. [...] Disipa las tinieblas una iluminación espontánea; todo es bullicio, bailan en esta plaza, cantan en esa otra, y pásase la noche entre las aclamaciones y regocijos"*⁵⁰⁰.

A mitjan mes d'octubre la Regència, alertada per Eroles de que havia estat *"atacado por el Gobierno Constitucional, sin probabilidad de poderlo batir por su superioridad"*⁵⁰¹, demanà, com ja hem vist, a l'ajuntament de Puigcerdà que preparés la seva estada a la ciutat perquè marxaven de la Seu d'Urgell⁵⁰². La Regència sortí de la Seu d'Urgell el dia 10 i es desplaçà fins a Bellver, i des d'aquest punt a Puigcerdà on s'instal·là el dia 11⁵⁰³. La recepció de la Regència a Puigcerdà es va fer amb processó, música i estendards i una comitiva que la va anar a cercar a Bellver. La Regència tractà de justificar aquesta fugida, celebrada com una enorme victòria pels liberals, com si es

⁴⁹⁷ Vegeu l'expedient personal de Jaume Junqué a l'AGM-S. Les dades dels reialistes, segons una nota del coronel Antonio Bray, publicada al Diario de Barcelona, de 27 de novembre de 1822. Pel setge de la Seu vegeu MINA: Memorias..., I, pàg.370-398.

⁴⁹⁸ Reproduït a MINA: Memorias..., I, pàg.376. GALLI: Memorias..., pàg.72-76 i 86-95 assenyala que: *"Vimos a esos orgullosos sectarios del despotismo entregar sumisamente las armas a los extranjeros, vimoles buscar un refugio en territorio francés, a manera de desgraciados sin patria"* (pàg.75).

⁴⁹⁹ MINA: Memorias..., I, pàg.387.

⁵⁰⁰ GALLI: Memorias..., pàg.86-87.

⁵⁰¹ "Indice....", lligall 15, fol.168v. Mataflorida (fol.169) justifica la marxa de la Regència d'Urgell i diu que la decisió va ser consultada al bisbe d'Urgell, als secretaris del despatx, i als caps militars de la Seu. Més informació sobre aquesta fugida a "Indice...", lligall 19, fol.172.

⁵⁰² Vegeu algunes notes sobre el periple de la Regència a CASTELLS: "La Regència...", pàg.5.

⁵⁰³ Diario de Urgel, núm.37, de 13 de novembre de 1822, pàg.1-2.

tractés d'un trasllat de residència:

“Es ser ciego a tres ojos el pensar que la Regencia haya huido de Urgel, cuando todos los que quieren saberlo saben que tiempo hace estaba tratando de su traslación a la Cerdaña a fin de fijar un punto más céntrico y menos incómodo no solo para los catalanes de oriente del Principado, sino para todos los que acuden de otras provincias, que les viene muy bien ahorrarse quinientas incomodidades. Y si la Regencia no salió antes, fue para que no se digiera que huía por temores, [...]. Si, suspendió su traslación mientras temores hubo, y se trasladó cuando había menos que temer, digan lo que quieran los tunantes.”⁵⁰⁴

El Indicador Catalán diu que el primer dia ja hi hagué problemes:

“El día 15 de los corrientes hizo su entrada pública en PUIGCERDA la soberanamente ridícula Regencia antinacional del URGEL entre los cuitados y roncos "Vivas" de algunos curas y frailes. Estos tenían ideada una procesión con palio y demás zarandajas, para la cual habían convidado a los habitantes de los pueblos circunvecinos, y de los cuales ni uno solo asistió. El constitucional vecindario de Puigcerdá ha recibido a tan indignos huéspedes con todo el desprecio que se merecen; y Dios les libre de un tropiezo, o de que el terrible Suizo de Manresa se acerque por allá otro día.

Una porción de pueblo se presentó al anochecer en el alojamiento de don Opas, pidiendo a gritos la libertad de los constitucionales y milicianos que hace tanto tiempo gimen en aquellas cárceles; pero aquel mal cristiano los recibió de manera que sin duda le pesará.”⁵⁰⁵

La Regència s'instal·là a Puigcerdà, i des d'aquest punt adreçà un manifest justificant la seva tasca -“*proporcionar cuantos auxilios creyó oportunos para sostener, armar y vestir un considerable ejército en las Provincias que han manifestado su voluntad contra el sistema constitucional*”-, i assenyalant que davant la pressió dels constitucionals, i “*para atajar este torrente de crímenes*”, calia “*ocurrir a recursos extraordinarios, con los que desplegando la Regencia toda su energía, pueda poner un dique a las seducciones y sobornos, y extinguir tamaños escesos que amenazan la paz de Europa*”⁵⁰⁶. Aquestes mesures consistien en:

“Abrir un empréstito de ochenta millones de reales de vellón de rentas al crédito de cinco por ciento al año, principiando desde el primero de noviembre de mil ochocientos veinte y dos, a nombre de S.M.C. y a nombre de la Nación española, señalando por especial hipoteca para el pago de su rédito anual y del dos por ciento que se destina sobre las mismas para su consolidación, las rentas seguras y corrientes conocidas en España por el nombre de subsidio eclesiástico, escusado y noveno, autorizadas con repetidas bulas de la Silla apostólica, y demás rentas del Estado”⁵⁰⁷.

El 14 de novembre Mataflorida escrivia a Balmaseda des de Puigcerdà justificant la seva fugida de la Seu d'Urgell:

---

⁵⁰⁴ Diario de Urgel, núm.37, de 18 de novembre de 1822, pàg.1-2. El núm.37, surt un dia amb data de 13 de novembre, i després amb data de 18, estant interrompuda la seva publicació entre aquest dos dies.

⁵⁰⁵ El Indicador Catalán, núm.285, de 21 de novembre de 1822, pàg.3.

⁵⁰⁶ Datat a Puigcerdà el 16 de novembre de 1822, reproduït al Diario de Urgel, núm.39, de 20 de novembre de 1822, pàg.1-5.

⁵⁰⁷ Sent l'encarregat de negociar-lo Ouvrard, persona de “*probidad y confianza que merece en todas las plazas de Europa*”

*“En nuestras operaciones militares hay aquellos altos y baxos que en toda guerra, pero el General del Ejército existe y el territorio con la misma o mayor extensión por Aragón. La traslación que la Regencia ha hecho desde Urgel a Puigcerdá ha sido justa, política y oportuna, sus motivos están bastante fundados en el diario.”*⁵⁰⁸

Abans de marxar de Puigcerdá, Mataflorida tornava a escriure a Balmaseda, dient-li que *“con todas las fuerzas de los Constitucionales han cargado sobre este punto, han sobornado a muchos de los nuestros, y por otra parte nos hallamos sin armas, sin municiones y sin dinero y estamos apresados; las tropas desesperadas y desnudas”*⁵⁰⁹.

El 24 de novembre la Regència sortia de Puigcerdá cap a Llívia, on ja feia uns dies que es trobava el govern reialista:

*“Abria la marcha un destacamento de 25 soldados de infanteria, seguian despues 8 carros de equipajes y efectos, la compañía de guardias de corps de la Regencia con 54 hombres y 3 oficiales. Seguían los Regentes Mataflorida con un gran cordón blanco al cuello (agüero del género de muerte que le espera), el ex-obispo Creus, los ministros d’Ortaffá y Gispert, el general Laguna, el gobernador de Puigcerdá, y una porción de bribones que se decian oficiales. Seguían unos 30 lanceros con alpargatas y cerraba la marcha el hijo de Mataflorida con 5 soldados de caballeria escogida”*⁵¹⁰.

El dia 29 l’exèrcit liberal comandat per Espoz y Mina ocupava la ciutat⁵¹¹.

A finals de novembre des de Llívia la Regència encara es dirigia als ajuntaments de la Cerdanya reconeixent la *“necesidad de conciliar las obligaciones de los Pueblos con el real Servicio, y evitar fundadas quejas contra las paternales intenciones del Gobierno”*, arran de les queixes dels pobles de la comarca respecte de la requisita de cavalls feta pel comandant reialista Joaquin Garcia, que s’emportà fins i tot els que estaven destinats a la cria⁵¹². Lafuente assenyala encertadament que *“tanto como la instalación de la Regencia había alentado y enorgullecido a los realistas catalanes, otro tanto debió desanimarlos su fuga al vecino reino”*⁵¹³.

A finals de novembre de 1822 Mataflorida escrivia des de Llívia a Balmaseda:

*“Esto durará poco y tendremos que volver a Francia, si mi querido amigo, es muy triste el aspecto que presiento en el día. Los Enemigos han concentrado aquí casi todas sus fuerzas, la superioridad de estas e insubordinación de las más proporcionará a aquellos continuas ventajas, y han precisado la traslación de la Regencia a Puigcerdá, y de allí a este punto que ocupará por poco tiempo”*⁵¹⁴

⁵⁰⁸ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 14 de novembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 28).

⁵⁰⁹ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 21 de novembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 29).

⁵¹⁰ Vegeu El Indicador Catalán, núm.292, de 28 de novembre de 1822, pàg.2. També Actes ... Puigcerdá, 1820-1824, sessió de 18 de novembre de 1822 (AHCP).

⁵¹¹ El Indicador Catalán, núm.290, de 26 de novembre de 1822, pàg.2-3.

⁵¹² Ofici del Ministeri d’Hisenda de la Regència a l’ajuntament de Puigcerdá amb data de 25 de novembre de 1822 (caixa, “Correspondència 1821-24” de l’AHCP).

⁵¹³ LAFUENTE: Historia..., XIX, pàg.10-14, i pàg.13 per la cita.

⁵¹⁴ Carta amb data de 20 de novembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 8).

Efectivament, a finals de novembre, els reialistes havien perdut Puigcerdà i la Regència havia tornat a territori francès, junt amb uns 2.600 reialistes i un nombre igual d'altres persones (homes i dones), de les quals una tercera part eren religiosos⁵¹⁵. L'arribada d'aquesta onada de reialistes no la paí gaire bé el govern francès, que internà els que no eren soldats, i animà els soldats reialistes a que tornessin a entrar a Espanya per Saint-Laurent de Cerdà. Però la derrota de Misses havia fet que els reialistes també perdessin el control de l'Empordà, i el govern francès es veié obligat a distribuir els més de tres mil reialistes refugiats i vestir-los decentment. L'estat major de la Regència estigué uns dies a Perpinyà (hi arribà el 4 de desembre), amb Mataflorida i el seu fill, l'arquebisbe de Tarragona, Ortaffà, Gispert, Bellido, Barcia, el general Pedro M. Grimarest⁵¹⁶ i:

*“Infinidad de curas y frailes, varios paysanos con uniformes de oficiales y otros casi desnudos que figuran como soldados. Mataflorida con los llamados Secretarios de la Regencia han hecho visita al Prefecto en grande uniforme, han comido con él y hoy [día 7] parten para Tolosa, quedándose en esta el Arzobispo. [...] ya nadie duda de que la facción en Cataluña está completamente destruida. Sin embargo sus jefes hacen lo posible por sostener el camino de la chusma que les sigue, y con este objeto les hacen esperar que en Navarra y Bizcaya, para donde dicen van a organizar una expedición, vengarán los ultrages que acaban de recibir en aquel antiguo Principado.”*⁵¹⁷

La Regència es refugià finalment a Tolosa (10 de desembre) on, posteriorment, es dissolgué, tot i que tenia previst d'anar a Baiona per tal de reparèixer a Navarra⁵¹⁸. Aquesta era una proposta formulada també pel cap dels reialistes navarresos, el general Longa⁵¹⁹: que *“la Regencia pase ahora a Navarra”*⁵²⁰. Mataflorida es queixà de les dificultats que posaren els francesos a les tropes reialistes que entraren a França, ja que aquestes foren desarmades: *“desde 1º de Diciembre de 1822, manifestaba el Gobierno francés empeño en que los Realistas se detuviesen en Francia y abandonasen su*

⁵¹⁵ Vegeu una àmplia relació a l'Apèndix 3.

⁵¹⁶ Vegeu una llarga biografia d'aquest personatge a DBTL, pàg.307-309. Conspirà contra la Constitució a Andalusia (1820-1821), fou empresonat i jutjat, i l'any 1822 s'escapà a França on s'integrà a la xarxa contrarevolucionària, fins que entrà a Espanya l'any 1823 amb les tropes franceses.

⁵¹⁷ Cartes de 3, 7, 10 i 14 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁵¹⁸ El dia 10 de novembre de 1822 havia marxat de la Seu i entre el 15 i el 18 s'instal·là a Puigcerdà. La peripècia de la Regència pot resseguir-se mitjançant els informes que el mes de desembre trameteren els còsols de Baiona, Juan Hernández (AHN, Estado, lligall 6.156) i el vice-cònsol de Perpinyà, José Maria Ruiz Sainz (AHN, Estado, lligall 6.228). Vegeu, també, El Indicador Catalan, núm.285 de 21 de novembre de 1822, i l'informe de l'auditor de guerra de l'exèrcit reialista a Catalunya, Joan Sauri, amb data de 19 de desembre de 1822 (ADPO, lligall 4MP-369). Es força interessant la correspondència de la Regència d'aquest mes de novembre que incautà i reproduïx MINA: Memorias..., I, pàg.380-386.

⁵¹⁹ Francisco Tomás de Longa y Jáuregui (1783-1831) era el seu nom complert. Vegeu una petita biografia al DBTL, pàg.369.

⁵²⁰ Carta del cònsol de Baiona amb data de 6 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.156).

gloriosa empresa.”⁵²¹ Longa es convertí en el cap militar més afí a la Regència i per aquest motiu se li facilitaren 150.000 rals a més d’armes i municions per tornar a aixecar les províncies basques⁵²². Per altra banda, Villèle aprofità els revessos de la Regència per donar-hi publicitat amb la intenció de desprestigiar-la, mentre Mataflorida continuava negant-se a acceptar un préstec en condicions desfavorables, “*aunque tenga que salir de aquí pidiendo limosna a pays que no sea Francés*”⁵²³. A mitjan mes de desembre Balmaseda va escriure a Mataflorida dient-li que era necessari que de nou la Regència entrés a territori espanyol dotze o quinze dies per donar temps a concretar les resolucions de les potències. Però Mataflorida responia des de Tolosa a mitjan desembre que:

*“Hace meses que se me decía que me mantuviese 20 días, un mes, dos meses, y que con esto había bastante; he visto que el tiempo se ha pasado y que no ha resultado nada; ahora se dice que doce o quince días de duración, y es menester preguntar a esos Señores con que dinero se hace eso, porque no hay ninguno. De donde nos hemos de equipar de armas y municiones quando este Gobierno está empeñado en que no las tengamos, y en que se disolviese la Regencia, por cuya razón el trato que hemos experimentado en la frontera es muy largo de contar y no tengo tiempo para eso.”*⁵²⁴

A finals de desembre Mataflorida insistirà davant el rei que, malgrat que la seva Regència havia hagut d’internar-se a França, les partides reialistes continuaven a Catalunya enfrontant-se als constitucionals:

*“La Cataluña sigue inflamada con numerosas partidas que tienen ventajas continuas. Más acia el lado de Navarra voy a poner ahora todos mis esfuerzos. Hay allí un pequeño ejército que desconfía de su General O’Donell, lo que me hace temer su dispersión. Las Provincias Bascongadas no se unen no progresan y otros puntos están aletargados, en este compromiso he tenido que nombrar al General Longa, valiente, de conocimientos, decidido por V.M. [y] le he habilitado con fondos y espero de él los mayores progresos para consumir la obra.”*⁵²⁵

Però la situació econòmica d’aquesta Regència era crítica:

“A mi poder no ha llegado ni un maravedí de por a[h]í, pues si algo fue destinado, de Bayona nada me avisaron ni acordaron conmigo Eguía y sus compañeros. De lo que se llamó empréstito no hay nada, esta fue una treta de los liberales con que engañaron a mi encargado de negocios en París, a fin de hacer sonar que por él la Regencia tenía muchos millones disponibles. De este modo conseguían que nadie nos socorriese por ningún lado, y con ese sonido todas las partidas nos pedían auxilio, y como no había que darles se disgustaban, que era lo que iban a buscar. No ha habido pues tal empréstito y la operación se ha reducido a crear una especie de vales reales al rédito de cinco por ciento para venderlos o negociarlos, pero nadie ha querido tomarlos a ningún precio, y por consiguiente la Regencia no ha recibido

⁵²¹ “Índice...”, fol.172.

⁵²² “Índice...”, lligall 21, fol.174v.

⁵²³ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb datada a Llívia el 27 de novembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 30).

⁵²⁴ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 13 de desembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 32).

⁵²⁵ Carta de Mataflorida al rei amb data de 27 de desembre de 1822 (vol.24, fol.175-176).

ni un cuarto. Los socorros acordados en el Congreso [de Verona] aun no han llegado por acá, ni se de que lado vendrán, y así la Regencia de Urgel desde que nació está viviendo de milagro a costa de los fondos míos y de mis hijos, pero la bola rueda y rodará.”⁵²⁶

També passà a França la Junta de Catalunya que, en el moment de la seva dissolució estava formada per Francesc Soler, Josep M. Fàbregas, Quirze Teixidor (prevere), Josep Sardà, Marià Cabranyà i José Antonio Nebra, i que sol·licità a la Regència ajuda econòmica per subsistir:

“Precisados a emigrar a causa de las más críticas circunstancias, sin esperanza de poder regresar por ahora a aquella provincia, se hallan sin recursos para subsistir, puesto que unos han tenido que abandonar sus patrimonios, otros sus prebendas y a todos se les han confiscado sus bienes y sus rentas. [...] [Afegien que reclamaven diners era allò que] reclama la causa de la Religión y del Rey, y evitar los males que se siguen de la falta de una autoridad superior”⁵²⁷.

La resposta de l'arquebisbe Creus era laconica i evidenciava que el temps polític de la Regència havia ja passat:

“No habiendo caudales algunos en los fondos del Gobierno de la Regencia, es imposible por ahora atender a la justa solicitud de los suplicantes, pero es de esperar que el gobierno francés, cuya generosidad para con los defensores de la justa causa de la religión y del trono, no desatenderá acudiendo a él las necesidades de los que constituyen la primera autoridad política de la provincia de Cataluña en todos los pueblos de esta que reconocen al verdadero Real Gobierno de la Regencia.”⁵²⁸.

La Junta reialista de Catalunya, refugiada a França, va escriure al rei francès demanant-li ajuda davant *“la situación crítica y peligrosa que amenaza al estado político no solamente de la misma [provincia de Catalunya], sino también de la España entera, y quizá de toda la Europa”*, manifestant-li que *“el voto general de la Península realista, pero en especial de nuestra fiel Cataluña, es a favor de la Regencia”* i que la causa de la derrota dels reialistes no es devia *“a su autoridad o gobierno, sino a la falta de medios, recursos y auxilios”⁵²⁹*. Afegia el document que l'únic que movia als reialistes contraris a la Regència era *“un parto de ambición, una empresa destituida de sólido y sano fundamento”* inspirada pels liberals. Per tot plegat demanava *“reconocer la Regencia, [...], secundar sus miras, coadyudar sus proyectos, proteger los realistas concediéndoles armas, municiones y todo género de auxilios. No retarde en declarar y hacer la guerra a los revolucionarios españoles”*.

---

⁵²⁶ Carta de Mataflorida al rei, amb data de 27 de desembre de 1822 (vol.24, fol.175-176, dels “PRFVII” de l'APR).

⁵²⁷ Carta amb data de 19 de desembre de 1822 (ADPO, lligall 4MP-369).

⁵²⁸ Carta de Creus sense data (lligall 4MP-369 de l'ADPO).

⁵²⁹ Carta datada a Perpinyà el 23 de febrer de 1823 (reproduïda a la ESPOSICIÓN que hacen..., “documento cuarto”, pàg. 11-14).

IX.5. L'EXPULSIÓ DE LES PARTIDES REIALISTES DE CATALUNYA, HIVERN DE 1823

IX.5.1 Els darrers enfrontaments, hivern de 1823

A partir del mes de novembre començaren a produir-se notícies favorables als constitucionals: Merino era derrotat a Burgos; les tropes liberals recuperaren la Vall d'Aran i obligaven a fugir al governador reialista La Croix cap a Foix⁵³⁰; Mina havia conquerit els forts de Castellfollit i derrotat uns dies més tard al baró d'Eroles, quan aquest havia aconseguit de reunir prop de sis mil homes a Torà amb les partides de Romanillos, Jep dels Estanys i altres, i recuperava la Conca de Tremp⁵³¹. Les tropes d'Eroles, Romagosa i Camarlot hagueren de retirar-se davant la superioritat militar de les tropes de Mina. Com reconeixia Camarlot: *“ha sido forzoso ceder a la superioridad tan escesiva de las fuerzas del Ejército de Mina y acudir a los socorros de los fuertes de Urgel”*⁵³², i la Regència d'Urgell havia sortit de la Seu per acabar refugiant-se a França. El mes de novembre, es produeixen notícies contradictòries pels reialistes, per una banda veuen com es va reforçant el cordó d'observació a la frontera Francesa, però per l'altra els reialistes són derrotats a Catalunya i a Navarra i es veuen obligats a refugiar-se a França. A Navarra això va provocar un canvi en el seu comandament que passa de Quesada a O'Donnell, tot i que aquest darrer es refusat pels soldats reialistes⁵³³. Sembla que O'Donnell només aconseguí d'agrupar uns cinc-cents homes, dels cinc o sis mil que pressuposaven que tenien els reialistes. Mentre, els constitucionals celebraven a Barcelona les victòries de Mina i de la resta de Comandants militars amb obres de teatre com la Toma de Castellfollit por las armas nacionales, obra de Robrenyo *“conocido ya por varias piecitas patrióticas que no carecen de ingeniosa invención”*, o amb impresos com el Diálogo entre los ladrones cabecillas Trapense, Romagosa, Romanillos

⁵³⁰ Carta del cònsol de Perpinyà amb data de 24 de setembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁵³¹ Vegeu Diario de Barcelona, núm.303 de 30 d'octubre de 1822. DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.465, sessió 32 de 3 de novembre, i pàg.481, sessió 33 de 4 de novembre. Es dedicà una cançó patriòtica als caps militars que actuaven a Catalunya arran d'aquestes victòries: CANCIÓN patriótica en honor de los valientes y bravos Campeones, Generales y Comandantes que defiendan las nuestras libertades patrias, y esterminio de los pérfidos facciosos y cabecillas, Barcelona, Viuda de Pla, 1822 [BN: VE-697-66]: *“Quien creyera que la Cataluña/ que ostentaba opulencia y valor/ fuese hoy día el sangriento Teatro/ de la guerra civil tan atroz./ Más ya empiezan los héroes que mandan, a los libres campeones, vencer/ ya se aparta la intriga sangrienta/ ya desfalla del servil poder.”* (pàg.11).

⁵³² Vegeu el seu expedient personal a l'AHN-S, D1°S1°, lligall C-629.

y Jep dels Estanys, con el malvado Barón de Eroles⁵³⁴.

Els reialistes començaven a patir derrotes serioses i tenien força dificultats per moure's lliurement com fins ara, cosa que provocava continues discussions entre els caps de partides i les Juntes, com la que tingué lloc a Olot entre Misses i la Junta d'Olot. Misses criticà davant dels seus homes a la Junta perquè *“me han abandonado y estamos perdidos”*⁵³⁵. No era doncs gens estrany que, davant aquest panorama, alguns reialistes retornessin a les seves llars amb la sensació de derrota: *“algunos que se presentan al indulto aseguran que empiezan a experimentar bastante deserción, y los que les siguen van llenos de terror”*⁵³⁶. També The Times a començaments de desembre destacava: *“el nombre de pagesos que deixen les armes per tornar a casa, i dels soldats de la Fe que es rendeixen al govern constitucional és considerable. De fet, la confusió i la discòrdia regna en aquesta armada que es jactava de restablir el despotisme a Espanya”*⁵³⁷.

El vice-cònsol espanyol a Perpinyà també informava que *“desde que el general Mina ha comenzado a obtener señalados triunfos sobre los facciosos, la Policía de esta Ciudad ha redoblado su zelo para impedir circular noticia alguna favorable a las armas Nacionales”*⁵³⁸. I afegia que per aquest motiu s'esperava *“la llegada de muchos frailes y curas refugiados en Urgel y de otros pueblos de Cataluña”*. Miraflores assenyalava que a finals de 1822 la situació dels reialistes era força dèbil malgrat les il·lusions que havia despertat la proclamació de la Regència:

“Pero ni este reconocimiento, ni los auxilios del Gobierno Francés más o menos efectivos, segú se prestaban a sus intenciones; ni la buena acogida de sus representaciones a los Soberanos de Europa, ni de sus Agentes en Verona libraron a la Regencia de tener que hacer el triste papel de fugitiva, siendo lanzada de Urgel en 10 de Noviembre de 1822, e instalada de nuevo en Puigcerdá, desde donde abrió un empréstito de 80 millones en París, bajo hipoteca del Subsidio Eclesiástico, que causó reclamaciones por el Gobierno Constitucional y fueron eludidas por el Francés; pero su existencia en Puigcerdá fue muy corta, pues batidas sus tropas en todas direcciones, tuvo que internarse en Francia por Llivia y Perpignan, concluyendo en Tolosa su existencia política el 7 de Diciembre del mismo año.

Todo esto fue consecuencia de los progresos de las armas Constitucionales en Cataluña, debidos a los grandes esfuerzos que el Gobierno hizo, para reunir y organizar a las órdenes del intrépido y diestro General Mina fuerzas respetables, que apoderándose de Castellfullit y obrando con unidad y plan sobre la Montaña, batieron en todas direcciones y en repetidos encuentros a Eroles y demás Gefes de su partido, hasta obligarles a entrar en Francia, sin

⁵³³ Cartes del cònsol de Baiona amb data de 18 d'octubre i 4, 8 i 18 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.156). Vegeu les memòries de ZABALA: Cuaderno..., s/n., on relata les divergències en la direcció de la contrarevolució, especialment entre Quesada i Eguia.

⁵³⁴ Anunciats tots dos al Diario de Barcelona, núm.321 i 325 de 17 i 21 de novembre de 1822.

⁵³⁵ Carta particular des d'Olot amb data de 10 de novembre de 1822, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.321 de 17 de novembre de 1822, pàg.3.005-3.006.

⁵³⁶ Diario de Barcelona, núm.325 de 21 de novembre de 1822, pàg.3.040.

⁵³⁷ The Times, de 5 de desembre de 1822, pàg.2.

⁵³⁸ Cartes de 12, 16 i 19 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

quedarle en España más que la Seu de Urgel bien guarnecida y pertrechada, que bloqueó Mina enseguida.”⁵³⁹

La mateixa Regència el mes de novembre reconeixia la difícil situació que patia el reialisme a Catalunya:

“El plan del aumento del ejército [reialista] en la Cataluña, por falta de medios está sin hacer, no se atiende con armas, municiones y otros artículos a los valientes que se han sublevado en las demás provincias, por la misma razón. Crece el peligro de salvar a nuestro Rey y a la Real familia por igual motivo; la rendición de las plazas, se ha hecho más dificultoso, se van aumentando los excesos de los enemigos y crecen a proporción del tiempo que tienen para aumentar sus filas.”⁵⁴⁰

Això mateix era el que comunicava Villèle a Chateaubriand a finals de novembre:

“Une autre chose fort grave nous arrive en même temps, c'est la débâcle de la régence d'Urgel et de l'armée de la foi: la baron d'Eroles a été battu par Mina, a l'entrée des gorges du côté de Talana [Talnarn]; una partie de son monde l'a abandonné; il s'est rejeté sur la Seu, déposant le long de nos frontières une immense quantité de femmes, enfants, prêtres, moines et fugitifs. Tout a été accueilli par nos troupes, et in en s'en est suivi aucun désordre. D'Eroles a encore été chassé d'Urgel, dont la ville a été incendiée par Mina. Huit ou neuf cents royalistes déterminés se son renfermés dans le fort avec des vivres et des munitions pour trois mois; la reste, avec le baron d'Eroles, est en fuite vers Puycerda, d'où la régence s'est déjà retirée et où aura lieu probablement la dispersions, tant chez nous qu'en Espagne, du reste de l'armée de la foi. L'évêque d'Urgel est a Dax avec tout son clergé; le Trappiste est à Toulouse; c'est una désolation sur toute cette frontière. On va pourvoir a l'entretien de tous ces réfugiés.”⁵⁴¹

La Regència intentà contrarestar aquesta imatge negativa amb el manifest “A la España y a todas las Naciones de Europa”, en el qual es feia una crítica als liberals que:

“Han trastornado las máximas de vuestra santa Religión, se han arrogado los derechos de vuestro Rey, y os han robado el dulce sosiego que disfrutabais en vuestros hogares y en el seno de vuestras familias. ¿Quien sino ellos ha usurpado vuestros bienes, ha introducido la miseria hasta el último rincón de vuestras casas, y ha sembrado la discordia entre vuestros más cercanos parientes y íntimos amigos? [...]. La fuerza y la seducción os hizo jurar una ley, que, por ser fundamental, debía ser la espresión de vuestra voluntad general y la de cada uno de vosotros, [...]; y os obligó a la observancia de una constitución que no entendíais, para haceros tragar la dolorosa pildora de la impiedad, dorada con el atractivo metal de la licencia. La repugnancia en un gran número, y el silencio en la mayor parte de vosotros, demostró sin poderse dudar, que os sujetabais por un momento al imperio de esta ley destructora, para evitar derramamiento de sangre inocente.”⁵⁴²

⁵³⁹ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.162. Vegeu documentació relacionada amb la Regència a *Documentos...*, I, pàg.99-102.

⁵⁴⁰ Carta de Martín de Balmaseda a Mataflorida, amb data de 2 de novembre de 1822 (M.1.867(I) de la BNM). Tot i que es mostrava confiada que “en nada cambiará la política de Europa, supuesto lo acordado en el congreso de Leybach, y que las potencias aliadas se han estrechado aún más en sus principios de unión, y en su firma resolución de combatir de común acuerdo los revolucionarios, y los llamados liberales, que deslumbrando los espíritus intentan trastornar la Europa entera” (*Diario de Urgel*, núm.9, de 17 d'octubre de 1822, pàg.2-3).

⁵⁴¹ Carta amb data de 28 de novembre de 1822. I el mateix exposa en una carta posterior de 5 de desembre: “la position est changée encore par la dispersion complète de l'armée de la foi et l'établissement sur nos frontières de l'armée de Mina” (CHATEAUBRIAND: “Congrès...”, pàg.74 i 80).

⁵⁴² “Manifiesto a la España y a todas las Naciones de Europa para desvanecer las falsas impresiones que pueden haber producido los pestíferos e incendiarios escritos de los constitucionales

Segons la Regència, l'apatia del primer moment donà lloc al sorgiment de l'aixecament reialista:

“Salieron por fin españoles impávidos y valientes, bajo cuya dirección y mando se alistaron numerosas legiones de intrépidos paisanos y de soldados aguerridos, para combatir el mal cimentado edificio de la irreligión y licencia. Desde el cabo de Creus hasta el de Finisterre, desde el Vidasoa al Gaudalete, se oyeron resonar a un mismo tiempo los vivas a la Religión y al Rey, y los mueras a la ley destructora de los estados.”

Només mancava un cap visible de la revolta que finalment arribà: la “Regencia del Reyno”, a la qual prestaren jurament els caps reialistes d'arreu del país. Unes divisions realistes que “*mil veces se han batido con los constitucionales, y siempre con ventajas por parte de aquellas*”, i que han fet que a Catalunya els constitucionals “*no tienen más terreno que el que ocupan sus fortalezas, y el que pisan sus bárbaras legiones, que llevan el terror, el saqueo y la muerte por los infelices pueblos por donde pasan*”, i que en canvi:

“Nuestras divisiones del Ampurdán llegan hasta las murallas de Figueras y Gerona, las de la marina y Vallés ocupan la cordillera de montañas que corren del oriente, por el norte, al poniente de Barcelona, los anarquistas de Tarragona ven a los defensores de la Religión y del rey tocar las paredes de sus muros, la guarnición de Cardona va a ser víctima del hambre en poco tiempo sino rinde sus armas rebeldes a las banderas de la fidelidad, la ciudad de Balaguer sirve de una barrera impenetrable, que no podrán traspasar los republicanos de Lérida”.

Segons els reialistes, 300 dels seus homes derrotaren 2.500 constitucionals causant-los més de 600 morts. Antoni Coll hauria destruït totalment a Milans al Montseny, Romagosa hauria derrotat al Priorat la tropa i la Milícia de Reus, i Saperes hauria destrossat els constitucionals al Vallès causant-los més de 600 morts, etc., fins arribar, a la seva veritable, primera i quasi única victòria real, la de Benavarri⁵⁴³. Tot i reconèixer que els constitucionals continuaven tenint al seu favor una part del poble català, deien que era gràcies “*al puñal y la mentira*”: el punyal amb el que obligaren al rei a jurar la constitució, i la mentida que va fer que “*la pidiesen una porción de incautos, seducidos con el lisongero idioma de la libertad y igualdad*”. Per tot plegat demanaven:

“Catalanes, Españoles, pueblos de Europa y de todo el mundo civilizado: abrid los ojos, y conoced de una vez los resortes de la pérfida y iniquidad que han apurado los verdugos de la humanidad. A los que trabajamos por la justa causa nos sobra el honor y la fidelidad para

---

anarquistas españoles”, sense data i publicat al Diario de Urgel, núm.15, de 23 d'octubre de 1822, pàg.1-8.

⁵⁴³ Des del Diario de Urgel, núm.17, de 25 d'octubre, pàg.4, s'anunciava ja la mort de Torrijos, junt a la de 600 liberals en el bloqueig de Castellfollit. Posteriorment es veien obligats a desmentir-ho: “*no fue Torrijos sino otro comandante cuyo nombre se ignora quien resultó herido de dos cascos de granada en Castellfollit*” (Diario de Urgel, núm.24, de 2 de novembre de 1822, pàg.4).

combatirlos con firmeza; pero a ellos no les faltan puñales, y engaños para sostener algún tiempo su causa descaeciente. Vuestro silencio seria vergonzoso, vuestra indolencia culpable, vuestra apatía criminal. Únanse de una vez los hombres de bien que pisan el globo de la tierra, para purgarlo en un momento de todos los infames de la doliente humanidad.”⁵⁴⁴

Per la seva banda, els liberals intentaven demostrar, a la vegada, que els reialistes havien estat reduïts a la mínima expressió a Catalunya, i que ells no eren pas tan radicals com els francesos del temps de la revolució:

“Si para el bien de esta [causa de la libertad] importa más que todo que V. acabe con los facciosos, como lo espero, no importa menos que podamos aquí tener prontísima noticia de ello para hacerla llegar al congreso de Verona, en donde no tendremos, créamelo V., mejor Agente Diplomático que la opinión que se formen según los avisos que lleguen del estado interior de nuestro país. [...].

Todo el empeño de estos ultras rabiosos es el de hacer creer a la Europa que nuestra revolución sigue los mismos pasos de la revolución francesa, y que nuestros liberales son una copia de sus jacobinos. Nuestro empeño por el contrario debe ser el de dar nuevas pruebas al mundo sobre las que tenemos dadas que si la Gavachería ha sido, es y será siempre una nación de monos-tigres, la Nación Española ha sido, es y será una Nación de hombres constantes, valientes y generosos, Españoles en fin.”⁵⁴⁵

El cert és que els reialistes perderen sistemàticament els seus darrers punts forts a les darreries de 1822: a finals de novembre, el dia 28, Cornudella i Berga, després Sant Feliu de Codines i, finalment, Mora d'Ebre, amb la qual cosa el seu poder restà reduït a l'actuació de petites partides dispersades d'aquests punts, però que en cap cas representaven un perill greu pel sistema constitucional (mapa IX.2)⁵⁴⁶. A mitjan mes de desembre, un cop foragitats la majoria dels reialistes del nord de Catalunya, Mina aquarterà tropa a diferents places fortes per assegurar un cordó que evités noves

---

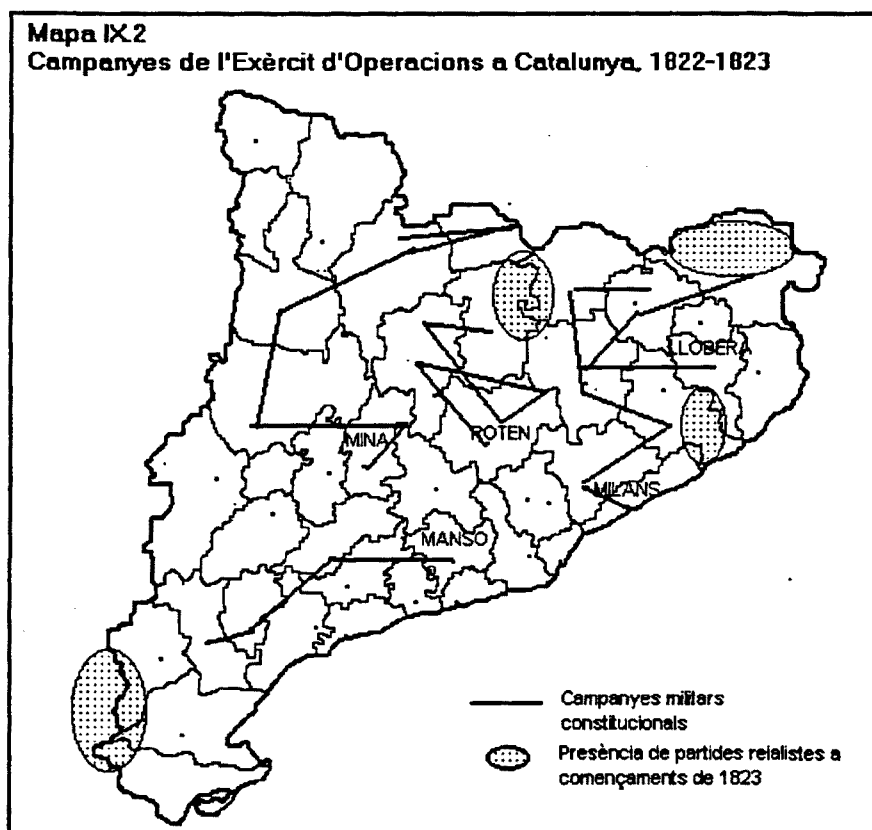
⁵⁴⁴ Els dirigents de la contrarevolució insistiran una i altre vegada que els constitucionals aconseguiren en un primer moment enganyar a la majoria de la població: *“Nuestra ignorancia, la falta de previsión, el haber dado algún crédito o el habernos puesto en estado de espectadores para ver les decantadas ventajas de las disposiciones de esos restauradores de los primitivos derechos del hombre, bastó para que bajásemos por sus mismas manos benéficas a la habitación de la muerte, y después de nosotros hemos visto descender a otros, que debieron su ruina a la buena fe, con que dieron oídos a las palabras siempre pomposas y nunca cumplidas en el sentido que sonaban”* (*Diario de Urgel*, núm.36, de 12 de novembre de 1822, pàg.2-4).

⁵⁴⁵ Carta datada a París el 10 d'octubre de 1822 i dirigida a Mina, interceptada pels reialistes i publicada al *Diario de Urgel*, núm.39, de 20 de novembre de 1822, pàg.7-8. En el núm.42, de 23 de novembre, pàg.1.2, publicaven una carta del cònsol de Perpinyà interceptada en el mateix sac, i que informava sobre els moviments de tropes a la frontera francesa i l'estada d'Ortafà a Perpinyà per tal de recaptar diners i armes, assenyalant que *“están muy escasos de dinero, y no hallan quien les anticipe”*. En el núm.44, de 25 de novembre, pàg.1-4, es comentava l'esmentada carta, *“Si todos los días y en todas las provincias se levantan nuevas partidas para restituir la libertad y los derechos que le usurpasteis. No hay duda que un ejército de 8.000 hombres hará retirar dos o tres divisiones realistas que juntas no llegarán a 3.000; recorrerá una parte de Cataluña saqueando casas, incendiando pueblos, y asesinando inocentes, se pondrá tal vez, después de haber sacrificado más de mil víctimas en vista de los castillos de Urgel; y hasta aquí ¿podréis gloriaros de la victoria? ¡Ah! Que solo los papeles anunciarán vuestra victoria, y en vuestra frente quedará marcada la señal de vuestro vencimiento.”*

⁵⁴⁶ COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.141-152, per la guerra durant la tardor i l'hivern de 1822-1823.

penetracions reialistes a l'interior del país: Figueres, Girona, Banyoles, Olot, Ripoll, Vic, Berga, Puigcerdà, i Bellver, on Mina tenia instal·lat el seu quarter general. Mina anuncià a començaments de desembre que havia dispersat les partides de Misses, Mossèn Anton i Eroles “obligándoles a entrar en la raya de Francia”, i ordenà als ajuntaments que:

*“Se publicará inmediatamente tan plausible noticia con repique de campanas y que mañana se cante Te-Deum en acción de gracias [...], y que haya por la noche de mañana iluminación general y también en el Teatro, dándose orden a los cómicos que canten canciones patrióticas.”*⁵⁴⁷

El mes de desembre de 1822, “*habiendo sufrido una terrible persecución las tropas realistas en Cataluña, y andando dispersas y sin un gefe superior las más de ellas por haber tenido que refugiarse en Francia el Mariscal de Campo José [Pedro Podio] Valero, el Capitán general Barón de Eroles, y todo el estado mayor del ejército*”, fou Domènec de Caralt qui intentà reorganitzar les forces disperses a sant Llorenç de Morunys únic punt fort que els restava als reialistes, per intentar un darrer cop:

“Tomó a su cuidado y bajo su dirección el Coronel Caralt los restos de las divisiones de los tenientes coroneles Vilella y Montaner, para de esta suerte reunir las fuerzas con la mayor prontitud posible, reanimar el espíritu público en favor de la justa causa, y facilitar la vuelta y

⁵⁴⁷

Acuerdos, 1822-III, vol.29, sessió de 7 de desembre, fol.370 (AHMT).

reinstalación del gobierno, no perdiendo entre tanto ocasión alguna de perseguir y ofender a los revolucionarios."⁵⁴⁸

La columna de Caralt voltà pel Bages (Sallent, 16-XII), el Vallès Oriental (Granollers, 26-XII), el Maresme (Calella, 29-XII), i la Garrotxa⁵⁴⁹. Els reialistes intentaren a mitjan mes de gener ocupar de nou Olot i per això concentraren diverses partides i aconseguiren reunir uns 3.000 homes i 300 cavalls, però no van poder entrar-hi⁵⁵⁰. Caralt, que sempre estigué perseguit per les tropes de Milans que li trepitjaven els talons, es veurà obligat a entrar al Roselló a mitjan mes de març, instal·lant-se primer a Banyuls i després a Sant Esteve, a les ordres d'Eroles⁵⁵¹.

A mitjan mes de gener Roten desallotjava els reialistes del Solsonès i ocupava Sant Llorenç de Morunys (18 de gener), que manà cremar (19 de gener), i Solsona (dia 20). A continuació adreçà una proclama als habitants dels pobles de la comarca anunciant-los que "*el pueblo que fue de San Lorenzo de Morunys ha sido saqueado e incendiado de mi orden por la rebeldia de sus habitantes contra la Constitución de la Monarquía que jamás quisieron jurar*"⁵⁵². Des de Solsona es dirigí a Cardona, i posteriorment a Prats de Lluçanès amb la intenció d'alliberar Moià, i foragitar les partides de Tristany, Bonsoms, Costa i Caralt⁵⁵³. A finals de gener els reialistes encara continuaven amb una certa força a l'Osona, on els que havien participat en la subscripció de capots "*no querian que se publicasen sus nombres para no ser robados y maltratados por los facciosos*", i al Berguedà, on l'ajuntament de Berga manifestava que no podia repartir les circulars perquè el partit estava ple de reialistes⁵⁵⁴.

A la província de Tarragona trobem alguns indicis que les forces reialistes tornaven a reorganitzar-se a començaments de 1823 als voltants de Montblanc⁵⁵⁵. Però la situació de les partides reialistes no semblava gaire bona després que fossin foragitades de Mora, almenys això és el que dona a entendre Juan de Prats, referint-se al mes de febrer de 1823 i a les columnes que Joaquim Sempere i Romà Chambó tenien

⁵⁴⁸ RELACIÓ...Caralt, fol.7v.

⁵⁴⁹ Expedient personal de Benet Plandolit, AGM-S, D1°S1°, lligall P-2273.

⁵⁵⁰ Ban de Josep Perol amb data de 19 de gener de 1823, referint-se a la derrota reialista a Olot, als quals causaren segons aquestes font, 300 morts i 100 ferits. Vegeu també GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.57-58.

⁵⁵¹ Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772).

⁵⁵² SEGRET: Aportacions..., pàg.170-176, analitza amb detall aquesta ocupació, i reproduïx l'ordre esmentada (pàg.185-186). Vegeu també BACH: Història..., pàg.151-153 i J.M.R.: Memorias..., II, pàg.167-173.

⁵⁵³ J.M.R.: Memorias..., II, pàg.173-176.

⁵⁵⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de gener de 1823.

aquarterades a Benassal (mig miler d'homes del que seria després la divisió reialista de València). Primer assenyala les “*desavenencia que había entre ellos*”, i a continuació l'estat de la tropa:

*“Indisciplinadas, desnudas, mal armadas y sin instrucción. [...] El deplorable estado de las fuerzas expresadas tenía llenos de disgusto a todos los militantes antiguos que se habían incorporado con ellas, y los hallé con ánimo de irse a Navarra o Cataluña, donde creían poder servir con utilidad, y al mismo tiempo entre tropas que pudieran llamarse tales.”*⁵⁵⁶

El mateix Prats criticava l'actuació de les partides, i afegia que amb més ordre

*“Los pueblos no hubieran tenido que llorar los infinitos vejámenes que sufrieron, y no se hubiera mancillado la gloria de las armas con los feos borrones que las excesivas exacciones, que no en valde han sido caracterizadas de saqueo, el lujo y la abundancia de prostitución han echado sobre ella, [...]. Un lujo asiático y unos dispendios enormes se veían por otra parte, sin que las crecidas exacciones que se hacían sirviesen a otro objeto que a acrecentarlo cada vez más, dejando abandonadas las necesidades más urgentes de la tropa, cuando se enriquecían los desmoralizados manipulantes.”*⁵⁵⁷

A finals de gener una partida comandada per Bèssieres fou derrotada a cavall del Priorat i la Ribera d'Ebre, quan intentava dirigir-se cap a Mora d'Ebre. Finalment hagué de donar marxa enrera i, per Ulldemolins, retirar-se a Mequinensa amb uns 300 homes i 20 cavalls. Això feia exclamar, a començaments de febrer, a Josep Tudó que “*ara ab la caiguda de la Seu podem esperar que acabaran las gavillas de Cataluña, si los Francesos no venen a incomodar[-]nos*”⁵⁵⁸. Però al mateix temps feia aparició pel cantó d'Horta de Sant Joan una partida reialista comandada per Porcet d'Orta i Royo, que amenaçaven Gandesa des del Pinell de Brai. Amb les restes de la partida de Bèssieres, i els homes de Capapé, Ullman i Sempere es formà a Mequinensa una potent columna

---

⁵⁵⁵ Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessió d'1 de gener (AHMT).

⁵⁵⁶ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 2.743, fol.4. Abel HUGO: Histoire..., I, pàg.69-74, assenyala que les tropes reialistes a Catalunya foren derrotades perquè operaven separades, i sense ajudar-se unes a les altres: “*leur réunion aurait rendues invincibles, mais qu'on venait de partager en plusieurs petits corps trop éloignés les uns des autres pour se prêter un mutuel secours en cas d'attaque*”, quan tot sembla indicar que fou precisament aquest fet el que els va permetre de resistir les primeres ofensives de l'exèrcit liberal, fins l'arribada de Mina.

⁵⁵⁷ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 2.743, fol.5. La posició d'aquest personatge no fou mai clara ni pels liberals ni pels reialistes, ja hem vist com els primers el despreciaven per servil, i els segons el tenien per un oportunista, tal i com posava de manifest l'ajuntament reialista d'Oriola: “*En nueve de febrero se ausentó de Valencia, y se pasó al Ejército Realista, más se ignora si fue efecto de puro amor al Soberano, o si fue el que esperaba por momento su retiro, en términos innimiosos en el sentido de aquel Gobierno, y honorífico en el actual, o fue el aliciente de alguna Talega de Pesos que recibió y ofrecimiento (según dijo) que le hizo la Junta Reservada de Madrid del Empleo de General.*” (carta amb data de 3 de desembre de 1824, servada a l'esmentat expedient personal, fol.10-11).

⁵⁵⁸ Carta de Josep Tudó des de Reus a Manuel Lasala amb data de 8 de febrer de 1823 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”). COMELLAS: El Trienio..., pàg.367-375, es resisteix a reconèixer la derrota reialista a Catalunya a mans de Mina: “*el ejército no pudo acabar con la insurrección*”, tot i que reconeix que “*había hecho necesaria, para restaurar a Fernando VII en la plenitud de la soberanía, la intervención de los Cien Mil Hijos de san Luis*” (pàg.375).

d'uns 5.000 infants i 350 soldats que actuarà per l'Aragó i el País Valencià⁵⁵⁹. A mitjan mes de febrer aquestes partides planejaven el setge a la plaça de Morella, reunint les seves tropes al Forcall. En realitat el setge fou molt tou i tant sols durà una setmana, del 14 al 20 de febrer. Després col·laboraren en l'ocupació del castell de Murviedro i s'anaren apropant a València, bloquejant la ciutat entre els dies 26 i 28 de febrer⁵⁶⁰. A començaments de març, des de Reus s'envià al País Valencià una força formada per cinc companyies de miquelets i 40 cavalls que derrotaren els reialistes a Vinaròs, causant la mort, entre d'altres, de catorze reialistes de Miravet que encara restava a mans dels reialistes, cosa que considerava Tudó que "*ajudará a la quietud de la Ribera puygque encara no en'n havia [em]presonat cap de dit poble*"⁵⁶¹. Però aquesta columna fou derrotada pels reialistes a Murviedro, causant-los una gran mortaldat i una gran nombre de presoners⁵⁶².

La columna del coronel Costa es dedicà entre novembre i gener a perseguir els reialistes pel Barcelonès, Maresme i Vallès Oriental⁵⁶³. Aquesta columna, però, no pogué evitar l'entrada dels reialistes a Arenys i Calella els dies 22, 23 i 24 de desembre de 1822⁵⁶⁴. La columna de Costa començà a donar mostres de feblesa al iniciar-se l'any 1823, tal i com manifestava el mateix coronel, que demanava reforços (miquelets de partit i una nova recluta de voluntaris), ja que alguns dels seus homes s'havien passat al batalló d'emigrats de Mataró el comandant del qual els havia promès de pagar-los 8 rals, en lloc dels cinc que cobraven amb Costa⁵⁶⁵. La Diputació, agraïda a Costa per la lluita contra el facciosos i recelosa alhora pel seu comportament excessivament dur, li recomanà que afluixés la repressió sobre els pobles, "*encargándole sobre todo la mayor disciplina para que los pueblos se cónozcan de las ventajas del sistema*"⁵⁶⁶. La situació de la columna expedicionària de Costa, reduïda a 700 homes, motivà una reunió

⁵⁵⁹ J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.205-209.

⁵⁶⁰ SEGURA: *Morella...*, pàg.470-473.

⁵⁶¹ Cartes de Josep Tudó des de Reus a Manuel Lasala amb dates de 26 de febrer i li 8 de març de 1823 (APPTR, "Correspondència 1821-1826").

⁵⁶² Vegeu José de ORGA: *Apuntes históricos de la Milicia Nacional de Valencia desde su creación en el año 1820 hasta 1823*, València, 1855, pàg.8-12.

⁵⁶³ Vegeu *Successos...*, pàg.28-33.

⁵⁶⁴ Els 462 homes que van defensar la vila d'Arenys en aquest ataca dels reialistes reclamaren a la Diputació els cinc rals diaris que creien els tocava, però la Diputació contestà que "*no puede abonarse cosa alguna porque todos los individuos están obligados a defender sus hogares*" (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió d'1 de març de 1823, fol.9v.)

⁵⁶⁵ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessions de 3 i 8 de gener i 27 de febrer de 1823.

⁵⁶⁶ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 3 de gener de 1823, fol.338-339.

extraordinària de la Diputació de Barcelona amb el Cap polític i el mateix coronel⁵⁶⁷. Costa feu sentir la seva queixa pels pocs homes que tenia i perquè se li havien promès les quatre companyies del partit de Barcelona, i només se l'hi havia integrat una; perquè s'incomplí el pacte de deixar tornar cada quinze dies els individus a les seves llars i això havia provocat una important fugida d'homes; i, finalment, perquè sense les multes que imposava als pobles hauria estat molts dies sense cobrar perquè no arribaven els diners de la capital.

La Diputació, que es malfiava de Costa pel seu radicalisme, proposà tres punts: primer, restablir l'ordre i la disciplina a la columna, segon, que l'ajuntament de Barcelona manifestés clarament els homes que podia mantenir (respongué que 400), i tercer, que la columna passés a les ordres del Cap polític i fos redistribuïda entre els pobles. Costa acceptà els dos primers punts però no pas el tercer, que significava liquidar la seva columna, i l'endemà presentà la seva dimissió a la Diputació, que no l'acceptà al·legant que era competència del Cap polític⁵⁶⁸. Finalment, el Cap polític decidí que la columna de Costa s'integrés a la quarta divisió que manava Roten. El coronel acceptà les ordres, però recordà que la seva tropa va ser contractada amb unes determinades promeses, com la de no allunyar-se gaire de Barcelona⁵⁶⁹. Tot plegat va fer que, a començaments de febrer, la columna de Costa tornés a perdre homes, uns per deserció, altres per malaltia i altres perquè consideraven que no s'havien complert les condicions establertes:

*“Los unos sin conocimiento de su Jefe, y los otros para restablecerse su salud, que además de estas dos clases hay otra que también se ha separado de la columna, y sus individuos pertenecen a los batallones de la milicia voluntaria [de Barcelona], a cuyos cuerpos solicitan regresar fundados en que se les ha obligado a hacer expediciones a mucha distancia de Barcelona.”*⁵⁷⁰

L'ajuntament i la Diputació acordaren que:

*“En cuanto a los primeros había resuelto aquel cuerpo municipal que a la primera coyuntura regresen a la división; en cuanto a los segundos, que sean reconocidos por una comisión de facultativos para determinar lo conveniente; y en cuanto a los terceros consultaba lo que debía practicar [...]. Atendidas las pocas ventajas que pueden sacarse de los descontentos, se les permita restituirse a sus Cuerpos por las razones que alegan.”*⁵⁷¹

---

⁵⁶⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de gener de 1823.

⁵⁶⁸ El dia 14 tornà a presentar la dimissió que tampoc fou acceptada (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 10 i 14 de gener de 1823, vegeu també la sessió de 23 de gener de 1823).

⁵⁶⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823.

⁵⁷⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 7 de febrer de 1823, fol.447v.

⁵⁷¹ Les queixes les milicians voluntaris de Barcelona desplaçats lluny de la ciutat sovintejaren força a començaments de 1823, per exemple el del tercer batalló de la MNV que estava destinat a Manresa i que sol·licità en repetides ocasions de tornar a la ciutat comtal (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 24 i 27 de febrer de 1823, i vol.13, sessió d'1 de març de 1823). Paral·lelament

A més, decidiren de fer una nova crida a l'allistament, deixant clar que tots els enrolats estarien lligats a l'ordenança militar, *“siendo el enganche a lo menos por un año, bien que podría disolverse la columna, si las facciones quedaban destruidas o las circunstancias lo exigian”*⁵⁷². A mitjan mes de març, però, de nou acudien a la Diputació el coronel Costa i l'ajuntament de Barcelona, manifestant aquest darrer que no podien fer-se càrrec de l'esmentada columna perquè l'Intendent els havia constrenyit per fer efectius el segon i tercer terç de la contribució⁵⁷³. A finals de març una nova reunió conjunta de l'ajuntament i la Diputació de Barcelona tractà de la columna expedicionària de Costa, ja que l'ajuntament tornà a dir que no podia mantenir-la perquè el producte dels impostos posats per aquest afer només havien donat 6.000 rals. Davant d'aquesta situació, Gironella proposà la seva desaparició i la integració dels seus homes a l'exèrcit, a les companyies de caçadors, o a la Milícia. Llauder afegí que si es mantenia la columna encara hi hauria més dificultats per realitzar el reemplaçament, ja que no es trobarien voluntaris: *“los gravísimos perjuicios que se seguirían a la causa nacional, si algunos de los pueblos de la Provincia se viesen en la dura precisión de tener que apelar al sorteo, sobretudo cuando la ley permite de llenar el cupo por medio de substitutos.”*⁵⁷⁴ En canvi, el Cap polític era partidari de mantenir la columna de Costa, i proposà de cobrar un nou impost *“sobre los artículos de consumo, sobretudo estando como están libres del medio diezmo, y que como en caso de entrar enemigos extranjeros, solo viviremos en el país que se pise sería necesario sacar ahora de los pueblos, lo que después no podrían pagar”*.

A començaments de 1823 la situació al territori entre Barcelona i Girona era encara força delicada pels constitucionals, ja que els reialistes aconseguiren reunir una important força a cavall de les províncies de Barcelona i Girona, cosa que obligà a reunir la Diputació de Barcelona i l'ajuntament de la ciutat perquè:

“Cuasi todos los Cabecillas de Facciosos de las cuatro Provincias de la antigua Cataluña se hablan presentado a invadir y saquear los Pueblos del Vallés, de la Costa de Levante, y aun los del Llano de Barcelona; que para contener y poder rechazar las incursiones de dichos Facciosos, cuyo número aproximativamente se calculaba a tres mil quinientos infantes, y unos trescientos caballos, era del todo insuficiente la columna del Coronel D. José Costa; que tampoco era bastante para ello la Milicia Voluntaria, pues que a pesar de haberse prestado gustosa a cuantas salidas han sido

---

s'acordà la reorganització del batalló de miquelets del Partit de Barcelona que constaria de 883 homes (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 27 de febrer de 1823, fol.497v.-498).

⁵⁷² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 19 i 24 de febrer de 1823.

⁵⁷³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 14 de març de 1823.

⁵⁷⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 26 de març de 1823, fol.71.

*necesarias, no es justo ni prudente esponer a un riesgo inminente a unos Ciudadanos que dejarían a sus familias en la desolación y la miseria; y que por lo mismo era absolutamente indispensable formar desde luego una columna de unos mil hombres de infantería de tropa permanente, y de dos Escuadrones de Caballería.*⁵⁷⁵

Aquesta columna que es proposava d'organitzar per a fer front a aquesta delicada situació es formaria amb soldats aquarterats a Barcelona, amb soldats llicenciats i altres que estiguessin a punt de fer-ho, i amb la companyia de miquelets del partit comandada per Francisco de Paula Vidal. La cavalleria, amb els soldats “*desmontados*” de la companyia de la Constitució que estaven a Terrassa. I, a més, fer una requisitòria de cavalls i pagar-los a compte de les contribucions pels pobles i que després els pobles s'arreglessin amb els seus propietaris. Però a més, demanen a Mina que tregui els facciosos presoners a la Ciutadella cap a Ceuta, “*pues que los facciosos que deban pasar a ultramar estarán más inmediatos, y los que deban destinarse al Ejército, es muy probables, y aun prudente que se les envíe a Cuerpos distantes de estas Provincias i demás en que existan facciosos*”⁵⁷⁶. També es demanà al Cap polític que es traslladessin els frares i rectors empresonats a les Drassanes⁵⁷⁷. Finalment, s'acordà de “*procurar por todos los medios imaginables realizar sin demora el cobro de la contribución extraordinaria de guerra*”, i sol·licitar a l'Intendent un avançament de 300.000 duros⁵⁷⁸.

A la província de Girona molts ajuntaments es queixaven en els seus informes al Cap polític de que “*las cosechas de toda especie han sido muy escasas*”, però sobretot de la intranquil·litat en que vivien:

*“La tranquilidad ha sido y es alteradísima por los Facciosos que infestan este País, y la Seguridad Pública amenazada por los mismos, [...]. La cosecha de vino ha sido escasa y de mala calidad y la del aceite aun más escasa y peor pero la del trigo se presenta muy bien. [...]. Muchas fábricas están paradas a causa de las actuales circunstancias.”*⁵⁷⁹

A començaments de 1823 era el Cap polític de Girona es queixava a la Diputació dient que:

“El Batallón de la Milicia Voluntaria de Provincia se halla sin socorro hace ya siete días y son continuos los clamores que se le dirigen tanto de parte de aquellos individuos como de los que se hallan en San Feliu de Guixols, como en la Junquera, Blanes, sin que la Comisión de la Junta de Defensa pueda atenderlos cual corresponde por la absoluta falta de fondos en que se encuentra causa de no haberse cobrado el medio tercio de contribución que le está consignado; que en el mismo estado se encuentra la benemérita Compañía de Emigrados Italianos, pudiendo ser funestas las consecuencias de dejar a todos estos patriotas sin el socorro que les es debido; que en tan crítico estado y no sabiendo de que echar mano para salir de tan grave apuro que poner a disposición del tesorero de la Junta de Defensa la cantidad de veinte y un mil setecientos setenta y seis reales

⁵⁷⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de desembre de 1822, fol.334.

⁵⁷⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 8 de gener de 1823, fol.348v).

⁵⁷⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 30 de desembre de 1822 i 3 i 8 de gener de 1823.

⁵⁷⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de desembre de 1822, fol.334-336.

⁵⁷⁹ Informes dels batlles de Sors, Borgoña, Cors, Camós, Cornellà de Ter, Banyoles i Palatúdera (datats a començaments de gener de 1823) a l' AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 2 (1820-1823).

destinados por el Gobierno para obras públicas de la provincia; pues que no puede darse en el día obgeto más sagrado en que invertirlo que en el sustento de los defensores de la Patria, mayormente bajo la garantía de que será reintegrada dicha cantidad de los primeros fondos procedentes del medio tercio de contribución consignado a la Junta de Defensa.”⁵⁸⁰

I en la mateixa direcció anava la queixa del Brigadier Esteva Llobera assenyalant “*el deplorable estado de las tropas de su Brigada que se hallan sin capotes, ni calzado, y sin fondos para remediar tan precisas necesidades*”. La Diputació respongué a tot plegat que:

“Supuesto habían llegado ya nuevas tropas y estaban en disposición de poder verificar con más seguridad el cobro de las contribuciones atrasadas, se liquidasen los débitos de los pueblos, y se remitiesen al cobrador de la Brigada y demás puntos oportunos las correspondientes libranzas a fin de que de este modo, y con el auxilio de la fuerza militar se hiciesen efectivas, y quedasen los cuerpos proporcionalmente socorridos.”

L’Intendent proposà a la Diputació que cobrés ja el primer terç de la contribució, segons les quotes de l’any anterior, ja que “*se habían agotado todos los recursos [de la Tesorería] y echado mano de los fondos más privilegiados sin que basten para atender a los cuerpos de tropas y demás pagos que pesan sobre la Tesorería*”⁵⁸¹. Aquesta proposta fou refusada per diversos diputats que:

“Se estendieron haciendo una pintura del deplorable estado de la provincia y miseria general de los pueblos; lamentándose igualmente del casi ningún resultado que habían tenido las diferentes representaciones hechas así por la Diputación como por el Señor Jefe Político al Gobierno en demanda de socorro de todas clases. En consecuencia se propuso y fue acordado que se dirigiese otra enérgica exponiéndole la situación de la provincia, y la necesidad de pronto socorros a cuyo fin se dieron las providencias más terminantes para que los Cuerpos de Ejército de la misma sean socorridos proporcionalmente a los demás del Séptimo Distrito, descargándose del contrario la Diputación de toda responsabilidad por los excesos y desórdenes que son de temer atendido el violento estado de los pueblos.”

Els problemes, lluny d’arreglar-se, s’agreujaven i a mitjan mes de gener la Diputació de Girona va rebre les queixes de diferents ajuntaments sobre l’estat de la Milícia. Per exemple, el comandant de la quinta companyia del Batalló de Milícia Voluntària lleugera de la província, destacat a la Jonquera es queixava, amb el suport de l’ajuntament, del “*deplorable estado de sus individuos, a los medios extraordinarios que ha sido preciso apelar para mantenerlos y a las funestas consecuencias que de su abandono podrían seguirse*”⁵⁸². En el mateix sentit es queixà l’ajuntament de Figueres del: “*apuradísimo estado en que se hallan por falta de sus haberes las compañías de prácticos de dicha villa y la necesidad de proveer inmediatamente a su remedio.*” La Diputació acordà que, divent els pobles encara el mig terç de la contribució extraordinària per a despeses de defensa, es passés a la Junta de defensa

⁵⁸⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 3 de gener de 1823, fol.163-164.

⁵⁸¹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 7 de gener de 1823, fol.164-165.

⁵⁸² “Actes Diputació Girona”, sessió de 15 de gener de 1823, fol.172.

24.000 rals que hi havia a les duanes d'ambdues poblacions (18.000 rals a la Jonquera i 6.000 a Figueres). Però des de Figueres arribava informació sobre l'estat d'indisciplina i insubordinació de la Milícia Voluntària d'Olot que s'estava a Sant Feliu de Guíxols, perquè al·legaven que ja feia quatre mesos que estaven enrolats, i per tant el seu compromís per formar la provincial s'havia acabat. La Diputació acordà organitzar la MNV de la província en un sol batalló, on els milicians de cada poble formessin una companyia amb el nom i número del poble⁵⁸³.

A finals de gener la Diputació manifestava que:

“Le habían llegado noticias confidenciales y positivas de que a últimos del presente mes debían entrar por la frontera de esta provincia dos mil y quinientos facciosos perfectamente armados y organizados en Francia quienes unidos a las numerosas gavillas existentes ya en el interior era temible diesen algún golpe de mano u otras tentativas capaces de malograr las ventajas conseguidas hasta el día por las armas nacionales.”⁵⁸⁴

Davant d'aquestes notícies, el Cap polític i la Diputació demanaren al General Milans que no marxés de la província:

“A fin de evitar los funestos e incalculables perjuicios que de su ausencia y la de sus tropas podrían ocasionar; y finalmente que la permanencia de estos en la Provincia era el mejor medio de facilitar el cobro de las contribuciones de los pueblos único recurso sobre que podrá afianzarse la subsistencia mediante de los mismos, agotados como lo estaban ya todos los fondos y arbitrios particulares.”⁵⁸⁵

Per la seva banda, Milans manifestava a la Diputació:

“El deplorable estado de los Pueblos de esta Provincia que ha recorrido, a causa de la penuria y falta de trigos y otros granos que se experimenta por razón de la mallísima cosecha anterior y la prohibición vigente, falta que no solo tenía reducidos a los pueblos a la última miseria, si que también les imposibilitaba de poder contribuir a la manutención de sus tropas, en gravísimo perjuicio de la Causa Nacional”,

Afegia que els proveïdors no trobaven gra per a subministrar a l'exèrcit, i que, si la Diputació no trobava un mitjà, per extraordinari que fos, “*se vería él precisado con harto dolor a retirarse con su División a puntos donde pudiese ser socorrida con facilidad y dejar por consiguiente una parte de Provincia no menos interesante entregada a todos los horrores de la guerra civil, cabalmente cuando estamos más cerca del completo exterminio de la facción liberticida.*”⁵⁸⁶

A finals de mes la Junta de Defensa manifestava que:

⁵⁸³ “Actes Diputació Girona”, sessió de 20 de gener de 1823.

⁵⁸⁴ “Actes Diputació Girona”, sessió de 25 de gener de 1823, fol.179-180.

⁵⁸⁵ El diputat Cors assenyalà que no es podien barrejar les dues coses (invasió i contribucions), i que sols calia anunciar a Milans les notícies i que ell fes el que volgués.

⁵⁸⁶ “Actes Diputació Girona”, sessió de 27 de gener de 1823, fol.181.

*“La absoluta falta de fondos en que se halla para atender al socorro de los Cuerpos de la Milicia y demás fuerza cívica y en atención a la imposibilidad de cobrar por de pronto la parte que adeudan los pueblos del medio tercio de contribuciones, por la distancia de esta Capital y escasez de tropas para recorrerlos; propone como único medio practicable en el momento la exacción de otro medio tercio igual al anterior, con lo que podrá la Junta salir de los apuros en que se halla.”*⁵⁸⁷

Una opinió corroborada pels diputats provincials: *“el estado de miseria en que se hallan los dichos pueblos ya por la mala cosecha de este año, ya por las extraordinarias contribuciones con que se hallan gravados, así por el Gobierno legítimo, como por los facciosos”*. Finalment es decidí d'imposar un altra mig terç de contribució, igual que es va fer quan es va aixecar el Batalló de Milícia Lleugera i la Companyia de Piamontesos emigrats. El diputat Marià Cors, com quasi sempre, dissentí de l'opinió majoritària i proposà que *“no se pasase a exigir otro medio tercio hasta que se hubiesen cobrado todos los cupos de los pueblos que todavía estaban adeudando el anterior, puesto que del contrario resulta que los que han sido más exactos en el pago vendrán a ser los más perjudicados”*. En realitat aquest era el problema fonamental de les contribucions: sempre les acabaven pagant els mateixos. Però la situació no tenia alternativa, i el Tresorer de la Diputació, Pere Felip, comunicà que *“no habia ya para pagar siquiera la nómina del mes corriente y demás gastos ordinarios de la Secretaria”*.

A finals de febrer la Diputació celebrà una reunió extraordinària per tractar del:

*“Estado crítico en que se halla la Provincia inundada de una parte de numerosas gavillas de facciosos, y amenazada de otra por un Ejército extranjero apostado en sus fronteras, cuando precisamente se carece de todos aquellos recursos cuantiosos, sean fuerzas, víveres o dinero, cuales se necesitan para que esta importante Provincia, clave de todas las demás, pueda cuanto antes ponerse en estado de acabar en breve con nuestros enemigos interiores y contener y escarmentar a los exteriores que osaren invadir nuestro territorio y atentar a nuestra Libertad e independencia.”*⁵⁸⁸

Davant el fet que les queixes al govern no havien tingut cap efecte, mostraven la seva impotència, *“porque las sequías, saqueos e incendios han destruido ' las fortunas particulares, como porque se han agotado los fondos públicos aun los más privilegiados, para sostener la lucha contra las bandas de facciosos”*. Consideraven que la única solució era *“representar enérgicamente a todas las autoridades superiores de Barcelona y aun al mismo Excmo. Señor General haciéndoles presente la situación de la Provincia”*, i nomenar una Comissió de ciutadans il·lustres perquè presentessin aquesta sol·licitud: Ventura Vallgomera (militar), Tomàs Murriera (militar) i Hermenegildo Vidal (veí de Girona). La Diputació redactà una *“Instrucción”* per aquests comissionats, que assenyalava que havien de

⁵⁸⁷ “Actes Diputació Girona”, sessió de 29 de gener de 1823, fol.187-189.

fer present a les autoritats militars i polítiques de Catalunya la difícil situació de la província, el seu paper “*de antemural de todas las demás de España*” de cara a una invasió francesa, el tradicional abandonament que havien patit aquestes terres, i reclamar la tramesa de tropes, armes i farines⁵⁸⁹. L’endemà el Cap polític exigia que en el termini de 48 hores es fes “*un reparto entre los pueblos del partido de los efectos con que puedan contribuir respectivamente para el aprovisionamiento de la Plaza de San Fernando, entregándolos en esta capital dentro del término de cuarenta y ocho horas, abonándoseles después su importe a cuenta de Contribuciones*”⁵⁹⁰. Unes exigències que no es corresponien amb la crisi que patia la Diputació ja que hi havia dos diputats que no assistien a les reunions: Joan Trullol i Carles Bosch, i els que hi anaven amenaçaven amb “*suspender sus tareas para no aventurar su opinión particular, y aún de la misma Diputación para con el Público y Gobierno, descargando sobre los ausentes toda su responsabilidad por los perjuicios que puedan resultar a la salud de la Patria y bien de la Provincia*”. El mes d’abril el Cap polític de Girona sol·licità autorització a les Corts per tal de formar “*una legión de emigrados franceses, compuesta de aquellos que quieran defender la causa de España*”⁵⁹¹.

A Lleida la situació tampoc invitava a l’optimisme als liberals, tal i com destacava l’ajuntament de la capital:

“*Considerando el Il. Ayuntamiento las premisas que acompañan a un sin número de miserables en el escaso y riguroso tiempo de Invierno, muchos por no hallar estipendio mediante su trabajo, otros por hallarse reducidos en un triste estado de miseria originada de las tropelías y rapiñas cometidas por los reveldes en el Territorio circunvecino, y otras aciagas circunstancias de la guerra, ha determinado esta Corporación benéfica en virtud de las sagradas obligaciones que gravitan sobre si, y de reconocerse Padres inmediatos de los afligidos por la escasez; crear una asociación benéfica temporal compuesta de todo el Ayuntamiento y de algunos ciudadanos pudientes.*”⁵⁹²

L’ajuntament es dirigí al Capítol per sol·licitar la seva col·laboració i formar una Junta de Beneficència “*con el interesante objeto de ocupar en esta rigurosa estación y dar de comer a los muchos menesterosos que se ven divagando por esta Ciudad, hechos el emblema de la miseria y al mismo tiempo se mejore el espíritu público de aquella clase menesterosa.*”⁵⁹³

⁵⁸⁸ “Actes Diputació Girona”, sessió de 26 de febrer de 1823, fol.203-204. Vegeu també AHG-ADG, lligall 208, expedient 102 amb l’ofici de la Diputació datat el 27 de febrer de 1823.

⁵⁸⁹ “Actes Diputació Girona”, sessió de 26 de febrer de 1823, entre folis 203 i 204, sense numerar, reproduïda sencera a l’Annex IX.20.

⁵⁹⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 27 de febrer de 1823, fol.205.

⁵⁹¹ Gaceta Española, Sevilla, de 24 d’abril de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 23, pàg.2.

⁵⁹² Ban del batlle de Lleida amb data de 5 de gener de 1823 (AHPL, caixa 1417).

⁵⁹³ Ofici amb data de 3 de gener de 1823 (AHPL, caixa 1451). Vegeu també Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 4 de gener. Uns mesos abans l’ajuntament ja havia acordat de prendre mesures

A finals de gener els reialistes intentaren una nova ocupació del Maresme i el Vallès, cosa que obligà els ajuntaments d'Arenys de Mar, Canet, Calella i Sant Pol a sol·licitar a les autoritats militars que destinessin a la defensa de la costa una "*división perenne que pueda acudir a todos los puntos amenazados, colocándose en Sant Celoni y Tordera*"⁵⁹⁴. Saperes, després d'haver-se d'internar a França per fugir de la pressió de l'exèrcit liberal, tornà a entrar a Catalunya el 18 de desembre, ajuntant a la seva columna, les dues disperses de Malavila: la del capità Segismon Puigbó amb 120 soldats i 3 oficials i la del comandant Puigoriol amb 395 soldats i 8 oficials⁵⁹⁵. Amb aquestes forces, que sumaven en total uns mil tres-cents homes, Saperes tornà el mes de gener de 1823 a la província de Barcelona i mantingué constants enfrontaments amb l'exèrcit, amb la columna expedicionària del coronel Costa i la que comandava el Cap polític: a Sant Feliu de Llobregat i Molins de Rei el dia 25; a Terrassa el 26; a Olesa de Montserrat el 27; al coll de la Barata el 28; a Moià el 30; a Tona el 4 de febrer; a Cassà de la Selva el 21; a la Basagoda el 23; a la Jonquera el 3 de març; i a Portbou l'11, abans d'internar-se definitivament a França, on després de dos mesos de campanya es va veure obligat a refugiar-se amb uns 900 homes, davant la persecució de l'Exèrcit liberal.

A mitjan mes de gener Milans es desplaçà cap a la costa gironina per expulsar els més de 2.600 reialistes que havien aconseguit reunir Caralt i Vilella i que s'estaven a la Selva, als quals feu recular fins la frontera a finals de gener⁵⁹⁶, igual que havia fet uns dies abans amb Fleires al capdavant d'uns 200 homes. Fleires es posà a treballar a les ordres d'Eguia fins l'entrada dels francesos a Espanya, l'abril de 1823, quan fou nomenat Capità general de l'Aragó⁵⁹⁷. Milans perseguí contínuament les partides que aconseguien reagrupar-se, així el 31 de gener va derrotar a Esponella una partida reialista causant-li 130 morts. A començaments de febrer, Milans i Llobera dispersaren les partides de Misses, Coll, Targarona i Carnicer a Verges, causant-los trenta morts i capturant un gran nombre de presoners. Les tropes constitucionals ocupaven: Vidreres, Banyoles i Girona,

---

per tal que "*los Jornaleros en las estaciones del año que concluyen sus labores en los Campos, se les proporcione jornal por los Ayuntamientos Constitucionales procurando la construcción de caminos*" (Actes Municipals. Lleida, 1822, sessió de 5 de novembre, fol.84).

⁵⁹⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 28 de gener i 14 de febrer de 1823, fol.462v.

⁵⁹⁵ Expedient personal d'Agustí Saperes, AGM-S, D1*S1ª, lligall S-1993.

⁵⁹⁶ En cap cas es acceptable que el conjunt d'aquesta força reunís 10.000 homes com es diu a la ESPOSICIÓN que hacen..., pàg.7, i sembla molt més acceptable la xifra que ofereixen les fonts liberals que parlen d'uns 3.000 homes, tot i que el nombre de 300 morts i 100 ferits causades als reialistes estigui inflada (Ban de Josep Perol amb data de 19 de gener de 1823).

obligant els reialistes a moure's cap a la Garrotxa i el Ripollès i bloquejant-los qualsevol possibilitat d'aproximació a la costa a mitjan mes de febrer⁵⁹⁸. L'objectiu dels reialistes era ajuntar aquestes partides amb les de Miralles, Jep dels Estanys i el Trapense que voltaven per la Cerdanya (intentant ajuntar uns cinc mil homes). Jep dels Estanys reuní al Berguedà alguns sometents i agrupà les partides disperses, mentre a l'Alt Urgell es reagrupaven les partides disperses de Miralles, Benet Tristany, Misses i Mossèn Anton amb uns 3.000 homes i 300 cavalls (que havien aconseguit retornar de França) i que pretenien dirigir-se cap a Berga. Per impedir-ho Milans els atacà a Sant Llorenç de la Muga i expulsant-les a França el dia 25. Tot plegat feu anotar a Mina a finals de gener que:

“Los tales facciosos parece que se multiplicaban en todas partes, y muy principalmente los que hacia cabezas de su partido; porque Misas, Mosén Antón, Queralt, Miralles, tan pronto aparecían con sus hordas en una provincia como en otra de las cuatro del Principado. Roten siempre los tenía encima, Milans los escarmentaba continuamente, y al instante volvían a aparecer sobre sus espaldas o costados; mi columna estaba circundada de ellos; y últimamente, el general Butrón, [...], me avisaba que con mucha frecuencia tenía que salir de Barcelona con fuerza para ayuntarlos de aquellas inmediaciones; y en todas partes lo mismo.”⁵⁹⁹

Mina obligà al comandant del setè districte militar, marquès de Castellidosrius a entregar el comandament al Cap polític de Barcelona, Fernando Butrón a començaments de 1823⁶⁰⁰.

A partir del mes de febrer sembla que a la província de Girona la nota dominant fou la de la tranquil·litat gràcies al domini de l'exèrcit sobre les partides. Tranquil·litat que els constitucionals aprofitaren per posar en estat de defensa algunes viles i pobles. Els únics incidents es registraren a Cadaqués els dies 8 i 9 de febrer, a Banyoles el 21 de febrer, a Amer el 7 d'abril, i en algunes topades amb les partides de Misses i Targarona⁶⁰¹. La Diputació de Girona aprofità la desfeta reialista, i el mateix dia que entraven les tropes franceses per la frontera del País Basc publicava un ban adreçat als pobles de la província:

“Espero que sus incautos pueblos y habitantes aleccionados por los terribles males que acaban de sufrir mirarán con horror a sus fanáticos causadores y preferirán el sosiego doméstico y sus labores ordinarias al infame ejercicio de las armas fratricidas, y se convencerán por experiencia de que a los defensores del régimen constitucional les animan otros sentimientos y

---

⁵⁹⁷ Expedient personal de Fleires, AGM-S, D1°S1°, lligall C-1490.

⁵⁹⁸ MINA: *Memorias...*, I, pàg.404-405.

⁵⁹⁹ MINA: *Memorias...*, I, pàg.394. Vegeu també GALLI: *Memorias...*, pàg.100-104.

⁶⁰⁰ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 8 de gener de 1823.

⁶⁰¹ Comunicacions del Cap polític amb la Diputació, 1822-1823 (AHG-ADG, caixa 2, expedient 9).

*cualidades que a los jefes y feroces bandidos del Ejército de la Fe.*⁶⁰²

Mina havia iniciat el setge de la fortalesa de la Seu el 8 de desembre de 1822 i el mantingué fins el 3 de febrer de 1823, quan aconseguí ocupar-la, després que la nit anterior els reialistes que l'ocupaven fugissin cap a Andorra i França⁶⁰³. Mentre durà el setge es produïren força esbatussades entre uns i altres. Les condicions de vida dels assetjats, malgrat rebre queviures d'Andorra, era força lamentable, segons la descripció que en feia Xaconín, un soldat reialista que s'hi trobà:

*“Allí patirem fret per ser lo yvern y perquè la major part estàvem despullats [...], allí fam que arribarem a couer los trontxos de col que va sortir de terra per no avey altra cosa [...]. Cada pa no pasava dos lliuras y alguns dias que no se.n davan gens. Lo poch pitjò va cer quan lo blat y la farina sens va cabà [...], la multitud de polls era tan grant y se apudera de nosaltres que la recció de pa y la tapa que ns davan no era bastant per lo que manjàrem los polls.”*⁶⁰⁴

Romagosa confiava que li arribaria ajuda, bé de França o bé de les tropes reialistes refugiades a França⁶⁰⁵, però l'ajuda no fructificà, ni en forma d'acció militar, ni de subministrament, segons l'anònim reialista J.M.R. per la manca d'unitat dels caps reialistes. Arribà un moment que, com assenyala el reialista Xaconín, “*acabàrem los mantaniments [...] [i] totom estava espantat pensan mori*”. Els reialistes abandonaren la fortalesa a les dues de la matinada del 3 de febrer, deixant preparats els canons amb llargues metxes perquè es disparessin mentre ells fugien i així guanyar temps. Deixaren els ferits a la fortalesa, com assenyala el nostre relator: “*que lo llanto que movian los dits malalts eran capaços de fer plorar ab un cor de bronso de pensar que a la huna eran*

⁶⁰² Ban amb data de 7 d'abril de 1823 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 2).

⁶⁰³ Podem seguir les peripecies d'aquesta fugida a través del manuscrit d'en Xaconín, *La llibreta...*, pàg.77-78, del *Diario de Barcelona*, de 6 de febrer de 1823, i dels expedient de Mort Presumpta, localitzats a l'ADiob, anys 1823-1826. També disposem del quadern d'ordres de Romagosa ja citat. També de les memòries esmentades anteriorment de J.M.R, GALLI i MINA: *Memorias...*, I, pàg.367-398. Jaume Junqué, tinent de les tropes de Romagosa, en relata algunes al seu expedient personal servat a l'AGMS. La notícia es comunicà a la Diputació de Barcelona el dia 7 de febrer (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 7 de febrer de 1823) i a la de Girona el 10 de febrer (“*Actes Diputació Girona*”, sessió de 10 de febrer de 1823). La notícia arribà a les Corts el dia 8 de febrer: “*las Cortes han oído con agradable satisfacción la noticia que se les comunica por el Gobierno de S.M.; las Cortes se gozan de las victorias que ganan las armas nacionales, y confían que pronto exterminarán a los enemigos de la independencia y libertad nacional*” i les Corts decretaren “*una acción de gracias al benemérito ejército del séptimo distrito militar y a su dignísimo jefe el general Mina*” (*DSC*, ext.1822-1823, pàg.1.452, sessió 128 de febrer). Vegeu diferents felicitacions a Mina per la conquesta dels forts de la Seu a MINA: *Memorias...*, I, pàg.406-408.

⁶⁰⁴ *La llibreta...*, pàg.77-78.

⁶⁰⁵ El 8 de gener de 1823, dirigí una carta a Miralles dient-li que si no rebien ajuda aviat: “*nos será fuerza desampararlos*”. Ahora que recordava als altres caps reialistes que “*este negocio exige la mayor y más imparcial atención por estribar en él la defensa del único asilo que tienen las tropas*” (J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.199-200).

*vius y tal vegada a las 6 de la matinada ya serian morts*⁶⁰⁶. La fugida en direcció a Andorra fou dantesca; alguns es perderen i foren morts pels liberals, d'altres moriren de fred, i els que aconseguiren arribar a Andorra, en tot cas menys de mig miler, ho feren després de passar múltiples penalitats, com ens ha deixat escrit en Xaconín⁶⁰⁷.

Un cop a Andorra, les tropes de Romagosa passaren a França i, després de voltar per la Catalunya nord, s'establiren (el dia 29 de febrer) al campament de Sant Esteve, on foren vestides, alimentades i armades. En aquests campaments, distribuïts per la Cerdanya i el Roselló, els reialistes reorganitzaren les seves forces. Les dificultats d'aprovisionament crearen continuats problemes entre els reialistes i les autoritats franceses⁶⁰⁸, ja que cal considerar que en aquest cantó de França hi havia uns 6.000 reialistes refugiats que havien de ser alimentats diàriament⁶⁰⁹. Tot plegat comportà greus alteracions de l'ordre públic en aquest Departament per enfrontaments entre els reialistes, o entre reialistes i la població francesa, com el que protagonitzaren les tropes de Misses davant l'església de Perpinyà⁶¹⁰.

La notícia de "*la caída de las fuerzas de la Seo de Urgel en poder de las bizarras tropas nacionales*" va ser celebrada a les viles liberals de Catalunya amb repic de campanes i lectura pública de la notícia⁶¹¹. De la importància d'aquest fet n'és una bona mostra que Robrenyo li dedicés dues obres: El sitio y toma de los fuertes de la

---

⁶⁰⁶ La llibreta..., pàg.78 i 79. Els ferits que quedaren foren passats per les armes, com Josep Pascual de Llorenç del Penedès i de la partida de Joan Romagosa (ADiocB, "Expedients de Mort Presumpta (1823-1826)", expedient núm.12 (1826).

⁶⁰⁷ Vegeu La llibreta..., pàg.76-80. El reialista Xaconín ens explica que un cop arribaren a França "*ens ban donà lo pa; de tanta gana que teniam, quan se'l ban donà de saguida sel bam acabà y los francesos deyan 'Miseraba espanyol', y quasi ploraban*" (pàg.64). Les fonts liberals (per exemple MINA: Memorias..., II,) parlen de que els reialistes perderen 600 homes i les fonts reialistes de que en perderen 100, pensem que estan més a prop les liberals que les reialistes en aquest cas.

⁶⁰⁸ Vegeu ADPO, lligall 4MP-82 (1823). Tenim algunes notícies indirectes també a través dels processos endegats en la repressió dels malcontents, ja que molts dels seus dirigents, comandaven batallons reialistes a França durant el Trienni (Informació al lligall 4MP-82 de l'ADPO).

⁶⁰⁹ El 13 de març de 1823, en un informe del prefecte de Perpinyà al Ministre de l'Interior francès, assenyalava que al seu departament tenia 4.278 refugiats espanyols (lligall IMP-406 de l'ADPO). El baró de Damas a les seves "*Memoires...*", pàg.206, parla de que el mes d'abril hi havia refugiats als Pirineus Orientals "*4 ou 5.000 Espagnols, presque tous Catalans*" (Baró de DAMAS (edició a cura de Santiago SOBRAQUÉS): "*Memòries del Baró de Damas*" dins Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XIV (1960), pàg.201-227). Finalment, el vice-cònsol de Perpinyà assenyalava que a mitjan març de l'any 1823 hi havia refugiats al Departament dels Pirineus Orientals 6.543 soldats reialistes, la majoria d'ells a les ordres d'Eroles (AHN, Estado, lligall 6.228). Sempre lluny dels 12.000 que assenyalava BARDINA: Origenes..., pàg.404.

⁶¹⁰ Vegeu-ne exemples a la correspondència de la policia amb el prefecte de Perpinyà, cartes amb dates de 12, 13, 22, 24 i 28 de febrer, i 2 de març de 1823 (ADPO, lligall 4MP-82 i IMP-288).

⁶¹¹ Successos..., pàg.33: "*fèrem salba y cantàrem un felis tedèum per haber goñat la[s] fortalases de la Seu de Orgell, que fou gran noticia per los liberals y mol afligide per los despòtichs serbils.*".

Seo de Urgel por el valiente general Mina, i La huida de la Regencia de Urgel y las desgracias del P. Llibori⁶¹². A Tarragona se celebrà la presa de la Seu pels constitucionals, i l'ajuntament adreçà una crida als ciutadans: "*Tarraconenses ya veis como los infames enemigos de la patria quedan abatidos y el triunfo de las armas libres. La única confianza que quedaba a los serviles en la antigua provincia catalana ya no existe. Se ven aterrados, y vosotros Tarraconenses ufanos con las glorias.*"⁶¹³

Mina, un cop conquerits els forts de la Seu, es dirigí a Barcelona, on arribà el dia 10 de febrer, i deixà a Zorraquin al capdavant de les seves forces a la Cerdanya i l'Alt Urgell. A Barcelona Mina procurà aconseguir mitjans econòmics i materials per poder continuar la guerra i expulsar definitivament de Catalunya les partides reialistes. Per aquest motiu es reuní amb la Diputació de Barcelona, a la qual recriminà els continuats enfrontaments amb l'ajuntament i la Diputació⁶¹⁴, i els digué que: "*los temores de una invasión estrangera, y el modo como se habia producido el Rey de Francia en el discurso de abertura de las Cámaras, ecsijian imperiosamente tener aprovisionada de todos los artículos necesarios esta importantísima plaza*"⁶¹⁵. A mitjan mes de febrer, Mina tornava a sortir de Barcelona en direcció a Vic on instal·là el seu quarter general i reorganitzà el seu exèrcit: Zorraquin continuava com a cap de la Plana Major, José María Peon comandava la primera divisió, Milans la segona, Josep Manso la tercera, Antonio Roten la quarta, Manuel Gurrea la cinquena, Leoncio Bárcena la de reserva, Esteva Llobera era cap d'una brigada de la segona divisió, Fernando Butrón, segon comandant general del setè districte, José Bellido, comandant general de Lleida, Pablo Mier, governador de Vic, Santos San Miguel, de Figueres⁶¹⁶. Des de Vic, en una ofensiva combinada amb Milans, anaren estrenyent el territori on actuaven les partides reialistes d'oest a est i de sud a nord, fins foragitar-les de Catalunya⁶¹⁷.

A mitjan mes de març, com assenyalava Mina, els reialistes havien estat batuts arreu de Catalunya: "*sobre todos los puntos en que iban operando las divisiones viéronse obligados los facciosos a lanzarse en el territorio francés para liberarse de*

⁶¹² També es va publicar un imprès del qual en desconexim l'autor: Caída de la Seo de Urgel, diálogo entre un militar de la división de Mina y dos paisanos de Barcelona, Barcelona.

⁶¹³ Acuerdos, 1823-I, vol.30, sessió de 6 de febrer, doc. 143 (AHMT).

⁶¹⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 de febrer de 1823, fol.167.

⁶¹⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 13 de febrer de 1823, fol.450.

⁶¹⁶ MINA: Memorias..., I, pàg.404.

⁶¹⁷ MINA: Memorias..., I, pàg.410-413. També SAN MIGUEL: Vida..., III, pàg.33-34.

caer en nuestras manos”⁶¹⁸. I el 18 de març comunicava al govern que “la mayor parte de la facción que infestaba estas provincias, en unión con sus jefes, queda ya dentro del territorio francés”⁶¹⁹. Això és el que va fer dir a Villèle en una carta a Chateaubriand que:

*“L’armée de la foi a été refoulée en France par celle de Mina: environ 3.000 soldats royalistes passent en ce moment de Bourg-Madame à quelque autre point de la frontière, par lequel ils vont rentrer en Espagne. Mina n’avoit pas plus de 6 a 7.000 hommes, qu’il a établis à Puicerdà, où il en pourra pas rester, car déjà les guerrillas le tracassent sus ses derrières. Mais il résulte de ces événements, et il est avoué par tous les Espagnols que nous voyons, que jamais les royalistes espagnols, même alors que les autres gouvernements les aideroient, ne pourraient faire la contre-révolution en Espagne sans le secours d’une armée étrangère; il paroît aussi que la direction politique indiquée comme ralliement par la régence étoit trop exclusive pour réunir des masses suffisantes et sur tous les points de la Péninsule.”*⁶²⁰

De fet, el mateix havia passat a Navarra on també havien perdut el fort d’Irati. Només restaven partides importants al País Valencià i a l’Aragó⁶²¹. Una situació que es combinava amb el canvi de ministre d’afers estrangers de França, Montmorency, per

---

⁶¹⁸ MINA: *Memorias...*, I, pàg.411. Vegeu també GALLI: *Memorias...*, pàg.77.

⁶¹⁹ MINA: *Memorias...*, I, pàg.411. LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.330, ha assenyalat: “en Cataluña, allí donde ardía más viva y se mostraba más imponente la llama de la rebelión, allí donde los facciosos habían establecido ya una regencia a nombre de Fernando VII absoluto, allí donde alentaba a las bandas de la fe la protección de la vecina Francia; merced a la inteligencia, al denuedo y a la actividad de Mina y de otros caudillos constitucionales, ganaban brillantes triunfos y cobraban preponderancia las armas de la libertad, y se obligaba a la Regencia de Urgel a huir desfavorida y a buscar un asilo en el vecino reino”.

⁶²⁰ Carta a Chateaubriand datada a París el 10 de desembre de 1822 reproduïda a CHATEAUBRIAND: “Congrès...”, pàg.82-83. Vegeu també BAYO: *Historia...*, III, pàg.46 i FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: *Estudio...*, I, pàg.143, que també cita a Alcalá Galiano: “la guerra civil iba prósperamente para los constitucionales, a punto de poderse afirmar que sin el auxilio de fuerza extraña la de sus contrarios, los parciales de la monarquía absoluta, no habrían bastado a vencerlos”. El reialista J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.252, assenyalava que sense l’ajuda dels francesos, tot i que els reialistes haguessin estat units, difícilment haguessin aconseguit guanyar la guerra: “más confesamos francamente que aún así les había de costar muchos sacrificios y mucha sangre, y que los pueblos hubieran llegado a aburrirse de tanta contribución y trabajos con que frecuentemente eran afligidos.” Una opinió semblant manifesta CAPEFIGUE: *Récit...*, pàg.34-35: “mais lorsque l’union entre les différents chefs des troupes royales et la Régence eut cessé d’exister, alors les soldats de la Foi n’eurent plus ni moyens ni volenté de tenter d’importantes entreprises; réduites à n’être plus que de simples guerrillas, elles furent facilement repoussées par les armées régulières et disciplinées de Mina. Dans cette triste situation, les soldats de la Foi cherchèrent un refuge en France; ils désespéroient même de la cause qu’ils avoient si noblement embrassée, lorsque le discours du Roi de France vint ranimer leur ardeur.” Vegeu també ENSAYO imparcial..., pàg.152: “Sin embargo la campaña de Mina de 1822 en Cataluña y los preparativos hechos por todas partes, indicaban que en la primavera de 1823 habrían quedado deshechas y aniquiladas todas las partidas que andaban levantadas en contra de la Constitución, a no haberse cruzado las tropas francesas; y sobre la sangre de aquellos infelizes se habría levantado el trono asolador del terrorismo”. La mateixa opinió a MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.188: “Las facciones armadas, que acosaban Cataluña, Aragón, Vizcaya, Navarra, Cuenca y Castilla, habían tenido que ceder el Campo al ejército Constitucional al fin del año de 1822, y principios de 1823”. LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.332 també assenyalava que malgrat la guerra civil “las libertades españolas no habrían perecido, sin el impulso distante que vino de fuera, si los gabinetes extranjeros no hubieran resuelto consumir en España una gran iniquidad”.

⁶²¹ ALACALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.207.

Chateaubriand, decididament partidari de la intervenció francesa a Espanya⁶²².

Les partides reialistes restaven reduïdes a la seva mínima expressió, sovint reduïdes a grups d'una cinquantena d'homes i actuant més com a partides de bandolers que no pas reialistes, interceptant correus, atacant masies, etc. en tenim constància a l'Anoia, Penedès, Vallès i a la Conca de Tremp⁶²³. En aquest cas però, es tractava de petites partides, que difícilment superaven la trentena d'homes, més abocats a la vida de bandolers que de guerrillers reialistes. Aprofitant això, els liberals mantindran la denominació de "gavilla" però canviaran el títol de "facciosos" pel de "ladrones"⁶²⁴. Conseqüentment, a mitjan mes de gener, les Corts aprovaven la creació de companyies de caçadors voluntaris (coneguts com a miquelets i pesseters), per tal de "*perseguir a los salteadores de caminos, facciosos y toda clase de malhechores, y auxiliar a las autoridades a fin de conservar el orden público en las provincias*"⁶²⁵. El diputat català Adan fou un dels principals defensors d'aquesta mesura: "*el ejército permanente, como destinado a otras muchas atenciones, no basta para perseguir a pequeñas partidas de facciosos y malhechores; y seguramente que si la persecución de ellas se confiase al ejército permanente, cada día recibirían más incremento, al paso que las tropas perderían en esta clase de guerra su disciplina y subordinación*".

La mateixa Regència es va veure obligada a dirigir-se als seus caps de partida recriminant-los les arbitrietats que cometien als pobles que ocupaven -"*Siendo repetidas las quejas que recibe diariamente S.A. de las arbitrariedades y esacciones cometidas diariamente por algunos individuos pertenecientes a las divisiones realistas*"-, i demanant-los que tinguessin "*el mayor esmero en la conservación de la*

⁶²² BAYO: *Historia...*, III, pàg.46, assenyala que l'entrada de Chateaubriand "*hechura de la Santa Alianza, dio más peso en el gabinete de Luis XVIII a los partidarios de la guerra, que después de la arrogante respuesta de San Miguel parecía inevitable*". Per la posició de Chateaubriand vegeu GONZÁLVIZ FLÓREZ: "Chateaubriand ...", pàg.79, on assenyala que "*España resultó la víctima propiciatoria y coyuntural, la fácil presa, en busca de una victoria para consumo interno y prestigio exterior. Lo que a Chateaubriand le movía hacia semejante aventura no eran sus pretendidas ideas contrarrevolucionarias, a la manera de un Montmorency y los Chavaliers de la Foi; únicamente un nacionalismo ardiente, conjugado con su apoyo pleno a la Restauración de Luis XVIII y sus convicciones monárquicas*". Chateaubriand es convertirà el mes de gener en ministre d'afers estrangers de França i intentarà primer una solució pactada amb els liberals moderats encapçalats per Toreno de canviar la Constitució per una mena de Carta Atorgada i fer dues Cambres. Vegeu FONTANA: *La fi...*, pàg.198.

⁶²³ Pel Penedès i l'Anoia vegeu ACA-RA, Registre 1.421, fol.94 (6 d'abril de 1823), expedient 172, caixa 23. Pel Vallès ADB, lligall 46, expedient 7 (8 de març de 1823).

⁶²⁴ *Diario de Barcelona*, d'1 i 19 de desembre de 1822 i de 27 de març de 1827. Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.188-189. Partides de "Pep mocaire" i de l'Almirall al Baix Penedès i la d'en "Lleó" a l'Alt Penedès, la Piera i Olesa que voltava per l'Anoia, la d'en "Brugaire" al Garraf.

⁶²⁵ *DSC*, ext.1822-1823, pàg.1.335-1.337, sessió 106 de 15 de gener.

disciplina militar, para que de este modo cesen los clamores de los pueblos y las quejas de los particulares”⁶²⁶. Un dels caps reialistes dels quals hi havia més queixes era Benet Plandolit, tal i com manifestava Tomàs Costa: “*habiendo ya llegado también a los oídos de la Regencia algunas quejas de usted*”⁶²⁷. Però Benet Tristany també es distingia en aquests afers. La partida de Benet Tristany, que s’estava a començaments de 1823 al Berguedà, imposà el seu particular terror als pobles que controlà, com mostra el cas de Borredà on s’estigué des del 27 de gener fins el 2 de febrer de 1823, exigint 2.000 racions i 5 unces d’or, a més de demanar préstecs a alguns particulars i saquejar cases, aconseguint que paguessin més de tres-cents duros. Després hi tornà:

*“El día 5 del mismo febrero [1823] a las 3 de la tarde volvió a comparecer [Benet Tristany] unido con la división de Miralles mandada por Mn. Cristofol, a poco rato de estar en esta el Ayudante Serna que no sabemos a que partida de las dos pertenecía pidió 2.100 pecetas dentro el término de media hora o el Bayle afusilado y el pueblo saqueado; mientras se hacían las diligencias para aprontar el pago, empesaron el saqueo de muchas casas y habiéndose reconvenido al referido Ayudante para que pusiese la tropa al orden, pues que ellos mismos quitaban los medios de poder efectuar el pago respondió que sino le aprontaban inmediatamente lo pedido daba el saqueo general y fusilaba luego al Bayle. En fin se hubo de aprontar el gran pago aquella misma tarde (que se lo repartieron el referido ayudante y Mn. Tristany como consta al recibo de los dos), cosa que se creía imposible el poderlo efectuar por ser un Pueblo mísero haber tenido que suministrar y pagar tanto los 7 días primeros que estuvo Tristany y a más ser un Pueblo de tránsito que quasi todos los días teníamos que suministrar a partidas realistas pero la gente hicieron quasi más de lo que pudieron para librarse del saqueo y salvar la vida del Bayle, pero lo sensible es que nada de esto se logró porque el Bayle tubo aun que escaparse valiéndose del vino para Subornar la guardia. A más hubo muchas casas enteramente saqueadas y a otras que iban los soldados a hacerlos sacar el dinero y habiendo ido una Mujer a dar parte a Mn. Tristany diciéndole que pusiese remedio a su Casa que todo le robaban le respondió [que] todavía no hacían lo Bastante. A otras dos mujeres después de haverles saqueado enteramente la Casa las tubieron atadas por las Calles hasta la noche que se las llevaron a Alpens y allí tubieron que pagar 25 duros para que las soltasen. En fin el desorden grande hasta las diez de la noche que se marcharon con dirección a Alpens.”*⁶²⁸

L’anònim reialista J.M.R. descriu de forma pessimista la situació dels reialistes a Catalunya el primer trimestre de 1823:

“Atacados en todas partes, por diferentes puntos y por fuerzas superiores, solo hallaban algún mal asilo entre las peñas de los nevados Pirineos o en sus faldas. Esto hacia que sintiesen mucho más el invierno que fue muy riguroso. Hambre, frío, cansancio y todo lo más incómodo en una guerra lo sufrieron los realistas desnudos, sin pan ni hospitales, que es lo peor de todo, con una constancia que no tiene ejemplar. [...]”

Diferentes divisiones realistas habían pasado a Francia aunque no se viesen obligadas a ello. Algunas permanecieron allí hasta la entrada de los franceses, otras entraban en España según les convenía, por lo que eran pocas las fuerzas que tenían en la provincia. Ocupados y fortificados por los liberales los puntos de Olot, Ripoll y otros varios con la viva persecución que padecían de parte de las divisiones que estaban encargadas de su exterminio apenas

⁶²⁶ Circular datada a Ribelles el 28 de febrer de 1823 (reproduïda per MINA: Memorias..., I, pàg.409).

⁶²⁷ Carta de Tomàs Costa a Benet de Plandolit, datada a San Llorenç de Sardans el 22 de febrer de 1823 (reproduïda per MINA: Memorias..., I, pàg.408-409).

⁶²⁸ Queixa de l’ajuntament de Borredà a Eroles amb data de 7 d’agost de 1823 (AHCM, lligall 62, carpeta “exèrcit reialista”).

podían tener un punto fijo. [...].

Casi se puede decir que a tan grande ruido de armas, sucedió en todo el Principado un profundo silencio, pues rendidos los fuertes de Urgel, la mayor parte de los realistas se retiraron a Francia, fuese por orden superior con el fin de formar batallones y enseñarles el manejo del arma que es lo más probable, o fuese porque distribuidas en varios puntos las tropas que formaban el bloqueo de Urgel no tuviesen donde subsistir. [...].

En esta época no había más realistas en Cataluña que los de Miralles y Busoms que andaban huyendo de los constitucionales por las cercanías de Solsona y Berga [...]. Todos los demás estaban en Francia instruyéndose en el manejo del arma, formando de todos ellos diez o doce batallones de mil hombres cada uno. [...].

De modo que a excepción de la montaña, apenas sabían los realistas donde poner el pie, o en donde alojarse. Balaguer, Tremp, Puigcerdà, Solsona, Berga, Ripoll, Olot y otras muchas, estaban a la disposición de sus respectivos comandantes de armas, quienes estendiendo su mano de hierro a las poblaciones comarcanas, les hacían experimentar todo el peso de la tiranía constitucional. Aquí robos, allá violencias, multas en este pueblo, prisiones en el otro, delaciones en una parte, proscripciones en otras y en todas mil veces repetido el horrendo asesinato, hacían de la hermosa Cataluña el teatro de toda especie de desastres.”⁶²⁹

No obstant, el 19 de febrer la Regència, que havia sortit de Catalunya tant aviat com Mina inicià la seva campanya, va trametre una nota a les seves divisions manifestant-los que, si bé era cert que “*algunas divisiones realistas han entrado en Francia sin ser acosadas por el enemigo*”, manava que “*por punto general que ninguna de las que componen el ejército de Cataluña puedan penetrar en Francia sino en el único caso de verse acometida por una fuerza superior y sin arbitrio para proporcionarse otra retirada hacia el interior de España*”⁶³⁰. Les ordres que rebien els caps de partida que encara restaven a Catalunya era que havien de mantenir-s’hi a tota costa, tot prometent-los que “*todo se va aparejando en Francia, que vienen dineros, fusiles y municiones para darnos*”⁶³¹.

Una opinió que contrastava amb la del vice-cònsol de Perpinyà que deia en el seu informe de mitjan desembre: “*ya nadie duda de que la facción en Cataluña está completamente destruhida. Sin embargo sus jefes hacen lo posible por sostener el camino de la chusma que les sigue, y con este objeto les hacen esperar que en Navarra y Bizcaya, para donde dicen van a organizar una expedición, vengarán los ultrages que acaban de recibir en aquel antiguo principado*”⁶³². A més, segons el cònsol espanyol a Baiona, “*siguen las desavenencias entre las regencias de los facciosos, siguen con animosidad*”. Encara el mes de març continuaven els enfrontaments entre els dirigents

⁶²⁹ J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg. 176, 188-198, 211-212 i 214.

⁶³⁰ Datada a Perpinyà el 19 de febrer de 1823 (reproduïda per MINA: *Memorias...*, I, pàg. 408).

⁶³¹ Carta de Tomàs Costa a Francesc Sastre datada a Sant Llorenç de Sardans (reproduïda per MINA: *Memorias...*, I, pàg. 408).

⁶³² Informe de José María Ruiz Sainz amb data de 14 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

reialistes, cosa que afavoria la indisciplina dels seus soldats. No anaven millor les coses a Navarra on, segons el mateix cònsol, els reialistes “*persiguen y maltratan a los oficiales que reconocen a O'Donnell por Gefe*”. Potser per això s’hi dirigí el Trapense, a mitjan mes de febrer⁶³³.

Com reconeixia el mateix Eguía i d’altres caps reialistes, tot i que culpant a la Regència, la situació a començaments de 1823 era força difícil pels reialistes:

*“De tal conducta el resultado natural ha sido el que lloramos: presa de nuestros enemigos la inmortal obra de los realistas de Cataluña; la destrucción de los de las Provincias Vascaas, cuya previsión les impidió el reconocerle; la División y el descontento en los de Navarra; la desolación de multitud de pueblos y millones de familias errantes en lo interior o mendigando en lo exterior; la decadencia del espíritu público y la introducción en fin de un cisma político entre los buenos Españoles emigrados y no emigrados.”*⁶³⁴

Una proclama anònima de finals de 1822 reconeixia implícitament que aquesta situació era extensible a tota Espanya:

*“Españoles! ¡Hasta cuando habéis de sufrir el pesado yugo que os ha impuesto una facción impía, y habéis de arrastrar las cadenas vergonzantes de unos hombres sin moralidad, sin amor a su patria y sin religión! ¡Hasta cuando vuestro brazo fuerte, que en otro tiempo fue el terror de Roma, y que en los nuestros deshizo el cetro de hierro del inhumano e impío Napoleón, ha de permanecer tímido y cobarde para no romper los funestos lazos con que estáis aprisionados! ¡Hasta cuando habéis de continuar en ese adormecimiento funesto, en ese profundo letargo y en esa parálisis mortal! ¡Que se ha hecho de aquel valor heroico, de aquella intrepidez asombrosa, de aquella firmeza invencible, de aquellos sentimientos de honor, de religión, de patriotismo, de lealtad a vuestro Rey con que en todas épocas se han distinguido vuestros progenitores! ¡Que de aquel noble entusiasmo, y de aquel amor sin igual que habéis manifestado con tanto heroísmo en una guerra tan cruel y ominosa para defender los derechos de la religión, de la patria y del Rey, que ha sido siempre el objeto más apreciable de vuestros trabajos y de vuestros sacrificios!”*⁶³⁵

IX.5.2 Els problemes a la rera guarda constitucional

A Barcelona, mentrestant, hi regnava un sentiment patriòtic-liberal, i les desfilades militars eren la constant als crits de “*Visca el poble sobirà*”, “*Visca la Constitució i la unió*”, i “*Visca el rei constitucional*”⁶³⁶. Aquest sentiment, però, no es correspondrà amb un excessiu compromís bèl·lic per part dels seus habitants. Així, l’ajuntament de la ciutat comtal demanarà a la Diputació de fer els serveis de la plaça per

⁶³³ Cartes de 13 i 17 de febrer i 10 de març de 1823 (AHN, Estado, lligall 6.156). El 15 de febrer de 1823 el Trapense publicà una PROCLAMA del Hermano fray Antonio Marañón, el Trapense, a los amantes de su Religión y Rey, dirigida als bascos i cridant-los a la lluita contra els constitucionals: “*todos los que podéis manejar un arma, venid*”.

⁶³⁴ Exposició al rei amb data d’1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.20v.)

⁶³⁵ GRITO de un español verdadero a toda la Nación, s.d. [possiblement de finals de 1822], un exemplar a l’APR, PRFVII, vol.21, fol.143

⁶³⁶ Vegeu Successos..., pàg.29. El 19 de març de 1823 s’inaugurà un monument a la plaça de la Constitució que simbolitzava el temple de la llibertat (CRESPI: Diario..., dia 19 de març de 1822).

part de la MNV, perquè la tropa pogués sortir a perseguir els facciosos⁶³⁷. És en aquest context que es desenvolupa una aferrissada repressió sobre el món eclesiàstic, com assenyala l'anònim redactor dels Successos de Barcelona: “en estos dias encara anàben portan fraras y serbils de fora”⁶³⁸, i que tingué la seva màxima expressió en l'afusellament el 17 de novembre de 1822 d'un grup de religiosos als Tres Roures⁶³⁹. Però paral·lelament s'intentà complaure el sentiment religiós amb la portada de la imatge de la verge de Montserrat, primer a Martorell, i després a Barcelona (6 de gener de 1823), amb l'objectiu que aquesta mítica imatge no caigués a mans dels reialistes⁶⁴⁰. La imatge estigué exposada a la catedral de Barcelona durant vuit dies perquè els seus habitants la poguessin visitar, i es servaria d'ara endavant a l'església de Sant Miquel⁶⁴¹.

Pel que fa a l'assassinat dels Tres Roures, el dia 16 de novembre, a les nou del vespre, anaren a buscar a la gent a casa seva amb l'engany que Roten els volia veure, i se'ls emportaren al convent de Sant Domènec convertit en quarter. A les dues de la matinada del l'endemà dia 17, el regiment de Canàries els va fer sortir de la ciutat, i al cap de dues hores arribaren al “Mesón del Brunet”. Després de fer-los baixar dels cavalls foren portats per un camí i al cap d'un quart d'hora al crit de “facciosos” els afusellaren. El dia 17 a les tres de tarda es tocà generala a Manresa, i es desarmà a les dues companyies de Granaders i caçadors

⁶³⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 3 de gener de 1823.

⁶³⁸ Successos..., pàg.28.

⁶³⁹ Vegeu Ignasi MARCH: Relación suscinta que contiene lo que se ha verificado en la Ciudad de Manresa en obsequio de sus veinte y cuatro víctimas sacrificadas en el lugar de los Tres Roures por los revolucionarios, hasta el 18 de noviembre de 1825 en que fueron colocadas solemnemente en su nuevo Panteón que al efecto les ha construido la piedad de sus hermanos, Manresa, Ignasi Abadal, 1825, i EL DIA diez y siete de noviembre de 1822, o sea breve resumen del asesinato de las 24 víctimas de la ciudad de Manresa y demás circunstancias que acompañaron a hacer más fúnebre aquel horroroso día por D.I.M.C hacendado natural de la misma ciudad, Manresa, Ignasi Abadal, 1824; Silvestre de BARCELONA: Monumento fúnebre-gozoso. Los siete religiosos capuchinos sacrificados atrozmente, en el lugar que llaman Tres Robles, publicando la tiranía de los malos, y al efecto de los buenos, Manresa, Martí Trullàs, 1825, Tomàs BOU: El verdadero y más monstruoso fanatismo que han conocido los siglos. Oración fúnebre que en las honras funerales hechas el día diez siete de Noviembre de mil ochocientos veinte y cinco con motivo de la colocación en el nuevo panteón de las veinte y cuatro víctimas de la Ciudad de Manresa sacrificadas por el furor constitucional en el diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y dos, dijo el M.R.P.Fr. .... lector de Sagrada Tehología en el Colegio de PP Dominicanos de la Ciudad de Solsona, Manresa, Ignasi Abadal, 1825.

⁶⁴⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 3 de gener de 1823, fol.339-340. Sobre aquesta qüestió vegeu AdiocB, “Expedientes e Informaciones”, caixa 1823, expedient 742. Vegeu, també, CRESPI: Diario..., dies 6 i 15 de gener de 1823.

⁶⁴¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823. Quan les coses anaven maldades, a finals de març de 1823, la Diputació no tingué inconvenient en demanar que la corona de la verge de Montserrat passés al Crèdit Públic per vendre-la i recollir diners per l'exèrcit (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 26 de març de 1823). De fet Montserrat havia estat abandonat pels monjos els 15 de novembre, i era un reducte del reialistes que facilitaven plom per fer bales (El Indicador Catalán, núm.280, de 16 de novembre de 1822, pàg.3).

que havien restat després de la dissolució de la Milícia de Manresa, al·legant que: “*Los individuos que componian aquellas compañías eran Facciosos como que todos los dias estaban pasándose a ellos, que cuando los llamaban para perseguir a los enemigos de la Patria se negaban a salir, y por último que siempre se habían negado a asistir a la ejecución de la muerte de los hijos espureos de la nación.*”⁶⁴² Tot i que sovint s’ha fet incidència en aquesta data com un assassinat de religiosos, només ho eren tretze dels vint-i-quatre (deu del clergat regular i tres del secular); els altres onze eren comerciants, menestrals, fabricants i regidors reialistes, i constituïen la trama civil de la contrarevolució a Manresa, com demostra l’afirmació dels propis reialistes que aquests “*sugetos se distinguieron en las elecciones de alcaldes y regidores para el año de 1822, procurando en cuanto estuvo de su parte el que estos empleos recayesen en personas de bondad, honradez, y amantes decididos de Su Real Magestad que Dios guarde.*”⁶⁴³

L’assassinat dels Tres Roures va tenir en el mateix Trienni efectes propagandístics per un i altre bàndol. Els liberals exaltats el consideraven un escarment merescut pels conspiradors, mentre que els reialistes convertiren les víctimes en màrtirs de la causa, que posteriorment incorporarien a la seva els carlins en les seves diades reivindicatives⁶⁴⁴. Els reialistes atorgaren el qualificatiu de “*nuevo Robespierre*” i

⁶⁴² El Indicador Catalán, núm.289, de 25 de novembre de 1822, pàg.2, parla de la conjuració de Manresa en que uns 30 milicians s’havien passat als facciosos, i d’alguna manera justifica els assassinats.

⁶⁴³ La llista dels assassinats es: Francesc Tallada (de Tamarite) de 60 anys, autor d’unes “Memorias sobre la historia de Manresa”; Dr. Josep Bohigas (Manresa) de 53 anys; Dr. Francisco de Asís Font i Ribot de 40 anys, negociant; Rven. Ignasi Freixa, perceptor de llatinitat al convent dels jesuïtes, ecònom de Sant Joan de Vilatorrada de 29 anys, Rven. Ignasi Giralt, mestre de gramàtica llatina a Santpedor de 32 anys; Rven. Joan Origoitia, professor d’humanitats a Itàlia i Manresa, de 80 anys; Valentí Oliveres, superior carmelita, predicador i confessor de 48 anys; Jaume Soler, carmelita, de 42 anys; Leandro de Palou, caputxí, guardià de Manresa de 45 anys; Fèlix de Verdú, ex-guardià caputxí, missioner apostòlic de 55 anys; Franciesc de Barcelona, ex-guardià de caputxins, predicador de 50 anys; Fèlix d’Igualada, caputxí de 29 anys; Gerard de Barcelona, caputxí, comissari dels terciaris, infermer de 48 anys; Josep de Tarragona, caputxí de 30 anys; Fèlix de Berga, caputxí, missioner de 62 anys; José Altamira, germà de les Monges Caputxines, de 50 anys; Joan Baptista Vilaseca, regidor reial de 53 anys; Ignasi Font, dedicat al temple, de 55 anys; Antoni Camps, ex-capità de les Milícies Locals adictes al Rei, industrial de 48 anys; Ignasi Noves, negociant de 55 anys; Maurici Brossa, serraller de 65 anys que tenia un fill a les partides reialistes; Joaquim Oliveró, tintorer de 53 anys; Magí Fransoy, sastre de 40 anys.; Jaume Miralles, perit comercial de 42 anys. La informació a EL DÍA DÉEZ Y SIETE..., pàg.15 per la cita. Vegeu també J.M.R.: Memorias..., II, pàg.114-130.

⁶⁴⁴ Un cop restaurat l’absolutisme, el 17 de setembre de 1823 es formà una Junta a Manresa integrada per Pere Comes i Claret (regidor President); Domènec Bohigas, Ignasi Pons, Josep Freixa, Francesc Giralt, Jaume Miralles, Ignasi March (vocal, secretari) i nou religiosos, per tal de preparar un monument a les víctimes, col·locant-se la primera pedra el 17 de novembre, amb sermó de M.R.P. Frai Domènec Bruguera, mestre de teologia dels dominics. Un any més tard se celebraren els elogis fúnebres (17 de novembre de 1824) a càrrec del R.P.Fr. Silvestre de Mataró, lector de Sagrada Teologia, caputxí (EL DÍA DÉEZ Y SIETE..., pàg.7-18). Successivament s’anaren celebrant elogis fúnebres, vegeu MONUMENTO fúnebre-gozoso. Los siete religiosos capuchinos sacrificados atrozmente, en el lugar que llaman: tres roures, publicando la tiranía de

“antropófago” a Roten⁶⁴⁵, però serà el dominic Tomàs Bou qui dediqui a Roten els epítets més sagnants:

*“Oh Roten! tu nombre será para Manresa lo que el de Robespierre para la Francia. Tu viniste a poner el sello a las más negra felonía, que estaba maquinándose en los clubs subterráneos de las logias masónicas establecidas en esta Ciudad para eterno aprobio de sus iniciados. Si, aquel monstruo fanático, profundamente feroz, de quien puede decirse, lo que de Cromvel un autor, que no tuvo otra unión con los demás hombres, que una impulsión predominante con que se los hacia compañeros en los crímenes, de los cuales solo él sacaba fruto.”*⁶⁴⁶

Un informe anònim reialista acusa a Roten de ser “la figura principal al lado de la que se menearon muchos de los sujetos sin corazón y de los que no hemos podido fijar su número ni su nombre por haber desaparecido del archivo la mayor parte de documentos que hacían referencia a aquellos tiempos”, i al qual s’atribuïa també un paper important en l’assassinat del bisbe de Vic⁶⁴⁷. Per la seva banda, l’hisendat de Manresa Ignasi March, que es convertirà en el principal apologista del martirologi dels Tres Roures, lligarà la història de la reconquesta a la lluita reialista durant el Trienni, una seqüència que continuaran els carlins i els franquistes, afegint-hi noves epopeies:

*“La larga espada de Pelayo [Los Españoles] y la terrible fracisca de Meroveo [Los Franceses] manejadas diestramente por manos hábiles y protegidas del Dios de los Ejércitos, derribaron de un solo golpe el orgulloso árbol del entronizado libertinage. Al terrible sacudimiento que causó la caída de este nuevo Coloso, los infelices Catalanes y entre ellos los siempre leales Manresanos despertaron del profundo letargo de la opresión y de la muerte; y las consoladores voces de “Viva la Religión, viva Fernando”, sucedieron a las ominosos del trágala insultador. ¿Quien puede recordar sin derritirse el corazón de ternura y alegría aquel por siempre grande día 21 de Mayo de 1823? [entrada de les tropes aliades comandades pel general Donadieu]. [...] Apenas el estandarte de San Luis se desplegó magestuosamente en los Muros y Torres de Manresa, sus leales moradores corrieron a tropel a ampararse bajo su sombra. En solos cinco días setecientos brabos mancebos se apresuraron a inscribir sus nombres en las filas de la lealtad, y empuñaron el terrible fusil resueltos primero a morir con gloria que a dejarlo con vilipendio.”*⁶⁴⁸

los malos, y el afecto de los buenos. Discurso que en la muy solemne traslación y sumtuosísimas exequias de las XXIV víctimas manresanas, inmoladas simultáneamente al furor de la impiedad, el día XVII de Noviembre de MDCCXXII. Pronunció el P. Fr. Silvestre de Barcelona, ex-lector capuchino, el día 19 de noviembre de 1825, y tercero de los funerales: función especial., Manresa, Imp.Martín Trullás, sd. [1825].

⁶⁴⁵ EL DIA DIEZ Y SIETE DE NOVIEMBRE DE 1822, O SEA BREVE RESUMEN DEL ASEGINATO DE LAS 24 Víctimas de la ciudad de Manresa y demás circunstancias que acompañaron a hacer más fúnebre aquel horroroso día. Por D[on].I[gnacio].M[arch].C hacendado natural de la misma Ciudad; Manresa, Ignacio Abadal, 1824. Pàgines 3 i 4 per les cites.

⁶⁴⁶ EL VERDADERO y más monstruoso fanatismo que han conocido los siglos. Oración fúnebre que en la shonras funerales hechas el día diez y siete de Noviembre de mil ochocientos veinte y cinco con motivo de la colocación en el nuevo panteón de las veinte y cuatro víctimas de la Ciudad de Manresa sacrificadas por el furor constitucional en el die y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y dos. Dijo el M.R.P.Fr. Thomas Bou, Lector de Sagrada Theologia en el Colegio de PP Dominicos de la Ciudad de Solsona, Manresa, Ignacio Abadal, s/d [1825].

⁶⁴⁷ Manuscrit “Antecedentes de los sujetos que según se cree tomaron parte en la causa de los asesinatos del día 17 de Noviembre de 1822 en los tres roures” (AHCM, carpeta “Crònica de la ciutat. Tres Roures”). Aquest fets provocaren a posteriori una polèmica entre Mina i l’auditor de guerra de Barcelona Saiz de Castellanos (MINA: Memorias..., II, pàg.16-19).

⁶⁴⁸ RELACION sucinta que contiene lo que se ha verificado en la Ciudad de Manresa en obsequio de sus veinte y cuatro víctimas sacrificadas en el lugar de los Tres Roures por los revolucionarios, hasta el 18 de

La divisió entre maçons i comuners fou aprofitada pel rei que el mes de febrer, al tancar-se la legislatura extraordinària, deposà el ministeri San Miguel i en nomenà un de comuner en el seu lloc, integrat per Álvaro Flórez Estrada, Antonio Díaz del Moral, Ramón Romay, José Mª Torrijos, José Zorraquin, i Lorenzo Calvo de Rozas. Immediatament esclatà un aldarull que exigia el nomenament d'una Regència (per espantar al rei) i la reposició del govern caigut. Aquest darrer era el veritable objectiu dels seus instigadors, els maçons, per salvar el seu ministeri, cosa que finalment aconseguen, ja que el nou ministeri no pogué ocupar els seus despatxos, perquè les circumstàncies polítiques (trasllat a Sevilla) i el vell ministeri ho impediren, en suspendre indefinidament la lectura de les seves Memòries ministerials⁶⁴⁹. El canvi del Ministeri San Miguel motivà una queixa del Cap polític de Girona, Josep Perol, al rei:

“Con indecible sorpresa han sabido los habitantes de esta provincia, la remoción entera del Ministerio que V.M. acababa de decretar, si el heroísmo y voto firmemente expresado por los de la capital de la Monarquía, no hubiese movido a V.M.: a reponerlos interinamente en sus destinos. Cuando amenazados de un Gobierno extranjero, unian todos sus deseos y repetian sus juramentos de morir o ser libres, no esperaban, no, los Españoles, ver reproducidas las desagradables ocurrencias que en marzo de 1821 agitaron la España, ni podían creer que V.M. diese oídos a pérfidos consejeros que con sus inicuas maquinaciones tratan de sumir a la Patria en un pliego de desdichas, y aniquilar el trono de V.M.. [...]. La fatalidad quiere que las sugerencias de aquellos malvados encuentren acogida o por mejor decir, sorprendan el corazón de V.M., y sin considerar los males que desde la niñez han hecho sufrir a V.R. perosna, os dejáis llevar por ellos, y ponéis la Patria al borde del precipicio. [...]; conserve V.M. a unos Ministros que acreedores del aprecio de los buenos, se han hecho dignos del lugar que ocupan por su patriotismo, por sus conocimientos y por la energía que en circunstancias tan críticas como difíciles han desplegado; consérvese la venturosa armonía que reinaba entre el Gobierno y el cuerpo legislativo, y entre ambos poderes con el pueblo, tan interesante en el día en que va a empezar la legislatura ordinaria.”⁶⁵⁰

A la ciutat de Tarragona es mantenia l'enfrontament entre l'ajuntament, que representava el sector moderat, i la MNV i el periòdic El Vigilante Tarraconense, que representaven els sectors radicals. A començaments de febrer esclatà de forma oberta el conflicte, quan es publicaren en aquest periòdic un seguit de crítiques a les autoritats liberals, i aquestes instigaren un aldarull popular en el qual es cremaren exemplars d' El Vigilante Tarraconense⁶⁵¹, en una acció que l'ajuntament justificà davant el Cap polític, dient que es tractava d'un:

---

noviembre de 1825 en que fueron colocadas solemnemente en el nuevo Pantheon que al efecto les ha construido la piedad de sus hermanos. Ignacio March, secretario de la Junta. Manresa, Ignasi Abadal, s/d [1825].

⁶⁴⁹ Sobre aquests fets vegeu GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg. 738-743.

⁶⁵⁰ “Gobierno Político de la Provincia de Gerona”; Girona, 6 de març de 1823.

⁶⁵¹ Concretament en El Vigilante Tarraconense, núm.85, de 4 de febrer de 1823.

*“Desahogo patriótico, que sin el menor desorden y sin perturbarse en lo más mínimo la tranquilidad, se ha tomado el Pueblo esta noche a las ocho de ella, quemando en la Plaza de la Constitución un ejemplar del Vigilante de este día, que en un apartado del Boletín, bajo el título de Representaciones provoca a las autoridades locales de esta capital.”*⁶⁵²

L'ajuntament aprofità l'ocasió per a desacreditar els redactors d' El Vigilante, dient que:

“Desde que empezó este periódico el constante propósito de sus redactores ha sido turbar, desacreditar y comprometer o precipitar a desórdenes, o a los efectos de un justo resentimiento así a Tarragona como a otros pueblos de su Provincia. Ufanos sus redactores de haber contribuido a fuerza de invectivas y calumnias a la muerte del malhadado General Haro, que a pesar de su avanzada edad y otras desventajas tanto trabajo por la causa de la Patria; de haber ennegrecido la buena reputación y malogrado tal vez los servicios constantes que recibiera la Patria de Valientes e Inteligentes Patriotas; de haber hecho cesar el Periódico Diario de Tarragona que bajo los auspicios de este Ayuntamiento se publicaba.”

Però els enfrontaments no s'aturaren aquí, ja que la divisió traspuava a les files de la Milícia Nacional, entre la Voluntària i la Reglamentària, i encara el Cap polític assenyala que:

*“Varios antecedentes y proposiciones indiscretas vertidas por algunos forasteros ayer noche en el Teatro, y otras de algunos sugetos desconocidos que han entrado esta mañana en Tarragona con la Milicia móvil que viene de Reus, [...], han hecho temer que esta fuerza y alguna más viene para desarmar a la Milicia N.L.V. y hostilizar al pueblo de esta Ciudad.”*⁶⁵³

A començaments de març de 1823 era el Cap polític el que rebia un anònim signat per un “comunero honrado”, amenaçant-lo de mort: *“Muera el traidor del Gefe Politico y sus secuaces que viven a costa del infeliz pueblo, y estos por sus empleos son la tea de la discordia, fomentadores de partidos y enemigos externos de la Milicia móvil”*⁶⁵⁴. Mentre els constitucionals discutien entre ells, a finals de 1822, trenta-vuit homes havien sortit de la ciutat per enrolar-se amb els reialistes⁶⁵⁵.

El 15 d'abril a Barcelona es produïen un seguit d'incidents que acabaven amb l'empresonament a la Ciutadella d'un nombrós grups de veïns, la majoria religiosos acusats també de ser pro-reialistes. L'endemà, dia 16, van treure de la Ciutadella, després de cinc mesos de presó, al bisbe de Vic i a un religiós llec franciscà, Miguel Quingles. Sortiren en direcció a Tarragona, i al passar per Vallirana van manar que sortissin i van ser afusellats i enterrats. L'assassinat del bisbe Strauch⁶⁵⁶, ha estat valorat per Lebrun com a positiu: *“esta medida surtió su efecto completamente, y se puede decir sin exageración que concurrió tanto como las bayonetas y la pólvora a la gloriosa defensa*

⁶⁵² *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 4 de febrer, fol.64, doc.142 (AHMT).

⁶⁵³ *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 7 de febrer, doc.145 (AHMT).

⁶⁵⁴ *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 3 de març, fol.107 (AHMT).

⁶⁵⁵ *Acuerdos, 1822-III*, vol.29, sessió de 29 de novembre, doc.805-809 (AHMT). Vegeu la relació a l'Annex.VII.4, apartat G.

de Barcelona y exterminio de los partidarios”⁶⁵⁷. El dia 17 els presoners del dia 15 foren embarcats, excepte els de Lleida, que els portaren a Tarragona. En aquesta ciutat esclatà un conflicte semblant la nit del 21 al 22 d’abril, quan s’obligà a abandonar la ciutat a alguns veïns acusats de ser pro-reialistes. També marxà de la ciutat en senyal de protesta el general Manso que s’instal·là a Reus “*al parecer incomodado por la ocurrencia de la noche anterior sobre extrañamiento de algunos vecinos*”, i que uns dies més tard (el 24) presentà la seva dimissió com a Comandant de la segona divisió a Mina, que no fou acceptada, al·legant motius de salut⁶⁵⁸.

IX.5.3 El refugi reialista al Departament dels Pirineus Orientals

Fracassades les darreres temptatives al nord-est de Catalunya, els reialistes s’hagueren de refugiar a França. La primera onada entrà per la Cerdanya on els constitucionals arraconaren algunes partides, entrant a França durant el darrer trimestre de 1822 uns tres mil cinc-cents homes, segons les fonts reialistes⁶⁵⁹, i uns dos mil, segons les nostres dades⁶⁶⁰. A finals de 1822 els reialistes havien estat expulsats a França, tant a Catalunya com a Navarra, i els seus punts forts, Irati i la Seu d’Urgell, estaven sota control liberal (excepte els forts que estaven bloquejats), i només restaven partides importants al País Valencià i a l’Aragó⁶⁶¹. A finals d’any, segons les dades del vice-cònsol espanyol a Perpinyà, al Departament dels Pirineus Orientals hi havia entre 4.900 i 5.000 reialistes, i afegia que, de moment, “*han cesado las voces que corrieron de armarlos, y al contrario hace unos dias que no reciben más socorro que el del pan y este escaso, de suerte que se hallan en la mayor miseria, sosteniéndose únicamente de las limosnas que recogen*”⁶⁶². La caiguda de la Seu i la derrota dels reialistes al nord-est

---

⁶⁵⁶ Vegeu FIGUEROLA: *Església...*, pàg.99-122.

⁶⁵⁷ LEBRUN: *Retratos...*, pàg.298.

⁶⁵⁸ *Acuerdos, 1823-II*, vol.31, sessions de 23 i 29 d’abril, fol.173v., doc.361 (AHMT).

⁶⁵⁹ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 12 de desembre de 1822 (M.1.867(II) de la BNM).

⁶⁶⁰ En un recompte fet per l’Administració francesa, a finals de gener de 1823, es dona un total de 1.556 soldats reialistes, 207 oficials i 401 religiosos (total 2.154), com a refugiats catalans als Pirineus Orientals i en unes dades anteriors (finals de 1822) es diu que els refugiats són 567, la majoria dones i religiosos (ADPO, lligall 4MP-339). Aquestes dades són confirmades per un informe del prefecte de Perpinyà en què deia que hi havia 1.408 reialistes refugiats al seu territori, dels quals 1.142 havien manifestat la seva voluntat d’armar-se i tornar a Espanya a lluitar contra els constitucionals (informe de 4 de gener de 1823, lligall 4MP-260). Vegeu la relació a l’Apèndix 3. En la seva fugida a França, també s’emportaren set oficials fets presoners en l’acció de Benavarri segons la carta del cònsol de Baiona, amb data de 8 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.156).

⁶⁶¹ ALCALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.206-208.

⁶⁶² Carta de 17 de desembre de 1822 (AHN, estado, lligall 6.228).

de Catalunya va fer que el nombre de reialistes i altres persones refugiades als Pirineus Orientals creixés fins que, a mitjan mes de febrer, arribés a les 6.000 persones (la meitat soldats i l'altra meitat dones, homes sense armes i clergues)⁶⁶³. Tot i això, uns dies més tard, el cònsol de Baiona informava que la majoria dels dirigents reialistes estaven a Tolosa i Perpinyà, des d'on "*tratan de hacer provisión de armas y volver a tentar fortuna en Cataluña*", al mateix temps que l'arquebisbe de Tarragona havia preparat un imprès que s'havia d'introduir a Catalunya. Afegia el cònsol alguna bona notícia pels liberals espanyols, com que si bé les autoritats civils franceses eren favorables als reialistes, les militars ho eren als liberals (com ho provava el fet que periòdicament diversos oficials francesos fossin separats de la frontera per les seves idees liberals), i que s'havia presentat a l'indult el cosí del dirigent reialista Joan Romagosa, Jeroni Romagosa, que manifestà que "*cientos de sus soldados le seguirían si el Gobierno de S.M. le perdonaba y le concedía formar una partida contra los mismos facciosos.*"⁶⁶⁴

Malgrat les seves divisions, els reialistes preparaven el rearmament per tornar a intentar entrar a Espanya, i d'això en donava completa informació el vice-cònsol de Perpinyà que manifestava que "*de algunos días a esta parte se observa que los facciosos refugiados aquí hacen nuevos esfuerzos para ponerse en estado de volver a Cataluña*", esforços que es concretaven en la recluta que feien els oficials reialistes que "*recorre los diferentes pueblos del Departamento donde hay refugiados Españoles para alistar aquellos que quieren regimentarse. Me han asegurado también que son muy pocos los que se prestan a ello, y al contrario muchos están ya decididos a regresar a sus casas.*"⁶⁶⁵ En tenim un bon exemple en les manifestacions d'un oficial reialista que havia d'entrar per Prats de Molló amb l'objectiu de "*reunir los desertores que se han acogido al indulto y retirado a sus casas*". Pel que fa al seu armament, el vice-cònsol informava que "*han contratado algunos centenares de fusiles y sables con dos armeros de esta ciudad, [...]. No falta quien diga, que estas contratas son simuladas y que los fusiles saldrán de la Ciudadela [de l'exèrcit]*", i que comptaven amb la col·laboració de les autoritats franceses, que si bé feien deixar les armes als reialistes quan entraven a França,

⁶⁶³ Segons les dades que dona el vice-cònsol de Perpinyà, a finals de l'any 1822 hi hauria refugiats al Pirineus Orientals francesos uns 6.000 reialistes (la meitat d'ells armats). Vegeu els seus informes de 3, 7, 10, 14 17, 21 i 28 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁶⁶⁴ Cartes de 17, 21 i 28 de desembre de 1822 (AHN, estado, lligall 6.228). Vegeu també les cartes del cònsol de Baiona amb dates de 16, 20 i 23 de desembre de 1822 fent-se ressò de l'entrada massiva de refugiats reialistes a França (AHN, Estado, lligall 6.156).

⁶⁶⁵ Carta de 5 de gener de 1823 (AHN, estado, lligall 6.228).

els les tornaven quan retornaven a Espanya: “*si a los facciosos se les quitan cuando vienen a este Reyno, es solo para que en él estén desarmados, y no para desarmarlos en obsequio a la amistad entre ambas naciones*”⁶⁶⁶. Per últim, com assenyalaria el cònsol de Baiona, els reialistes comptaven amb el crèdit de la casa Ouvrard: “*aseguran que Ouvrard ha prometido entregar a la Regencia de Urgel, refugiada en Francia, doce millones de francos para que puedan armar a los facciosos que entraron en Francia por Cataluña y que a este fin aguardan veinticuatro mil fusiles para introducirlos en España y emprender de nuevo la guerra civil*”⁶⁶⁷. El mateix vice-cònsol manifestava que els preparatius per reemprendre la guerra civil que tenien el seu centre a Tolosa amb Eguía com a cap, abastaven també Navarra (amb O'Donnell al capdavant) i l'Aragó (dirigida per Buisan i el pare Cirilo) i que al departament del Tarn hi havia refugiats 404 reialistes i 37 oficials. Afegia que a mitjan gener continuaven entrant reialistes a refugiar-se a França, perseguits per les tropes liberals, però que un cop establerts en territori francès eren vestits i armats: “*en lo que no hay duda es que se están cosiendo vestuarios en varias ciudades de la frontera para los facciosos de Cataluña y Navarra al mismo tiempo que por todas partes se les persigue y se ven precisados a acogerse a la protección de la Francia para libertarse del castigo*”⁶⁶⁸. Els reialistes s'esforçaven per veure la part positiva de la situació política per donar-se esperances, com mostren aquestes cartes trameses des de Madrid mitjan mes de febrer de 1823:

*“La fermentación de esta provincia (Galicia), la de la Mancha y otros puntos tienen a los Constitucionales en el estado de la mayor agitación [...], todo presenta un estado el más crítico para los constitucionales y si el Gobierno Francés aprovechando estos momentos hiciese entrar con rapidez sus Ejércitos estos no harían más que una marcha militar con ninguna oposición y su objeto sería acabado en pocos días”*⁶⁶⁹

Els intents de regimentació dels reialistes refugiats a França foren executats pel tinent coronel Josep M. Atxer per ordre expressa de l'arquebisbe Creus i amb l'objectiu de formar un “*Regimiento de Infantería de Línea denominado de la Reunión*”⁶⁷⁰. El

⁶⁶⁶ Carta d'11 de gener de 1823 (AHN, estado, lligall 6.228).

⁶⁶⁷ URQUINAONA: *España...*, pàg.49 assenyala que França proporcionà 22 milions de francs a les faccions de Navarra i Catalunya i prop de 12 milions a la regència de Madrid (que es tornaven per valor de 128 milions de rals de la contribució de palla i utensilis). El préstec de Guebhard a la Regència d'Urgell va ser de 90 milions de francs (334 milions de rals), dels qual només entraren a Espanya 269.681.313 rals i que havien de tornar per valor de 2.209.456.666 (memòria del ministre d'hisenda de 7 d'agost de 1834).

⁶⁶⁸ Cartes de 10, 13, 17, 21 i 26 de gener i de 17 de febrer de 1823 (AHN, Estado, lligall 6.156).

⁶⁶⁹ “Extracto de las noticias que confirman varias cartas de Madrid del 15 y 16 de Febrero” (“Índice...”, XVI, 2).

⁶⁷⁰ Vegeu la Carta d'Atxer al Prefecte dels Pirineus Orientals, amb data de 4 de gener de 1823, acompanyada del “*Estado que manifiesta la fuerza total de los Individuos Españoles refugiados en este*

resultat final fou que dels 1.408 individus censats, 1.142 s'allistaren i 266 (un 19%) es negaren a fer-ho (vegeu el quadre IX.1). El seu organitzador reclamava a les autoritats franceses que li assenyalessin “*un Cantón en donde pueda aquel Regimiento estar lo más posible que sea reunido, a fin de procurarle una pronta y sólida instrucción y disciplina*”, al temps que proposava que es fessin gestions davant el govern francès perquè aquest prengués mesures contra els que s'havien negat a “*aquella disposició tan útil a la justa causa que defendemos como interesante a los amigos del orden y disciplina*”.

Quadre IX.1 Cens de reialistes refugiats als Pirineus Orientals a finals de 1822

<i>Pobles</i>	<i>total</i>	<i>filiats</i>	<i>no filiat</i>
Bages del Roselló	123	72	51
Banyuls dels Aspres	214	210	4
Bonpàs	0	0	0
Brullà	83	81	2
Elna	187	166	21
Genís de Fontanes	26	18	8
Llayrà	78	59	19
Ortafà	91	91	0
Palau de Vidre	0	0	0
Pesillà de la Ribera	77	65	12
Pià	0	0	0
Ribesaltes	96	70	26
Sant Andreu de Sureda	97	57	40
Sant Llorenç de la Salanca	0	0	0
Santa Maria del Mar	0	0	0
Torrelles de la Salanca	82	68	14
Tresserra	179	168	11
Vilanova de la Ribera	37	30	7
Vilallonga de la Salanca	38	27	11
TOTAL	1.408	1.142	266

Font: “Estado que manifiesta...”, 4 de gener de 1823 (ADPO, lligall 4MP-260).

Dels preparatius reialistes en són una bona mostra els aprovisionaments de 2.158 hectolitres de farina que feren a Perpinyà, Costa, Josep Puig⁶⁷¹, Pau Vidal i Joaquim

Reyno de Francia, procedentes de varios Cuerpos Realistas que voluntariamente se prestan a la filiación para servir durante la presente guerra en defensa del Altar y del Trono de España con expresión de los Pueblos donde se hallan y de los Individuos que no quieren filiarse. (ADPO, lligall 4MP-260).

⁶⁷¹ Vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix 1.

Carriere⁶⁷². De fet els reialistes que continuaven a Catalunya es queixaven que la manca d'armes els impedia de reconquerir Ripoll i Olot⁶⁷³. A mitjan mes de gener els reialistes ja tenien a punt una nova entrada a Catalunya, i el vice-cònsol de Perpinyà manifestava que “*continúan los preparativos militares y las voces que circulan en la ciudad y en el Ejército son todas de guerra*”. Afegia que “*la reunión de los facciosos refugiados en este Departamento se verificará por ahora en número de 700 en Prats de Molló y St.Laurent, y de allí pasarán a Cataluña la próxima semana*”. I, efectivament, una setmana més tard informava que els esmentats facciosos ja estaven a Catalunya⁶⁷⁴. Després fou Malavila qui volgué organitzar dos regiments amb els reialistes refugiats al Departament, “*pero se duda mucho que lo puedan realizar, porque los soldados de la fe, aunque enemigos de la libertad moderada que la Constitución a todos concede, aman ciegamente la libertad desordenada, y así es que ninguno quiere estarse sujeto a la disciplina militar*”⁶⁷⁵. Per contra, els reialistes rebien algunes bones notícies d'Espanya, com la deserció de tres oficials i cinc sergents de la guarnició de Figueres, que es passaren als reialistes, i que asseguraven que comptaven amb 200 soldats. Però fracassà el pla que tenien apunt per apoderar-se de la fortalesa⁶⁷⁶. Aquests plans fracassaren, i la situació dels reialistes encara s'agreuja més amb la pèrdua dels forts de la Seu a començaments de febrer de 1823.

Els liberals volgueren aprofitar la desfeta reialista i Mina s'adreçà als reialistes refugiats a França fent-los saber que “*serían indultados en las clases de Sargentos, Cabos y Soldados, siempre que se presentaran sin demora alguna en este pueblo [Puigcerdà] para hacer la debida sumisión*”⁶⁷⁷. El Cap polític de Girona, davant les reticències del reialistes a acollir-se a l'indult promulgat per ell mateix i el general Milans a mitjan mes de febrer, deia:

“*He llegado a entender que algunos hijos descarriados, que tomaron las armas contra la patria, haciendo parte de las hordas de rebeldes que la despedazan, arrepentidos de su delito y desengañados de su error, se retraen de presentarse a disfrutar del perdón que la ley benigna les concede, por el temor que tienen de venir a esta Capital a recogerlo, no permitiendo los Alcaldes de sus pueblos respectivos que permanezcan en ellos sin tener aquel requisito, y deseando facilitar en cuanto sea posible la reconciliación de aquellos ilusos con la madre*”

⁶⁷² Informe de la policia al Prefecte de Perpinyà amb data 19 de gener de 1823 (ADPO, lligall 4MP-82).

⁶⁷³ ADPO, lligall 4MP-260.

⁶⁷⁴ Carta de 28 de gener de 1823 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁶⁷⁵ Carta de 18 de gener de 1823 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁶⁷⁶ Cartes de 11, 18 i 25 de febrer i 11 de març de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁶⁷⁷ Carta de 14 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

común, disminuyendo de este modo el número de bandidos”⁶⁷⁸.

I decretà que els batlles “no pongan el menor impedimento en que permanezcan entre su familia los que se le presenten a consecuencia del indulto, [...], dándome aviso inmediatamente de su arribo”.

Les Corts aprovaren el 18 de febrer un decret, que cinc dies més tard era rubricat pel rei⁶⁷⁹, concedint una amnistia als reialistes, tant caps com soldats, que depossessin les armes:

*“Todos los facciosos, sus jefes o cabezas, que hallándose con las armas en la mano, las depusieren y se presentaren a cualquiera Autoridad civil o militar ante{ del día primero de Abril próximo, para que puedan restituirse al seno de sus familias, donde no serán molestados en manera alguna por haber tomado y hecho armas contra la Nación; quedando autorizado el Gobierno para destinar a los que quieran de entre ellos hacer la guerra contra los enemigos de la Patria o aquel género de servicio que les parezca más conveniente”*⁶⁸⁰.

És important destacar el paràgraf final, ja que dóna a entendre dues coses: que a les files reialistes hi havia un nombre important de soldats a sou, i que al bàndol liberal passava el

---

⁶⁷⁸ Circular del Josep Perol als ajuntaments de Girona amb data de 16 de febrer de 1823 (AHG-ADG, caixa 4). Perol i Mina havien decretat un indult el dia 13 de febrer de 1823: “Habitantes de la Provincia de Gerona”, publicat en català i castellà, i dirigit als “estraviats de la senda del honor y seduïts per vils agen, que sols buscan vostra ruïna y extermini” dient-los que era el darrer i que tenien un termini de quinze dies per acollir-s’hi: “Catalans: mireu vostres pares, vostres fills, vostras esposas que aneu a deixar en la major desolació si deprecieu est últim avís”

⁶⁷⁹ Vegeu les discussions a les Corts al DSC, ext.1822-1823, pàg.1.504-1.508, sessió 137 de 17 de febrer, en la qual el diputat català Adan (pàg.1.504-1.505) planteja que havia d’ampliar-se la proposta d’amnistia presentada per la Comissió, i en canvi Septien que havia de reduir-se perquè: “se trata de unas bandas de facciosos que se han levantado protegidos por un Gobierno extranjero, alentadas por el fanatismo del clero, lo cual ha llevado a muchos al suplicio, creyendo unos que de este modo ganarán la gloria y deseosos otros de llenarse de pesetas. Yo aseguro a las Cortes que un 80 por 100 de los facciosos son personas llenas de crímenes cometidos antes de la revolución, y estos no es creible que se presenten al indulto. Si estos hombres se han burlado con escándalo de la conmiseración de las autoridades, ¿qué pretendemos ya?” (pàg.1.507).

⁶⁸⁰ Circular del Cap Polític de Tarragona, circulant el decret d’amnistia, amb data de 12 de març de 1823. Vegeu també ACA-RA, Registre 1.421, fol.59-60 (22 de febrer de 1823), expedient 106, caixa 22. El Cap Polític de Barcelona hi afegia: “Venid pues ¡Catalanes seducidos!, venid de nuevo a los brazos de una Patria generosa, y contad en lo sucesivo con toda su indulgencia y aun con sus favores y gracias, si vuestro arrepentimiento y conducta os hiciesen merecedores de ellas en lo sucesivo”. Fernando Gómez de Butrón envià el comandant del Regiment de Saragossa, Manuel Arango a Santa Coloma perquè es presentessin els que es volguessin acollir a l’indult. La concessió d’indults després d’un aixecament reialista important era una constant del règim liberal, vegeu sinó, el ban de Josep Taberner, coronel Comandant, de 18 de maig de 1822, donant perdó i exigint la tornada immediata dels facciosos (reproduït a BUSQUETS: Capellades..., pàg.139). Altres decrets d’amnistia s’havien publicat el 17 d’abril, 15 de maig i 18 de juny de 1821; 28 de gener i 11 de novembre de 1822 (a aquest darrer s’hi acolliren 15 reialistes a Gràcia, vegeu les Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 19 de desembre de 1822). S’havien publicat anteriorment decrets d’amnistia amb dates de 17 d’abril, 15 de maig i 18 de juny de 1821, 28 de gener i 11 de novembre de 1822 (ACD, lligall 35, expedients 158 i 159).

mateix, perquè era la sortida que se'ls donava⁶⁸¹. El decret fou circulat als pobles de la província de Girona pel Cap polític amb un ban dirigit als “*Incautos y seducidos catalanes*” que entre altres coses assenyalaria que els reialistes havien estat batuts arreu de Catalunya:

*“Vuestras ideas han sido fallidas, vuestros quiméricos proyectos desorganizados, el débil gobierno que fraguasteis proscrito y fugitivo en una nación extranjera, las reuniones en que contabais la fuerza diseminadas, amedrentadas, desechos los puntos fortificados en que creíais tener un apoyo, vencidos en todas partes que se presenta un soldado de la patria tenéis que cederle el campo aun cuanto quintuplicuéis el número vuestro, la gran masa de hombres que creyeron encontrar prócelitos en los leales pueblos castellanos han tenido que abandonarlos, y reducidos a un tercio vienen huyendo a sus posiciones de Aragón, en ellas serán buscados y aniquilados si persisten en su temeridad; en Cataluña, en este hermoso país no tenéis ya un asilo ni un pueblo de consideración donde subsistir, todo está dominado por las armas de la Patria.”*⁶⁸²

Per això la Pàtria els perdonava si tornaven a les seves llars i entragaven les armes:

“Viendoos en tales apuros, deseando evitar vuestro total exterminio y el de vuestras casas y familias, os abre los brazos generosos, olvida totalmente vuestros extravíos y os convida con un ósculo de paz ¿y podréis ser indiferentes? ¿y daréis lugar a que continuando esta guerra de desolación, llegue el tiempo de una extranjera que encontrándonos divididos, consiga el dominio de nuestro territorio que tantos sacrificios costó a vuestros antepasados? No, catalanes, adjurar de vuestro error; reconoced vuestro verdadero interés; acojeos a las banderas de la libertad; en ellas encontraréis perdón y protección.”

Mentrestant, el Cap Polític de Tarragona i la seva Diputació s'adreçava als batlles de la província demanant-los que:

*“Por todos los medios que estén en su mano, procure que ninguno de los jornaleros de esa Parroquia quede sin ocupación a fin de que puedan adquirirse su subsistencia por medio del trabajo [...]. Procuren que los propietarios y pudientes de esa parroquia proporcionen ocupación a todos los jornaleros del mismo [...] [y] en el caso de que en esa población se hallasen jornaleros sobrantes y sin trabajo, ha dispuesto S.E. lo conveniente para que los encargados en las obras públicas de construcción de caminos, les procuren la decente ocupación que permitan las circunstancias”*⁶⁸³.

Però, tot i que el desànim entre els reialistes refugiats a França era important, pocs s'acolliren a l'indult, perquè, segons els cònsol de Perpinyà “*por un lado se les hace creer que el indulto es un lazo que se les tiende para asesinarlos después indefensos y*

---

⁶⁸¹ El govern pretenia aprofitar la situació política en què ja era imminent la invasió francesa i fer retornar a les seves cases els “*muchos ilusos e ignorantes [que] han sido arrastrados al crimen por la seducción*”. Per això pensava que molts reialistes i els seus caps “*no quieren llevar el producto de la seducción hasta el punto de reunirse con los extranjeros que amenazan a la patria*” (ACD, lligall 35, expedient 159).

⁶⁸² Josep Perol, amb data de 7 de març de 1823 (AHG-ADG, caixa 4).

⁶⁸³ Ja que “*sabido es que la sequía de los años anteriores privó a los pueblos de esta provincia de la regularidad de sus cosechas. A estos males se juntaron las calamidades de la epidemia del año anterior, y el asolamiento general de los pueblos en el presente. Estas desgracias han atraído la miseria y el extravío entre muchas familias indigentes de esta provincia.*” (circular de 22 de gener de 1823, un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

por otro se les lisonjea que la próxima entrada del Ejército Francés en España va a cambiar totalmente su posición”⁶⁸⁴. I afegia que “corre la voz que de los tres mil y tantos españoles que se han acogido en este Departamento se va a formar un cuerpo de Ejército”. Malgrat no acollir-se a l’indult, tampoc tenien massa interès en continuar allistats a les ordres d’Eroles, ja que dels més de cinc mil refugiats que restaven a França, només dos mil s’allistaren voluntàriament el mes de març de 1823, malgrat que els allistats eren els únics que tenien assegurats l’alimentació i el vestit: “la mayor prueba que muchos se niegan a regimentarse es de que pasando de 5.000 los que se hallan en el Departamento en estado de tomar las armas, hasta ahora se dan solo 2.000 raciones diarias para los alistados”⁶⁸⁵.

Els refugiats reialistes espanyols anaren arribant progressivament al Departament dels Pirineus Orientals, sobretot a partir de gener de 1823, i la Junta de Catalunya es queixà del tracte que rebien per part de les autoritats franceses, que sovint els tractaven com si fossin uns rodamóns⁶⁸⁶. A començaments de l’any 1823 n’arribaven 400 a Banyuls per dirigir-se cap a Argelers; a Ceret hi havia 408 refugiats espanyols. A començaments de març Eroles tenia organitzats 1.721 homes (350 a Banyuls, 363 a Bages, 350 a Bruidau, 285 a Ositafa, i 373 a Torreferera)⁶⁸⁷. S’esperava d’un moment a l’altre l’entrada de 1.500-1.800 homes més cap a finals de març, cosa que finalment es reduí a uns 500 homes que entraren pel Voló més o menys organitzats i uns 700 dispersos per les muntanyes de la frontera: “han llegado dos bandas con número entre ambas de 700 facciosos, poco más o menos, procedentes de Tolosa [que] se han dirigido a St. Laurent donde el Barón [de Eroles] los unirá a la División que está organizando. Casi todos vienen desnudos, así es que más bien parecen una cuerda de galeotes que compañeros de armas de los soldados de San Luis”⁶⁸⁸. El 13 de març, segons els Prefecte dels Pirineus Orientals, el nombre oficial de refugiats espanyols en aquest Departament era de 4.278, dividits en sis classes, i per al seu manteniment eren

---

⁶⁸⁴ Informe del vice-cònsol de Perpinyà amb data de 14 de desembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228)

⁶⁸⁵ Informes del vice-cònsol de Perpinyà en dates de 5 i 11 de gener i 11 i 16 de març de 1823 (AHN, lligall 6.228).

⁶⁸⁶ ADPO, lligall IMP-56, registre d’entrada de la correspondència de l’oficina de policia de Perpinyà.

⁶⁸⁷ ADPO, lligall IMP-56, registre 346 (9 de març de 1823) d’entrada de la correspondència de l’oficina de policia de Perpinyà.

⁶⁸⁸ Carta d’18 de març de 1823 (AHN, lligall 6.228).

necessaris 20.942 francs mensuals⁶⁸⁹. Eren el doble dels que hi havia el mes de gener d'aquest mateix any: 2.154 (401 religiosos, 207 oficials i 1.556 soldats)⁶⁹⁰.

Quadre IX.2 Reialistes refugiats als Pirineus Orientals, març de 1823

<u>Poble</u>	<u>nombre</u>
Banyuls des Aspres ...	578
Bages.....	520
Brullà	458
Ortafà	503
Treserra	576
Arlenien (Alenya?)	116
Corneilla	83
Baixas	210
Espirá de l'Agly	192
Peyrestortes	72
Ribesaltes	159
Baho	49
Perilla	86
<u>Vilanova de la Ribera</u>	<u>47</u>
	3.639
<u>Regimentats per Eroles:</u>	
Sant Llorenç de la Salanca	400
Sant Hipòlit	250
Chuirá	232
Torrecillas	225
Villelengue	221
<u>Bompàs</u>	<u>188</u>
	1.516
Sots-total	5.155
<u>Arribats amb les partides de Mosen Anton i Saperes:</u>	
El Voló	500
<u>Elna</u>	<u>888</u>
	1.388
TOTAL:	6.543

Font: "Nota de los Soldados de la facción refugiados en este Departamento [de Perpinyà]" servat a l'AHN, Estado, lligall 6.228, amb data de 16 de març de 1823.

La empenta definitiva de l'exèrcit francès possibilità que, finalment, a les darreres setmanes de març l'exèrcit reialista refugiat a França pogués organitzar-se a Sant Llorenç de la Salanca, aconseguint de formar fins a vuit batallons (uns 4.000-5.000 homes, vegeu

---

⁶⁸⁹ Informe del prefecte al Ministeri de l'Interior amb data de 13 de març de 1823 (ADPO, lligall IMP-406). Aquesta és una font bàsica ja que hi ha els comprovants dels rebuts entregats als refugiats espanyols, i per tant les seves dades semblen força vàlides.

el quadre IX.2)⁶⁹¹. Eroles, el seu delegat Gabriel Serra, el seu intendent Domingo María Barrañón, i el seu comissari de guerra Joan Daura, traslladaren el campament a Banyuls d'Aspres, i aconseguiren allistar uns 7.000 homes que estaven estacionats al campament de Sant Esteve, segons el vice-cònsol espanyol. Molts s'hi havien apuntat per la ració i la paga que efectuava directament l'exèrcit francès, però, alhora, els oficials reialistes estaven força descontents perquè amb la reorganització havien perdut un o dos dels graus que tant alegrament s'havien autoconcedit en molts casos⁶⁹². Per altra banda, s'imprimiren a Perpinyà uns impresos en forma de pregària que es repartiren per les parròquies catalanes per tal que es llegissin "*para que el señor llame a debido conocimiento a los españoles descarriados.*"

Cal assenyalar que, a més d'aquests homes refugiats als Pirineus Orientals, tenim notícies d'un nombre important de refugiats a Tolosa: 529 (53 oficials i 476 sots-oficials i soldats) que s'ajuntaran als homes d'Eroles a Sant Andreu de Salanca⁶⁹³; a Narbona, 820 soldats i sots-oficials⁶⁹⁴; a Carcassona, 118 oficials i soldats⁶⁹⁵; i a Albi, 308 oficials i soldats⁶⁹⁶. La reorganització de les forces reialistes fou força complexa, ja que els seus homes estaven acostumats a funcionar autònomament i no eren massa partidaris de la reglamentació militar⁶⁹⁷.

---

⁶⁹⁰ ADPO, lligall 4MP-339 "Control religieu espagnole"

⁶⁹¹ Vegeu les nombroses cartes fent referència a aquesta reorganització a l'expedient personal de Pere Solà a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 3019. Per exemple la carta del Tinent coronel Francesc Nadal: "*la organización de los ocho Batallones que se crearon en San Lorenzo de la Salanca*" (datada a Valls el 12 de desembre de 1824).

⁶⁹² Carta de 29 de març de 1823 (ANH, Estado, lligall 6.228). Molta informació sobre els refugiats reialistes espanyols durant els mesos de març i abril de 1823 al lligall MP4-341 de l'ADPO.

⁶⁹³ Informes del cap de policia de Tolosa al prefecte dels Pirineus Orientals amb dates de 9 i 18 de març de 1823 (ADPO, lligall IMP-88).

⁶⁹⁴ Informe del cap de policia de Narbona al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 20 de març de 1823 (ADPO, lligall IMP-88).

⁶⁹⁵ Informe del cap de policia de Carcasone al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 18 de març de 1823 (ADPO, lligall IMP-88).

⁶⁹⁶ Informe del cap de policia d'Albi al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 24 de maig de 1823 (ADPO, lligall IMP-88).

⁶⁹⁷ A Agustí Saperes, per exemple, el baró d'Eroles li passà un llistat d'oficials "*a fin de que V.S. los vaya colocando en las compañías que se formen con arreglo a la nueva organización dispuesta por su Excelencia*". Capitans: Francisco Pérez, Benito Marco, Marcelino Bertrana, Francisco Ulges; Tinent: Salvador Figueras, Idelfonso Fuqueras, Raimon Ruiz, Francesc Roviralta, Pedro Mañosa; Sots-tinent: Antoni Güells, Valentin Jurich, José Bayhnia, Antoni Amat (Carta de José de Elias Courten, a Agustí Saperes, data a Banyuls el 20 de març de 1823, a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall S-1993).